

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- «ΙΔΟΙ ΚΥΡΙΟΣ ΚΑΙ ΚΡΙΝΑΤΩ» (Γ.Α.Π.) 65
- ΓΕΝΟΣ ΠΟΛΥΠΑΘΟΝ (Γεωρ. Ἀχ. Παπαδημητρίου) 69
- ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ - ΔΙΟΝ. ΣΟΛΩΜΟΣ (Ειρ. Καλτσά - Βλαϊζίδου) 75
- «ΤΗ ΣΤΟΛΗ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ» (Ποίημα Α. Σταυρίτη) 79
- ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ (Ἐλ. Μωραΐτου) 80
- ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΙΟΝ. ΣΟΛΩΜΟΥ (Σοφ. Μουρούτη - Γεωργάνα)... 83
- Ο ΣΕΦΕΡΗΣ ΚΑΙ Ο ΕΛΥΤΗΣ ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΟΛΩΜΟ (Βασίλ. Δογάνη) 90
- «ΚΑΙ ΙΔΟΥ ΠΛΕΙΟΝ ΙΩΝΑ ΩΔΕ» (Ποίημα Ε.Λ.Κ.) 91
- ΠΛΗΣΙΑΖΕΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ; (Ι.Γ. Ξυνοπούλου) 92
- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΝΑ ΤΑ ΞΑΝΑΘΥΜΗΘΟΥΜΕ (Πανορομίτη) 98
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τῆς Χ.Ε.Ε.) 99
- ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
(Τομέως Μέσων Ἐνημερώσεως τῆς Χ.Ε.Ε.) 101
- ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ (Ποίημα Ι.Α. Παπαγεωργίου) 102
- ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ (Σ.Β.Π.) 103

ΕΤΟΣ 62ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 1999

ΑΡΙΘ. 599

ΔΡΧ. 200

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 62ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 1999

Ἀριθ. 599

«ΙΔΟΙ ΚΥΡΙΟΣ ΚΑΙ ΚΡΙΝΑΤΩ»

Ἦταν οἱ τελευταῖες λέξεις ποῦ ψιθύρισε ὁ Μέγας τοῦ Γένους Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ ὅταν ἀνήμερα τὸ Πάσχα τοῦ 1821 ἀνέβαινε στὴν ἀγγόνη. Τὴν πύλη τοῦ Πατριαρχείου, ποῦ ἔκτοτε παραμένει κλειστή, γιατί εἶναι ἡ «ἀτίμητη πόρτα». Ἦταν γιὰ τὸν πατριάρχη μιὰ θυσία ποῦ προσδοκοῦσε. Μιὰ θυσία ἀνέκκλητη. Καὶ ὡς ἀπέθνησκεν εἶπεν ὡς ἄλλος Ἀζαρίας: «**Ἴδοι Κύριος καὶ κρινάτω**» (Παραλειπ. Β΄ κδ΄ 22).

Ὁ πατριάρχης σὰν ἀχθοφόρος τῆς ιστορίας τοῦ Γένους, καὶ στὶς τρεῖς πατριαρχεῖες του, ὅπως καὶ ὄλοι οἱ προκάτοχοί του, ἔπρεπε νὰ κινεῖται προσεκτικὰ «σχοινοδατῶν» μονίμως, γιατί ἔφερε τὴν μεγάλη εὐθύνη νὰ περιφρουρήσει τὴν πίστη, νὰ περισώσει ὅ,τι δυνατόν, καὶ νὰ ἐξαγάγει τοὺς συμπατριῶτες του καὶ ὄλους τοὺς ὀρθοδόξους εἰς «ἀνάψυχήν».

Ἡ ἀνάγκη νὰ ἐκπληρωθοῦν στὸ ἀκέραιο οἱ προδιαγραφές τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀγραφου ἐθνικοῦ προγράμματος κατέστησαν καὶ τὶς τρεῖς πατριαρχεῖες του, ἰσόχρονες, σχεδὸν διετεῖς. Κατὰ τὴν πρώτη (1797-1799) παρ' ὅτι ἔμεινε συντηρητικὸς στὰ ρεύματα τῶν νέων ιδεῶν καὶ στὴν ἐπαναστατικὴ ψυχολογία, ποῦ γεννιόταν μετὰ τὴν γαλλικὴ ἐπανάσταση, δὲν ἀπέφυγε τὴν ὀργὴ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐξορίσθηκε. Κατὰ τὰ ἑπτὰ χρόνια ποῦ ἔζησε στὴ μονὴ Ἰδίων, ἀσφαλῶς

ἡ αὐτοσυγκέντρωση στὸ ἐρημητήριό του καὶ ἡ ἐπανεκτίμηση τῆς καταστάσεως μετὰ τὴν ὀρατὴ καὶ βαθμιαία κατάρρευση τῆς αὐτοκρατορίας, τὸν ἔπεισαν γιὰ τὴν προσδοκία τῶν ραγιαδῶν ὅτι θὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸν ὀθωμανικὸ ζυγὸ μὲ τὴν βοήθεια τῆς ὁμόδοξης Ρωσίας καὶ μόνο. Καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ ὅταν μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Καλλινίκου Ε΄ (1806) ἐκλήθη καὶ πάλιν νὰ πατριαρχεῦσει ἀναγκάσθηκε μετὰ ἀπὸ ἀφόρητη πίεση τοῦ σουλτάνου νὰ πάρει θέση κατὰ τῶν Ρώσων, γιατί μαινόταν ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, καὶ εἶχαν ἀναθαρρῦσει «ἐπικίνδυνα» οἱ ραγιαδες. Μολαταῦτα καὶ ἡ πατριαρχεῖα αὐτὴ -παρὰ τὸ σύντομό της- ὑπῆρξε δημιουργικὴ, διότι ὁ πατριάρχης ἀναδιοργάνωσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐνίσχυσε τὴν παιδείαν τοῦ Γένους. Τὸ ἔργο του ὅμως διακόπηκε ἀπότομα γιατί μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῶν γενιτσάρων ἡ παροικιῶδης καχυποψία τοῦ σουλτάνου συμπεριέλαβε καὶ τὸν πατριάρχη στοὺς ἐνόχους καὶ τὸν ἐξόρισε πάλιν. Στὸν πατριαρχικὸ θρόνον ἀνῆλθε τότε ὁ Καλλίνικος ΣΤ΄ καὶ ὁ Γρηγόριος ἀπεσύρθη ἐκ νέου στὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἐκεῖ παρέμεινε ἐννέα χρόνια ἐνῶ τὸ Γένος ἐτοιμαζόταν πλέον γιὰ τὸν «ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα». Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1818 παραιτεῖται ὁ Καλλίνικος καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1819 ἀνεβαίνει στὸν θρόνον τοῦ Ἁγίου Χρυσοστόμου γιὰ

τελευταία φορά ο Γρηγόριος. 'Αλλά τώρα, όσον ποτέ άλλοτε, ή θέση του ήταν ιδιαίτερα δυσχερής, γιατί δέν επιτρεπόταν με μιá αδέξια και άνεπίκαιρη κίνηση νά καταστρέψει αιώνων σύνεση και έλπίδες. Έτσι εργάστηκε με περίσκεψη. Βοηθούσε έστω και έμμεσα τήν επαναστατική βούληση αλλά διαισθανόταν ότι τελικά δέν θα απέφευγε, με τήν εξάπλωση τής επαναστάσεως, τόν θάνατον. Πίστευε όμως ότι τήν επανάσταση θα βοηθούσε περισσότερο ο θάνατός του, παρά ή ζωή του. Τά έπακολούθησαντα είναι γνωστά. Στο τεύχος του Μαρτίου 1997 τών «'Ακτίων» σέ άρθρο με τίτλο ή «*άτιμητη πόρτα*» περιεγράφησαν οι σκηνές του μαρτυρίου στο όποιο σύρθηκε ο πατριάρχης. Γράφηκε για τήν άγχόνη, τήν τριήμερο έκθεση του τιμιού λειψάνου, τό πέταγμα στο Βόσπορο, τήν άνάσωση, τήν μεταφορά στην Όδησο όπου θάφτηκε με τίς τιμές πού μόνο ή μεγαλοπρέπεια τής Ρωσικής Έκκλησίας και τής Αυτοκρατορικής αυλής γνώριζαν νά οργανώνουν.

***

Τόν 'Απρίλιο του 1871 μετά πενήντα χρόνια από τό μαρτύριό του ή 'Ελληνική Κυβέρνηση ένήργησε στην 'Αγία Πετρούπολη και έδόθη ή άδεια άνακομιδής τών λειψάνων του Γρηγορίου Ε' και μεταφοράς των στην Έλλάδα. Στάλθηκε τότε ελληνικό σκάφος πού παρέλαβε τά λείψανα, τά μετέφερε στον Πειραιά, χωρίς νά σταματήσει στην Πόλη. Τά λείψανά του τοποθετήθηκαν σέ ειδική λάρνακα πού έναποτέθηκε στο Μητροπολιτικό Ναό 'Αθηνών, για νά φρονηματίζουν αιώνιως τό έθνος. Εκεί έψάλη ή νεκρώσιμος άκολουθία παρουσία τών Βασιλέων, τής Κυβερνήσεως και τών 'Αρχών, ό δέ Καθηγητής του Πανεπιστημίου 'Αθηνών άρχιμανδρίτης Νικηφόρος Καλογεράς έξεφώνησε λόγον, μερικά σημεία του οποίου παραθέτουμε:

«*Ως εύ παρόσης ήμιν Παναγιώτατε Οικουμενική Πατριάρχα,*

»*Συνήλθομεν ουχι ως πρόσφυγες ή δου-*

λοι έν χώρα ξένη και δούλη, ως οι πατέρες ήμών, άλλ' ως έλεύθεροι έλευθέρας πατρίδος πολίται έν τή λαμπρῃ και περικλειέ ταύτη έλληνική πρωτευούση, και μετά παρελεύσειν πενήντα όλων ένιαυτών υποδεχόμεθα ήδη τό ιερώτατον τών ύπέρ τής έλευθερίας ήμών όλοκαυτωμάτων και τόν πρώτον και προσφιλέστατον τών μαρτύρων, τόν τότε άρχηγόν του έθνους και τής Έκκλησίας ήμών τόν Οικουμενικόν Πατριάρχην Γρηγόριον. Έχομεν έν τῷ μέσω ήμών ήδη τόν Πατριάρχην φέροντα ως παράσημον λαμπρόν τόν άμαράντινον του μαρτυρίου στέφανον όν ποικιλανθῶς πλέξασα και ρείθρα έκβαλουσα δακρύων, χερσίν άγνωτάταις έπέθηκεν επί τής σεβασμίας αυτού κορυφής ή Έλλάς ως άνεξίτηλον σημειον εύγνωμοσύνης... Πείσθητι ότι ή Έλλάς έν μέρει διατελεί νυν έλευθέρα και ύψώσας τάς χείρας εύλόγησον αυτήν και τόν Θεόν δόξασον τόν ως όλοκαύτωμα θυσίας προσδεξάμενον τό μαρτυρικόν σου αίμα και φιλανθρώπως έκπληρώσαντα τάς τελευταίας τής ψυχής σου εύχάς. "Και ως απέθνησκεν είπεν, ίδοι Κύριος και κρινάτω"...

.....

» *Από τής άποφράδος εκείνης ήμέρας, καθ' ήν ή Πρωτεύουσα τής Έλληνικής αυτοκρατορίας κρίμασιν, οίς οίδε Κύριος, έάλω, πολυστένακτος διετέλει ούσα και όδυνηρά τής υποδουλωθείσης Έλλάδος ή κατάστασης. Και πάντοτε μέν πανταχού στεναγμοί γοεροί του σκληρώς τυραννομένου ελληνικού λαού, ως βαρείς μυκηθμοί, ήκούοντο και σημεία διαμαρτυρήσεως έξεδηλοούντο κατά τήν ύποφώσκουσαν άμυδράν ή έναργεστέραν έλπίδα τής άπελευθερώσεως. Άλλ' όμως κατά τούς χρόνους, καθ' ούς ο άοίδιμος Πατριάρχης Γρηγόριος Ε', ένδεδυμένος τήν πανοπλίαν του Πνεύματος, έπαξίως είς τόν Χρυσοστομικόν άννυσοῦτο θρόνον και ως πνευματικός και πολιτικός άμα 'Αρχηγός του κατακλυδωνιζομένου έθνικού σκάφους τούς οίακας ίθινεν, ή τρομερά πίεσις τής ζοφεράς του κατακτητου*

δεσποτείας κατέστη ἀφόρητος. Αἱ ἐξορίαί, αἱ φυλακίσεις αἱ δημεύσεις τῶν ὑπαρχόντων, αἱ βεβηλώσεις τῶν ἱερῶν, αἱ σφαγαὶ ἀθῶνων, ... ἐπλήρωσαν μέχρι στεφάνης τὸ τῆς πικρίας ποτήριον καὶ εἰς παράτολμον διάδημα προσώθουν πάντας ἀνεξαίρετως τοὺς Ἕλληνας... Καὶ κατέστη, φεῦ! κοιλὰς κλαυθμῶνος ἢ πατρὶς τῶν Χαρίτων! Καὶ ἔνθα πρὶν αἱ ἐπιστῆμαι, αἱ τέχναι, ὁ πολιτισμός, αἱ Μοῦσαι καὶ ἡ εὐκλεία ἐβλάστησαν καὶ ἀνέθαλον, ἐδέσποζον ἤδη χθόνιοι δαίμονες καὶ θρῆνοι μόνον καὶ ὄδυρμοὶ ἠκούοντο πολλοί...

»Κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Πατριάρχου πατριαρχεῖαν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐξεδηλώθη τρανώτατα καὶ ἔκτοτε τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος ἀνεξιτήλοις γράμμασι μυστηριωδῶς κατεγράφετο ἐν τῇ ἱερᾷ βίβλῳ τῆς ζωῆς καὶ ἡ φυγαδευθεῖσα δόξα, ἥτις ἐπὶ μακρὸν ἄλλοτε ἦνθησεν ἐν Ἑλλάδι χρόνον, ἐπανεκάμπτεν εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς ἐστίαν θάλλουσα...

.....

»Ἄλλ' ἅμα τῆς σάλπιγγος τὸν παιᾶνα τῆς ἐλευθερίας σαλπιασῆς, κατεσείσθη ἐκ βάθρων σὺν τριγμῷ τρομερῷ τὸ ἐτοιμόρροπον καὶ σαθρὸν τῆς τυραννίας οἰκοδόμημα... τὸ ὑποῦλον κάλυμμα, ὑφ' οὗ καλυπτομένη ἡ θηριώδης τυραννὶς ἐθώπευε τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους ἡμῶν, ἵνα κρατῆ δι' αὐτῶν ὑποχείριον, ὡς ἀνδράποδον, λαὸν εὐγενεστάτης καταγωγῆς, πνεύσας ὁ ζέφυρος τῆς ἐλευθερίας ἀνεροπίσε καὶ ἡ εἰδεχθεὶς μορφῇ ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ φυσικῇ θηριωδίᾳ φανεῖσα τοὺς πάντας τρόμου καὶ φρίκης ἐνέπληρε...

»Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνεφώλευεν, ὡς ἐν κέντρῳ, τὸ πρῶτον ζώπυρον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ζωῆς καὶ ἐπειδὴ τὸ τέρας τῆς τυραννίας τὸν βιαίως διαρρηξάντα τὰς ἀλύσεις λαὸν ἐνόμιζεν ὡς δράκοντα μέλλοντα νὰ καταφάγῃ αὐτό, διὰ τοῦτο ὤφειλε νὰ κατευθύνῃ τὸ ξίφος κατὰ τῆς κεφαλῆς. Τοῦτο ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐνόει ὁ Πατριάρχης καὶ ἠσθάνετο. Ἄλλὰ καίπερ δυνάμενος νὰ

ἀπαλλάξῃ ἑαυτὸν τῆς τυραννικῆς ματίας, προτιμήσεν ὁμως, ὡς ὄντως ἀληθῆς καὶ καλὸς Ποιμὴν, ἵνα θῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πρῶτος ὑπὲρ τῶν προβάτων καὶ προσενέγκῃ ἑαυτὸν ὀλοκαύτωμα τῷ Θεῷ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Συλλαμβάνει λοιπὸν τὸν Πατριάρχην ὁ τύραννος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἐκεῖνος ἑαυτὸν πρὸς τὸν τύραννον παραδίδωσι, καὶ ἀναρτᾷ αὐτὸν τοῦ ἰκριώματος...

»Καὶ ταῦτα ἐποίει ὁ σουλτάνος νομιζων ὅτι ἐματαίωσε τῆς θείας Προνοίας τὰς βουλάς. Νήπιος οὐδ' ἔφριξεν, οὐδ' ἐταράχθη ποσῶς ἐκ τῆς ἐμφαντικῆς ἐκείνης φωνῆς ἣν σὺν τῇ τελευταίᾳ πνοῇ ἀφῆκεν ὁ Πατριάρχης **ἴδοι Κύριος καὶ κρινάτω**! Καὶ γελᾷ ὁ ἐχθρὸς καὶ μαινεται ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τῆς ὀδύνης. Ἄλλὰ τὸ ὀλοκαύτωμα ἤδη προσηνέχθη καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους αἱ ἀμαρτίαι ἀφέθησαν!... Ἡ ἐκραγεῖσα τῆς ἐπαναστάσεως θύελλα καὶ τῶν Ἑλλήνων τὸ θάρρος οὐ μόνον δὲν περιεστάλησαν, ἀλλ' ὀσημέραι μάλιστα ἐπετείνοντο καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ τυράννου κενὰς καὶ γελοίας ἐξήλεγχον... Ὡς ἀνέμου βιαία πνοὴ διεδόθη ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχου ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα καὶ οὐδαμοῦ οὐδεμίᾳ χριστιανικῇ ψυχῇ, εὐρέθη μὴ συγκινηθεῖσα ἐπὶ τῷ φρικτῷ ἀνοσιουρηγήματι...

»Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος οὐ μόνον ζῶν καὶ ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἰστάμενος καὶ φθεγγόμενος, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον καὶ θανάων, καὶ ἐν τῇ ἐσχατιᾷ ἐκείνῃ ἄπνους κείμενος μυστηριωδῶς συνέτρεχεν εἰς ἐπίρρωσιν καὶ εὐδόωσιν τοῦ ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος ἀγῶνος. Ἐκείθεν λοιπὸν ὡς διὰ μυρίων γλωσσῶν ἐκάλει τοὺς ἀπανταχοῦ διεσπαρμένους Ἕλληνας καὶ παρεκελεύετο πατρικῶς ἵνα μετὰ σπουδῆς καὶ θάρρους τάττωνται ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς ἀγωνιζομένης αὐτῶν Πατρίδος καὶ συντρέχωσι παντοιοτρόπως εἰς τὰς μυρίας αὐτῆς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀπείρους στερησεις...

.....

»Πεντήκοντα ὅλα ἔτη διέμενεν ἐν τῇ εὐσεβεῖ ἐκείνῃ πόλει Ὀδηρῶ τῇ τοσοῦτα

προσφιλεί ἡμῖν τοῖς Ἑλλῆσι καταστάση, ὡς ἅγιον τιμώμενον καὶ σεβόμενον τὸ μαρτυρικὸν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου λείψανον...

»Μετὰ πενήτην ὄλα ἀπουσίας ἔτη διέπλεεν ὁ Πατριάρχης ἐπὶ νηὸς ἑλληνικῆς παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τίνος; Τῆς Κωνσταντινουπόλεως! Διέπλεε καί, ὡς ἂν εἰ ἀπὸ τῆς λάρνακος ἀναστάς, ἔθεᾶτο μακρόθεν τὰ Πατριαρχεῖα, ἔθεᾶτο πάλιν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἔθεᾶτο τὴν ἡμισέληνον ἀγερώχως κυματίζουσαν ἐπὶ πρὸς χλεύην τοῦ Σταυροῦ ἢ μᾶλλον πρὸς αἶσχος τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ· ἔθεᾶτο τέλος σύμπαν τὸ ἡγαπημένον αὐτοῦ ποίμνιον ὅπερ καίτοι συρρέον ἀθρόον ἐπὶ τὴν ἀκτὴν καὶ διαπύρως ποθοῦν ἵνα μετὰ τοσοῦτον χρόνον κατασπάσῃται πάλιν τοῦ θεοδοξάτου πνευματικοῦ αὐτοῦ πατρὸς τὰ ἱερά λείψανα, ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τοῦ φόβου ἀνεστέλλετο καὶ τὸ ἄλγῆμα αὐτοῦ ἀνεκαινίζετο.....

»Καὶ τίς δύναται νὰ αἰσθανθῇ καὶ περιγράψῃ τὴν κατασχοῦσαν τὴν δύστηνον ἐκείνην χριστιανικὴν κοινωνίαν κατῆφειαν καὶ ἀθυμίαν, ἥτις ὡς νέφος ἀπέκρυψε πᾶσαν εὐθυμίαν καὶ χαράν, ὅτε ἡ ἀτιμῆς ἢ φέρουσα τὰ ὀσῆα τοῦ ποθητοῦ αὐτῆ πνευματικοῦ ποιμένος ἅμα φανεῖσα καὶ κατέστη ἄφαντος.....

»Καὶ τέμνονσα λοιπὸν τῆς θαλάσσης τὰ κύματα καὶ κρουομένη τὰς πλευράς ὑπὸ τῶν κυμάτων διέβαινε ἢ πυροκίνητος ναῦς, ἢ τὸ βαρῦτιμον φορτίον φέρουσα καὶ κατελείπετο ἢ χριστιανικὴ ποίμνη ἀπαρηγόρητος!

»Ἀλλὰ στάθμευσον ἐν τῷ σταθμῷ τούτῳ, Παναγιώτατε Πατριάρχα, καὶ ἀναπαύθητι καὶ κατασκήνωσον ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ μέχρις ὅτου πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν κατὰ τὰς βουλὰς τοῦ Ὑψίστου. Τότε δὲ μετεχθήσεται καὶ τὸ ἱερόν σου λείψανον εἰς τὴν ἀγαπητὴν σοι Μητρόπολιν καὶ κατατεθήσεται παρὰ τὰς θήκας τῶν Χρυσοστόμων, τῶν Γρηγορίων, τῶν

Φωτίων, τῶν Γενναδίων καὶ τῆς ἄλλης σεμνῆς χορείας τῶν εὐκλεῶν Πατριαρχῶν ὧν εὐκλεῆς ἐχρημάτισας διάδοχος.

Καὶ μένε λοιπὸν πρὸς καιρὸν παρ' ἡμῖν, καὶ νουθέτει καὶ παρακάλει καὶ παρηγόρει ἐν ταῖς θλίψεσι, καὶ παραμυθοῦ ἐν ταῖς περιστάσεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιτίμα καὶ ἔλεγχε ἡμᾶς πταίνοντας διὰ τῆς μυριοφθόγου πατριαρχικῆς σου φωνῆς, ἥτις ἐξέρχεται διαπρύσιος ἐκ τῆς σιγῆς ταύτης λάρνακος τῶν σεπτῶν σου λειψάνων· διότι σωτήριος ἡμῖν τε καὶ τῆ φίλῃ Πατρίδι ἔσται ἡ πατριαρχικὴ σου φωνὴ καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἠδεῖα, οὐ μόνον ὅταν αὐτὴ μελιχίως παρηγορῇ καὶ συμβουλευῇ, ἀλλὰ καὶ ὅταν μετὰ δριμύτητος ἐλέγχῃ τοὺς τε Ἄρχοντας ἡμῶν, ὅταν οὗτοι τυχόν τὴν Ἀρχὴν ἀναπαύσεως καὶ ἀνεσεως ἀφορμὴν νομίζωσι· τοὺς τε παρ' ἡμῖν πολιτευομένους, ὅταν οὗτοι περὶ τὰ χαμαιζήλα ἀμοιβαῖα πάθη κατατριβόμενοι τό τε ἐνεστὼς καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος καταστρέψωσι, καὶ καθόλου πᾶσαν τὴν νεωτέραν γενεὰν τὴν γλυκεῖαν ταύτην τοῦ μέλλοντος τῆς Πατρίδος ἐλπίδα, ὅταν αὐτῆ τῶν ἀγνῶν ἠθῶν τῶν προγόνων ἀφισταμένη περὶ πάντα νεωτερίσῃ κούφως καὶ παιδαριώδως.....

***

Πολλὰ τὰ μηνύματα καὶ γιὰ τὴ σημερινὴ ἐποχὴ. Μηνύματα διαχρονικοῦ χαρακτήρα ποῦ δὲν χρειάζονται σχολιασμό. Σήμερα ἂς ἀρκεσθοῦμε νὰ κλίνουμε τὸ γόνυ στὴν μεγάλη μορφή τοῦ Γένους τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον Ε' καὶ νὰ ἀναφωνήσουμε ὅπως καὶ ὁ προσφωνήσας κατὰ τὴν ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων του, ἀρχιμανδρίτης Νικηφόρος Καλογεράς.

«Αἰωνία ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν πρωτομάρτυρα τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας Γρηγόριον τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως».

Γ. Α. Π.

ΓΕΝΟΣ ΠΟΛΥΠΑΘΟΝ

Ο Έλληνισμός* βρίσκεται πάλι σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἄπειρες δύσκολες στιγμὲς τῆς ἱστορίας του. Αἰῶνες τώρα, ἀλέθεται στὶς μυλόπετρες τῆς ἱστορίας. Χάνεται, ξαναγεννιέται, ἀλλ' ἐπιβιώνει μετὰ ἀπὸ ἀκρωτηριασμούς, συρρικνώσεις, ἐπαναπατρισμούς.

Τὸ Γένος καὶ ἡ Ἑλλάδα ὡς ἱστορικός καὶ πνευματικός χώρος εἶναι τὸ πιὸ προχωρημένο φυλάκιο τῆς ἀνθρωπότητας, καὶ οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους μάρτυρες τῆς παγκόσμιας ἱστορίας. Ἕνας ἀγῶνας διηνεκής, συμβιώνει μὲ τὸ ἔθνος, ὄχι γιὰ κοινωνικὴ πρόοδο, οὔτε γιὰ ἰσότημη παρουσία καὶ δυναμικὲς παρεμβάσεις στὴ διεθνή κοινότητα ἀλλ' ἀποκλειστικά γιὰ ἐθνικὴ ἐπιβίωση. Μόνιμο κλίμα ἀνασφάλειας καὶ φόβου γιὰ τὴν ἐδαφικὴ ἀκεραιότητα. Καὶ δὲν ἔχει σήμερα νὰ ἀντιμετωπίσει μόνο τοὺς ἀριθμοδείκτες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κέντρου, τὰ ἀσιατικά χρηματιστήρια καὶ τὴν Wall Street, καθὼς καὶ τὴν σύγκλιση τῶν οἰκονομιῶν ἀλλὰ καὶ τὶς πλέον ἀσήκωτες δαπάνες ἐξοπλισμῶν, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐπιζήσει.

Παρήγορη συντροφιά, τὸ σύνδρομο τῆς μοναξιάς καὶ ἡ πίστη ὅτι ἡ μοναχικὴ πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι, δυόμισι χιλιάδες χρόνια τώρα, ἀδιάλειπτος ἀγῶνας γιὰ ἐπιβίωση πὺν θὰ συνεχίζεται. Μέσα στὰ χρωμοσώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ κρύβεται τὸ μυστικὸ αἶσθημα ἐνὸς ἀνάδελφου χαρακτηῖρα πὺν δημιούργησε σιγά-σιγά τὸ ἱστορικόν του παρελθόν καὶ ἡ βασανισμένη πορεία του στὸ χρόνο. Ἄμυνα ἐπὶ αἰῶνες. Ἡ ἀρχαία τραγωδία γέννημα καὶ θῆμμα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐνσαρκώνεται διαχρονικά στὴν πολυπαθη πορεία του, ἐπὶ αἰῶνες. Ἀγῶνες γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς ὑπόστασής του, τῆς θρησκείας, τῆς γλώσσας. Ἀγῶνες γιὰ τὴν

συντήρηση τῆς ἐθνικῆς μνήμης. Καὶ στὶς μέρες μας πὺν ἀντιμετωπίζονται ἀπειλὲς γειτόνων, ἀγωνίζεται νὰ ἀποδείξει στοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, τὴν ἀθωότητα καὶ τὶς ἀγαθὲς προθέσεις του, ἐνῶ μάταια σχεδὸν ἐπικαλεῖται τὴν βοήθεια ἐκείνων πὺν ἐμφανίζονται ὡς παγκόσμιοι διαιτητὲς ἀλλὰ ἐφαρμόζουν ἐπιλεκτικὴ ἠθική. Ἀλλὰ ὁ ταλαιπωρημένος Ἑλληνισμὸς πὺν καθημερινὰ διακηρύσσει τὴν νομιμοφροσύνη του πρὸς τοὺς κανόνες τοῦ διεθνοῦς δικαίου, καθὼς καὶ ὅτι δὲν «διεκδικεῖ τίποτε» ἀπὸ τοὺς κατέχοντες τὰ ἐδάφη τῆς «ἀλύτρωτης», Ρωμοσύνης, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λησμονήσει τὴν ἱστορία του.

Εἶναι γεγονός ὅτι τὴν ἱστορία τὴν γράφουν οἱ ἰσχυροὶ, οἱ νικητὲς, ὅπως τοὺς συμφέρει. Ἀποκρύπτουν γεγονότα, ὠραιοποιοῦν καταστάσεις, διαστρεβλώνουν τὴν ἀλήθεια. Ἀλλὰ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἔχει τὴν ἀνεξιχνίαστη ἰκανότητα νὰ ἐπιβιώνει. Βέβαια κατὰ καιροὺς παραμορφώνεται καὶ ἀκρωτηριάζεται ἀλλ' ἀκόμα καὶ ἐνταφιασμένη ἀναζητεῖ ἐναγῶνια τὴν εὐκαιρία τῆς ἀνάστασης, τῆς ἀνάκτησης τῆς κανονικῆς μορφῆς της καὶ τῆς ἀποκαταστάσης τῶν γεγονότων στὴν γνήσια καὶ αὐθεντικὴ τους μορφή. Ἔτσι φρονοῦμε ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή νὰ ἀναθεωρηθεῖ ὁ ρόλος τῆς Ἑλληνισμοῦ στὸν σύγχρονο κόσμο. Προϋποτίθεται ὅμως ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς ἱστορίας μας ἀπὸ μύθους καὶ νοθεῖες, ὠραιοποιήσεις καὶ παραχαράξεις. Οἱ δῆθεν ἐθνικὲς σκοπιμότητες πὺν ὀδηγοῦν στὴν παραποίηση τῶν ἐθνικῶν γεγονότων μπορεῖ βραχυπρόθεσμα νὰ «ὠφελοῦν» ἀλλὰ μακροπρόθεσμα προσφέρουν κακὲς ὑπηρεσίες στὸν Ἑλληνισμὸ. Γιατί ἔρχεται ὁ χρόνος, ἀνοίγονται φάκελλοι καὶ ἀρχεῖα, ὀμιλεῖ καὶ ἡ «ἄλλη πλευρά» καὶ ἀποκαλύπτεται τότε ἡ ἀλήθεια γυμνή. Καὶ

* Ἑλληνισμός: Τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος στὸ σύνολό του μὲ τὴν πολιτικὴ, οἰκονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ του δραστηριότητα.

τότε γεννιέται τὸ πρόβλημα πῶς νὰ ἀπαλλαγούμε ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς ψυχώσεις!

Ἡ ἱστορία τῶν 2000 τελευταίων ἐτῶν ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ταξιδεύει κατὰμονος, χωρὶς ἀδελφούς, συμμάχους, συμπαράστατες. Ἀντιμετωπίζει κατατρεγμούς, διωγμούς, περιφρόνηση. Καὶ ἀντιστέκεται. Καὶ ἡ ἀντίστασή του ἀποτελεῖ θαυματουργὴ ἐνωτικὴ οὐσία πού τροφοδοτεῖ τὴν αὐτογνωσία καὶ καλλιιεργεῖ μία λαϊκὴ ἰδεολογία πού ἐπιζει διαχρονικά. Ἡ ἰδεολογία αὐτὴ ταξιδεύει, ἐπιβαίνουσα στὸ Βυζάντιο, μέχρι τὴν Τουρκοκρατία-Βενετοκρατία καὶ ἐπανασυνδέει τὸν νέο ἑλληνισμὸ μὲ τὶς ἀρχαῖες του καταβολές. Ἔτσι ἡ ἐθνικὴ συνείδηση πού ἀφυπνίζεται τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς αἰῶνες, δυναμώνει κατὰ τὴν περίοδο τῆς δουλείας καὶ διαμορφώνεται τελικὰ σὲ σφοδρὴ ἐπιθυμία γιὰ ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία. Ἐπιτακτικὴ ὅμως εἶναι ἡ ἀνάγκη σήμερα νὰ μάθουμε τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Ἄν γυρίσουμε πίσω τὴν ἱστορικὴ μνήμη θὰ διαπιστώσουμε ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι μπορεῖ νὰ διάβρωσαν τὸν ἑλληνικὸ κόσμο προκαλώντας πνευματικὴ παρακμὴ, κοινωνικὴ ἀποσύνθεση καὶ ἠθικὸ ἐκτραχηλισμὸ, ἀλλ' ὁ ἑλληνισμὸς ἀντιστάθηκε σθεναρὰ καὶ δὲν ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ θεομηνία. Ἀντιστάθηκε στοὺς Ῥωμαίους κι ἔμεινε πιστὸς στὶς παραδόσεις του. Τοὺς ἀποκαλοῦσε βαρβάρους. Ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν λογίων ὑπερασπίστηκε τὴ γλῶσσα, πού ἦταν τὸ τελευταῖο ὄχυρὸ γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του. Ἐξασφαλίστηκε ἡ πολιτιστικὴ συνέχεια μέσα ἀπὸ κατακρημνίσεις καὶ ἀναδιώσεις αἰῶνων. Ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἐκλατινίστηκε καὶ δὲν ἀφομοιώθηκε στὸ πολυεθνικὸ ρωμαϊκὸ κράτος. Ἀντίθετα. Οἱ Ῥωμαῖοι οἰκειοποιήθηκαν τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Κι ἐδῶ βρῖσκεται τὸ ἠθικῶς ἀπαράδεκτο. Ἐνῶ οἱ Ῥωμαῖοι οἰκειοποιήθηκαν τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ ἀξιοποίησαν ὅλα τὰ ἐπιτεύγματα τῶν Ἑλλήνων, ἔγιναν ἀδιάλλακτοι μισέλληνες, γιὰ τὴν τὰ ἑλληνικὰ ἦθη ἦσαν ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν ἱμπεριαλιστικὴ ἰδεολο-

γία τῆς Ῥώμης. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἦταν γι' αὐτοὺς μῖσος καὶ προδοσία γιὰ τὸ στρατοκρατικὸ καθεστῶς χρειάζόταν μόνο ἀγροίκους ὀπλοφόρους. Ἐν τούτοις ἡ ἄρχουσα ρωμαϊκὴ τάξη ἀπολάμβανε τὰ δημιουργήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐνῶ τὸ τραγικὸ εἶναι ὅτι αὐτὰ ἦσαν ἀπαγορευμένα ἀπὸ τὸν ρωμαϊκὸ ὄχλο, γιὰ νὰ μὴ φωτισθεῖ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ζητήσει ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ δικαιοσύνη.

Καὶ τὴν πιὸ κρίσιμη στιγμή τῆς πορείας του ὁ Ἑλληνισμὸς συναντήθηκε μὲ τὸν Χριστιανισμὸ. Τὴ νέα Δύναμη πού ἐπρόκειτο νὰ μεταμορφώσει καθολικὰ τὸν κόσμο. Ὁ Ἑλληνισμὸς στὴν ἔνωσή του μὲ τὸν Χριστιανισμὸ δὲν ἀλλοτριώθηκε ἀλλὰ ὀλοκληρώθηκε. Τὴν ἔνωση αὐτὴ διέσωσαν καὶ ἐξέφρασαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας πού διατήρησαν καὶ τὴν ἰσορροπία στὴ σχέση καὶ τὴν σύζευξη τῶν δύο αὐτῶν μεγεθῶν. Τότε οἱ Ἕλληνες ἀναπροσανατολίστηκαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ κέντρα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολη χωρὶς ἄρνηση τῆς ἑλληνικότητάς τους.

Ἀπὸ τὸν 9ο αἰῶνα ὁ ρωμαϊκὸς ἀνθελληνισμὸς γίνεται δυτικὸς χριστιανικὸς ἀνθελληνισμὸς. Οἱ δυτικοὶ ἡγεμόνες καὶ οἱ Πάπες στρέφουν τὰ ἄπληστα βλέμματά τους πρὸς τὴν βυζαντινὴ ἀνατολή. Διότι θέλουν τὴν κοσμοκρατορία. Δὲν ἦταν τὰ γεγονότα τοῦ 863 μ.Χ. (Μέγας Φώτιος) δηλαδὴ τὸ ἐκκλησιαστικὸ σχίσμα πού ἐνδυνάμωνε τὴν ἐχθρότητα τῆς Δύσης. Οἱ θρησκευτικὲς διαφωνίες ἔπαιζαν τὸν ρόλο τοῦ προκαλύμματος γιὰ τὰ ἐπεκτατικὰ σχέδια τῆς Δύσης. Καὶ χρειάστηκε νὰ προηγηθεῖ μία μακροχρόνια προπαρασκευὴ τῶν δυτικῶν μαζῶν νὰ μισήσουν τοὺς Χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς διότι δῆθεν ἦσαν «σχισματικοί», «αἵρετικοί» κ.λπ.

Καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνίερης «πνευματικῆς» προπαρασκευῆς δὲν ἄργησαν νὰ φανοῦν. Κυκλωμένος ἀπὸ ἐχθρούς ὁ βυζαντινὸς Ἑλληνισμὸς καταρρέει. Τὴν πτώση του σ' αὐτὴ τὴ φάση δὲν τὴν προκά-

λεσαν μόνο ή έσωτερική παρακμή και οι τουρκικές επιδρομές αλλά και ο δυτικός έπικρατισμός. Και οι δυστυχείς βυζαντινοί για να αποκρούσουν την μουσουλμανική πλημμυρίδα προσέφυγαν στους «έν Χριστώ αδελφούς» της Βενετίας και της Γένοβας που αποτελούσαν ύπολογίσιμες έμποροναυτικές δυνάμεις. Τότε ή συναίσθηση της ισχύος και τó έμπορικό δαιμόνιο τών Βενετών κ.λ.π. άδραξε την εύκαιρία και ζήτησε ανταπόδοση από τούς έκλιπαρούντες Βυζαντινούς. Και πήραν βάσεις, προνόμια, διομολογήσεις που όδήγησαν νομοτελειακά στην ύποτελεια. Στην άρχή διαφέντευαν την οικονομία τών Βυζαντινών κι άργότερα τó ίδιο τó κράτος.

Άκολούθησαν οι σταυροφορίες για την κατάκτηση της βυζαντινής Άνατολής. Η πρώτη ιμπεριαλιστική έξόρμηση της Δύσης με θρησκευτικό μανδύα. Μία μεγάλη άπάτη της παγκόσμιας ιστορίας ως προς τούς στόχους της ενέργειας. Άλλά και μία σωτήρια διέξοδος για την δεινή οικονομική και κοινωνική κρίση που μάστιζε τη Δύση. Δέλεαρ για τούς άνέργους τυχοδιώκτες της Δύσης τά λάφυρα, από τόν φημισμένο πλούτο της Βασιλεύουσας. Θεωρητική θεμελίωση: Πόλεμος κατά τών σχισματικών. Άλλά στην πραγματικότητα ήθελαν την Κωνσταντινούπολη και όχι τά Ίεροσόλυμα που διακήρυσσαν. Ήθελαν και τόν έλεγχο τών άγορών και τών έμπορικών δρόμων της Άσίας. Πόλος έλξης τά πλούτη του Βυζαντίου. Και τó 1204 πέφτει ή Κωνσταντινούπολη στα χέρια τών Φράγκων. Κατάκτηση που συνοδεύτηκε από πρωτοφανείς βανδαλισμούς, έγκλήματα, βεβηλώσεις όρθοδόξων εκκλησιών κ.λ.π. που δημιούργησαν και τó μεγάλο ψυχικό χάσμα μεταξύ τών Λατίνων και τών Όρθοδόξων. Τó έπίσημο Βυζάντιο μετακινήθηκε τότε και δημιούργησε τó Κράτος της Νίκαιας. Έκει για πενήντα έπτά χρόνια άνδρώθηκε ή έθνική συνείδηση αλλά συγχρόνως φούντωσε και ο άντιλατινικός πατριωτισμός. Χάσμα άδυσσαλέο διανοίγεται ανάμεσα στους δύο κόσμους. Γιατί ή

Δύση δέν άρκεϊται στην κατάκτηση και διανομή του Βυζαντίου. Σχεδιάζει και έπιχειρεί τόν δίαιο έκλατινισμό τών Έλλήνων και την έξαφάνιση της ελληνικής γλώσσας. Η πρώτη άπόπειρα πολιτιστικής γενοκτονίας! Αυτή ή άσφικτική πίεση τών χριστιανικών δυνάμεων και ο κίνδυνος άφελληνισμού ώθησε τούς βυζαντινούς σε άναγκαστική «συνδιαλλαγή» με τούς Όθωμανούς. Προτίμησαν τελικά την ύποταγή στον έξ άνατολών έχθρό. Διάλεξαν τó μη χείρον.

Τó 1453 βρήκε τó Γένος άδύνατο πολιτικά άλλ' όχι πνευματικά.

***

Η Δύση λαφυραγώγησε και άπομύζησε τόν βυζαντινό έλληνισμό. Με τις κατακτήσεις και τόν κολοσσιαίο πλούτο που συγκεντρώθηκε κατά τις σταυροφορίες δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για οικονομική της πρόοδο ενώ ή έπαφή με τόν αρχαίο πολιτισμό, που διαφύλαξαν με ζήλο οι Βυζαντινοί, τροφοδότησε την εύρωπαϊκή αναγέννηση. Με τά υλικά και πνευματικά λάφυρα τών ιμπεριαλιστικών επιδρομών αναπτύχθηκαν τά δυτικά κράτη χωρίς άναστατώσεις και κοινωνικές άνατροπές. Οι Έλληνες με την πολιτιστική τους παράδοση υπήρξαν ή πρώτη ύλη για την άνθηση του εύρωπαϊκού πολιτισμού. Θυσιάστηκε τó Βυζάντιο για να σωθεί ή Δύση. Βεβαίως τó Βυζάντιο είχε και έσωτερικά προβλήματα. Δέν είχε έγκαιρα άντιληφθεί σ' όλη του την έκταση τόν έπερχόμενο κίνδυνο ήδη από την μάχη του Μαντζικέρτ (1071) και δέν είχε άνασυνταχθεί μετά τó 1261 όταν άνακατέλαβε την Πόλη και άνασυντάχθηκε μια μικρότερη Αυτοκρατορία. Δέν συνέλαβε τότε τά «σημεία τών καιρών». Η Δύση στα μετέπειτα χρόνια, άσφαλισμένη στα γεωγραφικά της σύνορα είχε την πρωτοβουλία κινήσεων και έγινε ο δήμιος του Βυζαντίου. Σε κάθε αίτηση του Αυτοκράτορα για βοήθεια ζητούσε πρώτα την ένωση τών εκκλησιών και έπειτα θά έστειλε βοήθεια για να άντιμετωπισθούν οι όλοένα πλησιάζοντες

Όθωμανοί. Άλλά και «μετά θάνατον» τὸ Βυζάντιο ἐξακολούθησε νὰ βοηθᾷ τὴ Δύση στὴν ἀρχόμενη Ἀναγέννηση. Μὲ τοὺς πνευματικούς του θησαυροὺς καὶ τοὺς λογίους του. Κι ἐνῶ ἡ Δύση σφετερίσθηκε τοὺς πνευματικούς θησαυροὺς ποὺ διαφύλαξε μὲ εὐλάβεια ὁ βυζαντινὸς ἑλληνισμὸς, ἀγνόησε τὸ Βυζάντιο, τὸ ὑποτίμησε τὸ καθύβρισε καὶ ἀπέκρυψε τὴν συμβολὴ του στὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ. Κι ἐνῶ παραδέχεται ὅτι ἡ Εὐρώπη εἶναι «θυγατέρα τῆς Ἑλλάδας» καὶ ἰδιοποιεῖται τὸν πολιτισμὸ τῆς, ἐν τούτοις ἀρνεῖται νὰ ἀναγνωρίσει, τὴν περιφρούρηση τῶν ἀρχαίων ἀξιών ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας χαρακτηρίζοντάς τους ὡς ἀνάξιους κληρονόμους ἐνδόξων προγόνων... Κι ὅταν μετὰ τὸ 1821 ἄρχισαν νὰ καταφθάνουν οἱ πρῶτοι περιηγητὲς-ἀρχαιολόγοι παραπονοῦνταν ὅτι ἀπὸ τὰ φημισμένα γλυπτὰ ἔργα τῆς ἀρχαιότητος δὲν βρῆκαν παρὰ μόνον τὸ ἀνατολικὸ διάζωμα τῶν Παρθενῶνα καὶ τὶς πέντε Καρυάτιδες τοῦ Ἐρεχθείου, ξεχνώντας ὅτι τὰ γλυπτὰ εἶχαν φύγει γιὰ τὴν Ρώμη τὴν ἐποχὴ τῶν Καισάρων, γιὰ τὴν Βενετία τὸν καιρὸ τοῦ Μοροζίνι, γιὰ τὴν Γερμανία τὸν καιρὸ τοῦ Γκρόπιους, γιὰ τὴν Ἀγγλία τὸν καιρὸ τοῦ Ἐλγιν, γιὰ τὴν Ρωσσία τὸν καιρὸ τοῦ Ὁρλώφ...

***

Στὰ χρόνια τῆς δουλείας τοῦ ὀ Ἑλληνισμοῦ θὰ ὑποστεῖ τὴν ἐπιβουλὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Θὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸν πόθο του γιὰ ἐλευθερίαν καὶ μὲ ἀπατηλὲς ὑποσχέσεις θὰ τὸν παρασύρουν σὲ ὀλέθριες ἐξεγέρσεις καὶ θὰ τὸν ἐγκαταλείψουν στὸ ἔλεος τῶν Ὁθωμανῶν. Οὐσιαστικὰ οἱ χριστιανικὲς δυτικὲς δυνάμεις ἀπέκρουαν κάθε χειραφέτηση τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἤθελαν νὰ κρατήσουν ὀπωδῆποτε στὴν ζωὴ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Μόνον ὅταν ἡ τελευταία κόντευε νὰ γίνῃ ἐπικίνδυνη εὐρωπαϊκὴ δύναμις -φθάνοντας δύο φορὲς ἔξω ἀπὸ τὴ Βιέννη- ἀποφάσισαν νὰ τὴν σταματήσουν. Κι ὅταν ἄρχισε γιὰ τοὺς ὀθωμανοὺς ἡ ραγδαία συρρίκνωση δὲν θέλησαν τὴν τε-

λείαν ἀποβολὴν τους ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον, ὀχι μόνον γιὰ νὰ μὴν ἐμπλακοῦν σὲ μεταξὺ τους πολέμους κατὰ τὴν διανομὴ τῆς λείας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἡ Αὐτοκρατορία πάλι ἑλληνικὴ καὶ ὀρθόδοξη. Φοβόντουσαν ὀτι μιὰ Ἑλλάδα ἀνεξάρτητη, μὲ πλοῦσιαν ναυτικὴ παράδοξη, ἰσχυρὲς ἱστορικὲς πολιτιστικὲς καταβολὲς, σὲ μιὰ ἐπιμαχη γεωστρατηγικὴ θέση μποροῦσε νὰ ἐξελιχθῇ σὲ ἐπικίνδυνη Δύναμις. Κι ὀταν οἱ Ἕλληνες συνειδητοποίησαν ὀτι οὔτε ἀπὸ τὴ Δύση οὔτε ἀπὸ τὸν Βορρᾶ μποροῦσαν νὰ ἔχουν βοήθεια -ἀλλὰ θὰ ἀποκτήσουν ἀνεξαρτησία- μόνον μὲ τοὺς ἀγῶνες τους, ἀντιμετώπισαν τὸν ἐχθρικό συνασπισμὸ τῶν Εὐρωπαϊῶν. Κι ὀταν τέλος ἡ ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία βρισκόταν στὸ λυκαυγὲς τῆς, προσπάθησαν νὰ τὴν πνίξουν. Κι ἐπέζησε χάρις στοὺς ἀγῶνες, τὴν ἀντοχὴ καὶ τὴν καρτερίαν τῶν Ἑλλήνων, ποὺ πίστεψαν ὀτι «ὀ Θεὸς εἶχε βάλει τὴν ὑπογραφή Του γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ δὲν θὰ ἔπαιρνε πίσω τὴν ὑπογραφή Του». Κατὰ φεραν ὀμως οἱ Εὐρωπαῖοι, μὲ τὶς φατρίες ποὺ δημιούργησαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, τὶς ραδιουργίες, τοὺς ἐκμαυλισμοὺς καὶ τὰ δάνεια ποὺ χορήγησαν νὰ πάρουν τὴν ἐπανάσταση ὑπὸ τὸ ἔλεγχόν τους. Τελικὰ δημιούργησαν, οἱ τρεῖς «Προστάτιδες» Δυνάμεις, ἓνα μικρὸ κρατίδιον, χωρὶς ἐνδοχῶρα καὶ ὀικονομικὴ αὐτάρκεια. Τοῦ πέρασαν ἓνα μόνιμο βρόγγχον στὸ λαμό, κυρίως μὲ τὰ δάνεια, μὲ τὸ ἄνοιγμα τοῦ βρόγγχου αὐξομιούμενον, γιὰ νὰ ἔχουν αὐτοὶ πάντοτε τὴν «τελευταία λέξη». Τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ ἑλληνισμοῦ -ἀκόμα καὶ τοῦ ἐπαναστατημένου- ἔμεινε ὑπόδουλον. Ἐμειναν μακριὰ ἀπὸ τὸ ἐλεύθερον κράτος οἱ ὀικονομικὲς ἐστίες τῶν Ἑλλήνων. Δὲν ἄφησαν τὸν Καποδίστρια νὰ ὀλοκληρώσει τὸ ἔργον του. Δυστυχῶς τὸ νεοδημιουργημένον ἑλληνικὸν κατεστημένον μὲ ἐπονείδιστη ὑποτέλεια ἔθεσε τὶς ὑπηρεσίες του καὶ τὰ διαχρονικὰ ἐλαττώματα τῆς φυλῆς στὴ διάθεση τῶν «προστάτιδων» καὶ «εὐεργέτιδων» δυνάμεων ποὺ κάθε μιὰ γιὰ λογαριασμὸν τῆς ἤθελε τὴν μι-

κρή Ἑλλάδα γιά προτεκτοράτο τῆς. Μᾶς ἐπέδωκαν ξένο ἡγεμόνα καί ξένους θεομούς.

Ὁλόκληρος ὁ 19ος αἰώνας πέρασε μέ ξένες ἐπεμβάσεις, ἐκβιασμούς, ἐθνικούς ἐξευτελισμούς καί καταλύσεις τῆς ἐθνικῆς μας κυριαρχίας. Ἐξευτέλισαν καί αἱματηρὰ ἀπαλλάχθηκαν ἀπό τοὺς «ἐνοχλητικούς» καί ἀσυμβίβαστους ἀγωνιστὲς τοῦ 1821. Μᾶς ἔφεραν στοῦ χεῖλος τοῦ θανάτου μέ τοὺς παρ' ὀλίγον ἐμφύλιους πού ἐξέθρεψαν. Προσπάθησαν τὸ ἐθνικὸ νήπιο, ἀντὶ βρεφικῆς τροφῆς νὰ τὸ ταῖσουν μέ τροφὲς ὠρίμων ἀνθρώπων. Τὰ πάντα καθορίζονταν ἀπὸ τὶς ξένες κυβερνήσεις. Ἄλλοι καθόριζαν τὴν ἐθνικὴ μας πορεία, τὸ πολίτευμα, τοὺς φορεῖς του, τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση, τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ. Ὅ,τι πετύχαμε, τὸ πετύχαμε παρακούοντας καί βγαίνοντας ἔξω ἀπὸ τὸ πλαίσιο πού εἶχαν αὐτοὶ χαράξει καί τὶς προδιαγραφὲς πού εἶχαν αὐτοὶ συντάξει ἐν ἀγνοίᾳ μας. Μᾶς παραχώρησαν τὴν Θεσσαλία κι ἓνα μικρὸ κομμάτι τῆς Ἡπείρου τὸ 1881 γιὰτὶ ἐπανειλημμένως ξεσηκωθήκαμε καί ἰδιαίτερα τὸ 1854 καί τὸ 1878. Σώσαμε τὴν Μακεδονία μέ τὸν Μακεδονικὸ Ἀγώνα (1904-1908) καί πήραμε τὸ 1913 τὸ 51% τοῦ μακεδονικοῦ χώρου μετὰ ἀπὸ αἱματηροὺς βαλκανικοὺς πολέμους πού οἱ Μεγάλες Δυνάμεις δὲν ἤθελαν. Ἐνωματώθηκε ἡ Κρήτη στὸν ἐθνικὸ κορμό, μετὰ ἀπὸ σειρὰ αἱματηρῶν ἐξεγέρσεων τῶν Κρητικῶν σὲ πείσμα τῶν Μ.Δ. πού τὴν ἤθελαν γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς Ν.Α. Μεσογείου καί τοῦ θαλάσσιου δρόμου πρὸς τὶς Ἰνδίες.

Μᾶς πότισαν τὸν μῦθο τοῦ φιλελληνισμοῦ, πού ἡ συναισθηματικὴ τοῦ Ἑλληνα τὸν ἀξιολόγησε ὡς ἄξιο ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης. Βεβαίως ὑπῆρξαν φιλέλληνες. Ἄπλοι ξένοι πολῖτες καί ἐπιστήμονες, ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὰ πολιτιστικὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ρομαντικοὶ πολεμιστὲς στὸν πόλεμο τῆς Ἀνεξαρτησίας μας καί ἄλλοι πού ἀξίζουν τῆς ἀγάπης καί τῆς εὐγνωμοσύνης μας. Ἀλλὰ ξένες κυβερνήσεις καί πολιτικοὶ οὐδέποτε διακρίθηκαν γιὰ φιλελληνισμό. Ἀπλά, κάποια χρονικὴ

στιγμὴ, τὸ συμφέρον τῆς χώρας τους συνέπιπτε μέ τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος καί γι' αὐτὸ τῆς συμπαραστάθηκαν. Ἀντίθετα, ἐνῶ ὑπῆρξαν περιστασιακὰ φιλελληνικὲς χώρες, ὑπῆρξαν καί ὑπάρχουν μόνιμα ἀνθελληνικὲς χώρες καί ἀνθέλληνες πολιτικοί.

***

Ὁ αἰώνας πού ἀπέρχεται μᾶς κληροδότησε δύο παγκόσμιους πολέμους, μιὰ ἐθνικὴ καταστροφή, κατοχές, δικτατορίες, πραξικοπήματα, ἐμφύλιους σαραγμούς. Καταστάσεις πού μέ τὶς ξένες ἐπεμβάσεις καί ἐξαρτήσεις ἐπὶ μιᾷ αἰῶνα κράτησαν τὴν Ἑλλάδα σὲ μαρασμό, ἔστειλαν στὸν τάφο καί τὴν μετανάστευση τὸ ἄνθος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ ἀνέστειλαν κάθε οἰκονομικὴ καί κοινωνικὴ πρόοδο. Καί τὸ σπουδαιότερο οἱ Μ.Δ. ὡς κατασκευάστριες καί ἔμποροι τῶν διαρκῶς ἐξελισσόμενων ὀπλικῶν συστημάτων ἐκμεταλλεύονται τὴν ἀνασφάλεια πού μᾶς προκαλοῦν μέσω τῆς γείτονος καί μᾶς βυθίζουν στοῦ πέλαγος τῶν ἐξοπλισμῶν, ἀπαραίτητων ὅμως γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ἐπιβίωση. Ἀλλὰ τὸ ἀνησυχητικὸ εἶναι ὅτι μᾶς δανεῖζουν μέσω τῶν ἐλεγχόμενων ἀπὸ αὐτὲς Τραπεζῶν, γιὰ νὰ ἀγοράσουμε τὰ προϊόντα τους, περισφίγγοντας τὸν βρόχο τῆς ἐξάρτησής μας.

Εἰσερχόμενος στὴν τρίτη χιλιετία ὁ ἐλληνισμὸς ἀντιμετωπίζει τὴν χειρότερη δοκιμασία τῆς ἱστορίας του. Ἀπειλεῖται ὄχι μόνον ἡ ἐθνικὴ κυριαρχία του, ἀλλὰ καί μέ πολιτιστικὴ ἀλλοτρίωση (γλῶσσα, ὀρθοδοξία) καί ἀφελληνισμό. Ὅταν ἀπέφυγε τὸν ἐκρωμαισμό, καί μέ τὴν βοήθεια τῆς Ἐκκλησίας τὸν ἐκλατινισμό καί ἐξισλαμισμὸ, παλεύοντας, κινδυνεύει σήμερα νὰ καταντήσῃ μιὰ μικρὴ ἐπαρχία στοῦ ἄκρο τῆς Εὐρώπης ὅπου ἄλλοι θὰ ἀποφασίζουν γι' αὐτὴν. Ἐν τούτοις τὰ ἀντίδοτα στὸν ἀπειλούμενο ἐκδυτικισμὸ μας περιέχονται στοῦ ἐθνικὸ μας θησαυροφυλάκιο (Παιδεία, πολιτιστικὴ παράδοση, Ὀρθοδοξία). Ἄς τὰ ἀξιοποιήσουμε γιὰ νὰ μᾶς σώσουν ἀπὸ τὴν παγκοσμιοποίηση καί ἀπὸ τὸ «τέλος τῶν συνόρων».

Θὰ ἀντισταθοῦμε στὴν ἀλλοτρίωση ἂν γνωρίσουμε τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια γιὰ τὸ Γένος μας, ἀποφεύγοντας τὴν παραμορφωτικὴ θεώρηση ὅτι ἡ Ἑλλάδα εἶναι καὶ τώρα τὸ «κέντρο τῆς γῆς». Θὰ προχωρήσουμε σὲ μιὰ ἐθνικὴ αὐτογνωσία μὴ πιστεύοντας σὲ ξένους προστάτες καὶ «Φιλέλληνες». Ἐφ' ὅσον ἔχουμε ἐνταχθεῖ στὴν Ε.Ε. ἄς φροντίσουμε νὰ γίνουμε πραγματικὰ ἰσότιμοι ἐταῖροι καὶ νὰ διώνουμε μαζί τους τὸ εὐρωπαϊκὸ γίγνεσθαι. Ἡ γνώση τῆς πραγματικῆς ἀλήθειας θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ ἀντιμετωπίζουμε τὰ συμβαίνοντα στὶς πραγματικὲς διαστάσεις. Ἡ ἐνδοσκόπηση καὶ ὁ αὐτοέλεγχος θὰ ἀποκαλύπτει τὰ λάθη γιὰ τὰ ὁποῖα εὐθυνόμαστε καὶ δὲν θὰ ἀναζητοῦμε σὲ κάθε θέμα τὸν «ξένο δάκτυλο». Θὰ μποροῦμε δὲ νὰ ἐπεμβαίνουμε καὶ νὰ παρεμβαίνουμε καὶ νὰ καθορίζουμε τὸ μέλλον μας ὅταν εἴμεθα ἐνωμένοι, οἰκονομικὰ ἰσχυροὶ καὶ φυσικὰ μὲ τὴν ἀπαραίτητη στρατιωτικὴ ἰσχύ.

Καὶ τελειώνουμε, μὲ τὴν ἐξωτερικὴ μας πολιτικὴ, γιὰτι διώνουμε τὴν ἀπειλὴ μᾶς νέας γεωπολιτικῆς ἀστάθειας. Πέραν τοῦ ἐξ ἀνατολῶν κινδύνου ἡ χώρα μας πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσει καὶ τὰ βαλκανικὰ θέματα π.χ. τὸ νέο βουλγαρικὸ «ἐθνικὸ δόγμα», πού μιλά γιὰ διεκδικήσεις τους στὶς ὅμορες χώρες. Τὸ σύνθημα «ἡ Μακεδονία στοὺς Μακεδόνες» πού καλλιεργεῖται σὲ ὠρισμένες ἀκριτικὲς περιοχὲς. Τοὺς ὀραματιζόμενους τῆ «Μεγάλῃ Ἀλβανίᾳ», καὶ τοὺς «Ἑπερασπιστὲς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δυτικῆς Θράκης». Καὶ τὰ ἐθνικὰ μας θέματα δὲν ἐπιδέχονται λαϊκισμούς. Μακριὰ ἀπ' αὐτά, ἡ ἐπιδίωξη πολιτικῶν κέρδους καὶ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πολιτικῶν κόστους. Παράγοντες πού ἐμποδίζουν τὴν πορεία πρὸς τὴν λύση τῶν ἐθνικῶν θεμάτων. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι τὰ ἐξωτερικὰ μας θέματα ἔχουν ὑποστῆ μεγάλη ζημία ἀπὸ τὶς πλειοδοσίαις ἐθνοκαπηλείας καὶ τὶς μειοδοσίαις πολιτικῆς εὐθύνης τῶν πολιτικῶν. Γι' αὐτὸ οἱ χειρισμοὶ τῶν

ἐθνικῶν θεμάτων δὲν πρέπει νὰ ἐκφράζονται μόνον ἀπὸ τὸν ἐκάστοτε ὑπουργὸ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τὴν κυβέρνηση, πού ἔχει τὴν πολιτικὴ εὐθύνη, ἀλλὰ πρέπει νὰ βρίσκονται σὲ γενικὲς γραμμὲς μέσα στὰ πλαίσια τῆς συναίνεσης ὅλου τοῦ πολιτικῶν κόσμου. Σήμερα ἡ χάραξη μακροπρόθεσμης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς εἶναι ὑπὲρ ποτὲ ἄλλοτε ἀναγκαῖα. Τέλος πρέπει νὰ ἀποφεύγονται οἱ αὐτοεγκλωβισμοὶ γιὰ νὰ ἰκανοποιηθεῖ τὸ «πολιτικὸ πεζοδρόμιο». Ὅταν λέμε ὅτι «δὲν συζητᾶμε ἂν καὶ ὁ τελευταῖος Τοῦρκος στρατιώτης δὲν ἐγκαταλείψει τὴν Κύπρο», τελικὰ αὐτοσυναιρούμεθα καὶ ἐξευτελιζόμεθα ὅταν εἴκοσι πέντε χρόνια ἀμέσως ἢ ἐμμέσως συζητᾶμε. Ὅταν ἐξαγγέλουμε «ὑπερήφρανη πολιτικὴ» πρέπει νὰ τὴν ἀσκοῦμε μὲ συνέπεια. Σὲ ἀντίθετη περίπτωσι κινδυνεύουμε νὰ μᾶς προσγειώσι μιὰ ταπεινώσι. Καὶ ὅταν διακηρύσσουμε «ἀσυμβίβαστη πολιτικὴ», ἴσως χάνουμε εὐκαιρίες, πρὸς ὄφελος προσωρινῶν πολιτικῶν κόστους, ἀλλὰ τότε εἶναι σίγουρο ὅτι βαδίζουμε πρὸς ἓνα ἀβέβαιο μέλλον. Ὅταν ἡ πολιτικὴ εἶναι «ἡ τέχνη τοῦ ἐφικτοῦ» διακηρύσσοντας «ἀνυποχώρητη τὴν πολιτικὴ», μήπως βαίνουμε μοιραία πρὸς τὴν ἀναπηρία τῆς ἀγκύλωσης;

***

Ἐπὶ δύομισι χιλιάδες χρόνια τὸ Γένος μας, ἐν μέσῳ τρικυμιῶν ἐπέζησε. Εἶδε δύσκολες στιγμὲς, τὸν θάνατο ἐγγίζοντα, ἀλλὰ διεσώθη. Γνώρισε τὸ φθόνον, τὴν καταπίεσι, τὴν ἐπιβουλή καὶ τὴν καταστροφὴ. Ἐξησε, εἶδε, ἔπαθε πολλὰ ἀπὸ ἐχθροὺς καὶ φίλους. Κατέστη πολὺπαθο. Φτάνει πιά! Τὸ ἐρώτημα ὅμως εἶναι: ἔμαθε;

Γιατὶ δυστυχῶς τὸ μόνο πού διδάσκει ἡ ἱστορία εἶναι ὅτι κανένας δὲν διδάσκεται ἀπὸ αὐτὴν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ - ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Ο Ρήγας γεννήθηκε στην όμορφη κωμόπολη της Μαγνησίας τὸ Βελεστίνο. Στην περιοχή αὐτὴ εἶχε ἀκμάσει στὴν ἀρχαιότητα μιὰ πόλη μὲ τὸ ὄνομα Φεραί. Ὁ ἴδιος ὁ Ρήγας ἐπέλεξε νὰ κρατήσῃ ὡς ἐπώνυμό του τὸ τοπωνύμιό τῆς ἀγαπημένης ἰδιαίτερης πατρίδας του. Ἔτσι, πάντα χρησιμοποιοῦσε τὸ ὄνομα Βελεστινλῆς. Πολὺ νωρὶς ὅμως ὀνομάστηκε καὶ Φεραῖος ἀπὸ ἄλλους συγχρόνους του ἀλλὰ καὶ μεταγενέστερους ποὺ προτιμοῦσαν νὰ δίνουν ἀρχαιότερα ὀνόματα σὲ πρόσωπα καὶ τόπους.

Τὴν ἀκριβὴ ἡμερομηνία τῆς γέννησός του δὲν μποροῦμε νὰ τὴν προσδιορίσουμε. Ὁ ἴδιος, τὸ 1797, ὅταν τὸν συνέλαβαν οἱ αὐστριακὲς ἀρχὲς δήλωσε ὅτι ἦταν σαράντα ἐτῶν. Ἔτσι, δὲν ἀπέχουμε πολὺ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ἂν δεχθοῦμε ὅτι γεννήθηκε γύρω στὸ 1757.

Οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Ρήγα εἶναι ἀκόμη πιὸ συγκεχυμένες. Ὑπάρχουν ποικίλες τοπικὲς παραδόσεις ποὺ ἀναφέρονται στὴν καταγωγή καὶ τὴν οικονομικὴ κατάσταση τῆς οἰκογένειάς του. Ὅλες αὐτὲς οἱ παραδόσεις ἐλέγχονται, ὡστόσο, γιὰ τὴν ἀκρίβειά τους γιατί εἶναι μεταγενέστερες. Συγκεντρώθηκαν ἐνάμιση περίπου αἰῶνα μετὰ τὴ γέννηση τοῦ Ρήγα.

Ὅπως ὅποτε, ἔχοντας ὑπόψη τὶς συνθηκὲς ζωῆς ἐκείνης τῆς περιόδου, μποροῦμε μὲ ἀρκετὴ ἀσφάλεια νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ οικονομικὴ κατάσταση τοῦ Ρήγα ἦταν ἀρκετὰ καλὴ, ὥστε νὰ ἐπιτρέπει τὴν ἐπιμελημένη μόρφωση ποὺ δέχτηκε.

Τὰ πρῶτα στοιχειώδη γράμματα τὰ ἔμαθε ὁ Ρήγας στὸ μικρὸ Βελεστίνο. Κατόπιν, συνέχισε τὶς σπουδὲς του σὲ γειτονικὰ θεσσαλικά κέντρα ποὺ παρεῖχαν περισσότερο ὀργανωμένη ἐκπαίδευση. Ἀπὸ τὶς τοπικὲς παραδόσεις, ἄλλες μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ὁ Ρήγας θέλησε νὰ συμπληρώσῃ τὴ μόρφωσή

του στ' Ἀμπελάκια καὶ ἄλλες ὅτι γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ πῆγε στὴ Ζαγορά. Ἡ παράδοση, ὡστόσο, φαίνεται νὰ ἐπιμένει περισσότερο στὴ φοίτηση τοῦ Ρήγα στὴ σχολὴ τῆς Ζαγοράς.

Ἀνεξάρτητα, ὅμως, ἀπὸ τὸ σὲ ποῖο ἀπὸ τὰ δύο μικρὰ θεσσαλικά χωριά -τὰ Ἀμπελάκια ἢ τὴ Ζαγορά- φοίτησε πραγματικὰ ὁ Ρήγας, τὸ αἶγουρο εἶναι πῶς, μετὰ ἀπ' αὐτὸν τὸν κύκλο σπουδῶν, τὸν κάλεσε δάσκαλο στὴ σχολὴ του τὸ Πηλιορείτικο χωριὸ Κισσός. Στὸν Κισσὸ ὁ Ρήγας ἔμεινε γιὰ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα.

Τὰ χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ Ρήγα στὴ Θεσσαλία σημαδεύτηκαν ἀπὸ τὰ συνταρακτικὰ γεγονότα τῶν Ὀρλωφικῶν, τὶς ἐξεγέρσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ τὶς ἀποτρόπαιες τουρκικὲς ἀντεκδικήσεις.

Τὰ θέματα τοῦ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν ἀληθινῶν αἰτιῶν τῆς ἀναχώρησής του ἀπὸ τὴν προσφιλῆ του Θεσσαλία καλύπτονται ἐπίσης ἀπὸ σύγχυση, ἀνεξακριβώτες μαρτυρίες καὶ μεταγενέστερους θρύλους ποὺ ὑφάνθηκαν γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ἔθνομάρτυρα. Γιὰ τὸ πρῶτο θέμα τῆς ἀκριβοῦς χρονολόγησής τῆς ἀναχώρησής τοῦ Ρήγα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, ποικίλες παραδόσεις ἀναφέρουν ὅτι ἔφυγε σὲ ἡλικία 25 ἢ 20 ἢ 17 ἢ ἀκόμη καὶ 10 ἐτῶν. Γιὰ τὸ δεύτερο θέμα τῆς αἰτιολογίας τῆς ἀναχώρησής του ἀπὸ τὴ Θεσσαλία θρύλοι καὶ παραδόσεις παραθέτουν διάφορες ἐκδοχές. Ἔτσι, ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ρήγας ἐγκατέλειψε τὴ Θεσσαλία ἐξαιτίας τοῦ φόνου ἐνὸς Τούρκου, τὸν ὁποῖο διέπραξε μὴν ἀντέχοντας τὴν προσβλητικὴ στάση τοῦ τελευταίου καὶ τῶν τυραννικῶν ὁμοεθνῶν του. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ τὸ περιστατικὸ ἀναγκάστηκε νὰ φύγει ἐσπευσμένα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ νὰ καταφύγῃ στὸν Ὀλυμπο, κοντὰ σὲ κάποιον συγγενὴ του ἀρματολὸ καὶ στὴ συνέχεια στὸ Ἅγιον Ὄρος, γιὰ νὰ

καταλήξει στην Πόλη. Όμως, όλες αυτές οι παραδόσεις άντανακλούν μάλλον τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴ λατρεία, μὲ τὴν ὁποία περιέβαλλε ὁ Ἑλληνισμὸς τὸ Ρῆγα παρὰ ἀπηχοῦν τὴν ἀλήθεια, καθὼς κανεὶς ἀπὸ τοὺς πρῶτους βιογράφους τοῦ Ρῆγα δὲν ἀναφέρει κάποιον ἀπὸ αὐτὰ τὰ περιστατικά.

Εἶναι πιθανό, αὐτὸ πὸν ὀδήγησε τὸ Ρῆγα στὴν Κωνσταντινούπολη νὰ ἦταν τὸ ἀνήσυχο πνεῦμα του καὶ ἡ δίψα γιὰ μάθηση. Στὴν Πόλη ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἐμπόριο καὶ ἀργότερα τὸν συναντοῦμε γραμματικὸ τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη, πάππου τῶν ἐνδόξων Ὑψηλάντηδων τοῦ '21.

Ἀπὸ τὴν Πόλη ὁ ἀνήσυχος Ρῆγας βρῖσκεται γύρω στὰ 1786 στὴ Βλαχία. Ἐκεῖ ἐργάζεται σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Περραιβοῦ ὡς γραμματέας ἐνὸς φιλέλληνα ἄρχοντα τῆς περιοχῆς, τοῦ Μπραγκοβάνου. Κατόπιν, προσλαμβάνεται ὡς γραμματικὸς τοῦ νέου ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Νικόλαου Μαυρογένη. Ἀποτροπισμὸς προκάλεσε στὴ θερμὴ ἑλληνικὴ ψυχὴ τοῦ Ρῆγα ἡ φιλοτουρκικὴ στάση τοῦ Μαυρογένη στὴ διάρκεια τοῦ δευτέρου Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1787-1792). «*Ἐκτρωμα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καὶ ἀνάξιον ἡγεμόνα*» τὸν χαρακτηρίζει ὁ Ρῆγας.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1790 προσλήφθηκε ὡς γραμματικὸς στὴν ὑπηρεσία τοῦ τοπικοῦ ἄρχοντα τῆς Οὐγγροβλαχίας βαρώνου ντε Λάγγενφελδ, τὸν ὁποῖο ἀκολούθησε στὴ Βιέννη.

Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Βιέννης τοῦ 1790 ἐπηρέασε βαθιὰ τὸ Ρῆγα. Ἐδῶ, ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ ἀνήσυχο καὶ φιλελεύθερο ἑλληνικὸ στοιχεῖο πὸν ἄκμαζε στὴν πόλη καὶ ὁραματιζόταν τὸν ἑλληνικὸ ξεσηκωμὸ.

Στὴν πόλη αὐτὴ θὰ ἀναπτύξει ἔντονη συγγραφικὴ δραστηριότητα αὐτὴ τὴν περίοδο, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα κατὰ τὴ δευτέρη διαμονὴ του ἐκεῖ.

Ἐδῶ, θὰ περιοριστοῦμε μόνο σὲ μία μικρὴ ἀναφορὰ στὴ γλώσσα πὸν χρησιμοποιοῦσε ὁ Ρῆγας στὰ ἔργα του. Τὸ ὕφος, σὸ ὁποῖο εἶναι γραμμένα τὰ ἔργα του εἶναι τὸ «*ἀπλοῦν ὕφος*», ἡ πιὸ ἀπλοποιημένη μορφή τῆς «κοινῆς διαλέκτου» τῶν λογίων τῆς ἐπο-

χῆς του.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1791 ὁ Ρῆγας ἐγκαταλείπει τὴ Βιέννη, γιὰ νὰ ἐπιστρέψει στὴ Βλαχία, ὅπου διέμεναν ἡ μητέρα καὶ ὁ ἀδελφός του καὶ ὅπου εἶχε σημαντικὴ κτηματικὴ περιουσία. Ἀπὸ τὴ Βλαχία ἀναχωρεῖ τὸ 1796 γιὰ νὰ μὴν ξαναγυρίσει ποτὲ πιά.

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1796 ἐπιστρέφει στὴ Βιέννη. Ἐδῶ, ἡ δράση πὸν ἀνέπτυξε σὲ διάστημα μόλις 15-16 μηνῶν ἦταν τόσο ἔντονη καὶ πολὺπλευρη, ὥστε μᾶς ἐντυπωσιάζει. Παράλληλα ὅμως ἀποκαλύπτει τὸ πνευματικὸ καὶ ἠθικὸ του ἀνάστημα καὶ τὸν ἀκούραστο ζῆλο του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεση.

Ὅλη αὐτὴ ἡ ἀκάματη δραστηριότητα καὶ ὁ φλογερὸς πατριωτισμὸς τοῦ Ρῆγα δημιούργησαν γύρω του ἓναν κύκλο ἀφοσιωμένων ὁπαδῶν πὸν τὸν ἀναγνώριζαν ὡς ἀδιαφιλονίκητο ἡγέτη. Δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁπαδῶν του, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὸν ἀκολούθησαν ὡς τὸ θάνατο.

Ἡ ἀκοίμητη φροντίδα τοῦ Ρῆγα γιὰ τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα τὸν ὀδήγησε τὴν περίοδο αὐτὴ σὸ νὰ στραφεῖ πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1797 ἔστειλε μιὰ ιδιόχειρη ἐπιστολὴ σὸ Γάλλο Πρόξενο τῆς Τεργέστης. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἀπευθυνόταν οὐσιαστικὰ σὸ Βοναπάρτη. Ἡ στιγμή πὸν ἐπιλέχθηκε γιὰ τὴν συγγραφὴ τῆς ἐπιστολῆς συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὴν ἀπόδραση τῶν Γάλλων σὸ Ἑπτάνησα τὴν ἴδια περίοδο καὶ τὶς προσδοκίες γιὰ ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸν Τοῦρκο δυνάστη πὸν γεννήθηκαν στὶς καρδιὲς τῶν Ἑλλήνων μὲ ἀφορμὴ αὐτὴ τὴν ἀπόδραση.

Τὸ ἴδιο διάστημα κορυφώνεται ἡ ἀγωνιστικὴ δράση τοῦ Ρῆγα. Ἐτοιμάζεται πυρετωδῶς γιὰ τὴν κάθοδό του στὴν Ἑλλάδα. Ἡ φλογερὴ, ἀνυπόμονη καρδιά του τὸν ὀδηγεῖ κοντὰ σὸ τοὺς ὑπόδουλους συμπατριῶτες του γιὰ νὰ μεταδώσει καὶ νὰ ζήσει μαζί τους τὸ ὄραμα τοῦ ἑθνικοῦ ξεσηκωμοῦ.

Τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1797 φεύγει ἀπὸ τὴ Βιέννη γιὰ τὴν Τεργέστη μὲ σκοπὸ νὰ μαρκάει ἀπὸ κεῖ γιὰ τὰ ἐδάφη τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Τὰ κιβώτια μὲ τὸ ἐπαναστατικὸ ἕλκρο πὸν σκόπευε νὰ ἔχει μαζί του στὴν Ἑλλάδα

τά έστειλε στο κατάστημα του πιστού φίλου του Άργέντη, ό οποίος με τη σειρά του ανέλαβε να τά στείλει σε άλλο έμπορικό κατάστημα στη Βιέννη. Τά κιβώτια αυτά, σε αντίθεση με τόν κατοχό τους, έφτασαν με ασφάλεια στον προορισμό τους. Παράλληλα, ό Ρήγας έστειλε μιá έπιστολή στον έμπιστο φίλο του Άντώνιο Κορωνιό, με τήν όποία του ζητούσε να παραλάβει τά κιβώτια.

Αυτή ή έπιστολή στάθηκε μοιραία για τό Ρήγα. Ό Κορωνιός έλειπε στη Δαλματία και τήν έπιστολή παρέλαβε και άνοιξε ό συνεταιίρος, ή κατ' άλλους προϊστάμενός του, Άντώνιος Οικονόμου. Ό Οικονόμου πρόδωσε τό Ρήγα στις άυστριακές άρχές προσθέτοντας, με τόν τρόπο αυτό, τό όνομά του στον κατάλογο τών έπαισχυντων προδοτών του Έθνους.

Όταν στις 19 Δεκεμβρίου 1798 ό Ρήγας έφτασε στην Τεργέστη, συνελήφθη από τήν άυστριακή άστυνομία, ή όποία ειδοποιημένη, όπως προείπαμε από τόν Οικονόμου, περιέμενε τήν άφιξή του.

Στις 30 Δεκεμβρίου, τήν παραμονή τής μεταγωγής του στη Βιέννη -παρά τήν άγρυσήν έπιτήρηση τών φρουρών του και τής άλυσιδής που βάραιναν τά χέρια του- προσπάθησε να δώσει ό ίδιος στον έαυτό του έναν άντάξιο τής ζωής του ήρωικό θάνατο. Βύθισε πολλές φορές στο στήθος και στην κοιλία του ένα μικρό μαχαίρι που είχε καταφέρει να κρύψει στον καναπέ του δεσμοτηρίου του. Παρ' όλα τά χτυπήματα που έπέφερε στον έαυτό του έπιβίωσε.

Οι άνακρίσεις τής άυστριακής άστυνομίας όδήγησαν στον έντοπισμό μερικων από τούς όπαδούς του Βελεστινλή. Από αυτούς, οι έπτά που ήταν Τουρκοί υπήκοοι, αποφασίστηκε να παραδοθούν μαζί με τόν Ρήγα στις Τουρκικές άρχές. Ήταν ή φρικτή έκδούλευση που πρόσφερε ή μοναρχική Αυστρία στην τυραννική Πύλη.

Στις 24 Ιουνίου 1798 στο Βελιγράδι στραγγαλίστηκαν οι όκτώ Έλληνες πατριώτες και τά πτώματά τους πετάχτηκαν στο Δούναβη.

Άξίζει ν' αναφερθοΰμε όνομαστικά στους

έπτά γενναίους Έλληνες που μαρτύρησαν στη σκοτεινή φυλακή του Βελιγραδίου μαζί με τό Ρήγα. Διένυαν όλοι τους τήν άνθηρή περίοδο τής νεότητας. Ήταν οι:

- Ευστράτιος Άργέντης, 31 ετών
- Ιωάννης Έμμανουήλ, 24 ετών
- Ό άδελφός του προηγουμένου, Παναγιώτης Έμμανουήλ, 22 ετών
- Ιωάννης Καρατζάς, 31 ετών
- Άντώνιος Κορωνιός, 27 ετών
- Δημήτριος Νικολίδης, 32 ετών
- Θεοχάρης Τουρουντζίας, 22 ετών

Δέν γνωρίζουμε ποιά ακριβώς θά ήταν ή πορεία του Ρήγα στην ύπόδουλη Ελλάδα αν ό θάνατος δέν έρχόταν να ανακόψει τό έργο του. Γνωρίζουμε, όμως, τήν άπήχηση που είχε ή ζωή και ή θυσία του. Ό σπόρος του έργου του έπεσε σε γόνιμο έδαφος. Ποτισμένος με τό αίμα του, βλάστησε κι έδωσε χυμούς, έπλασε γιγάντιο τό δέντρο τής έλευθερίας.

***

Τό ίδιο έτος που ό θάνατος διέκοψε βίαια τό ένθικοαπελευθερωτικό έργο του Ρήγα, είδε τό φώς τής ζωής ό Διονύσιος Σολωμός. Ό Σολωμός, λοιπόν, γεννήθηκε τόν Άπρίλιο του 1798 στη Ζάκυνθο. Ήταν γιός του κόντε Νικόλαου Σολωμού και τής Άγγελικής Νίκλη.

Ό πατέρας του ήταν πλούσιος άρχοντας που άνηκε σε οικογένεια με ρίζες από τήν Κρήτη, ή όποία είχε εγκατασταθεί στα Έπτάνησα από τό 17ο αιώνα. Αντίθετα, ή μητέρα του Σολωμού ήταν μιá πολύ νεαρή κοπέλα λαϊκής καταγωγής, ή όποία εργαζόταν στο σπίτι του πλούσιου Ζακυνθινού κόντε. Ό γάμος του Νικόλαου Σολωμού με τήν Άγγελική Νίκλη έγινε μετά τή γέννηση του Διονύσιου και του μικρότερου άδελφού του, Δημήτριου. Παρ' όλα αυτά, ό πατέρας του φρόντισε από νωρίς για τήν παροχή άξιόλογης μόρφωσης στους δυό γιούς του. Έτσι, ό μικρός Διονύσιος άνατράφηκε χωρίς τό στίγμα του νόθου παιδιού, αλλά ταυτόχρονα χάρη στην καταγωγή τής μητέρας του από τά λαϊκά στρώματα, οικοδόμησε ένα γνήσιο συναισθηματικό δεσμό με τόν κόσμο

της λαϊκής παράδοσης και μυθολογίας, γεγονός που θα σφραγίσει μ' έναν ιδιαίτερο τρόπο την προσωπικότητά του.

Αποφασιστική για τον Διονύσιο θα σταθεί η επίδραση του Ίταλου δασκάλου του, ιερωμένου Δόν Σάντο Ρώσση, εξόριστου από την πατρίδα του λόγω των φιλελεύθερων ιδεών του, ο οποίος θα διδάξει στο Διονύσιο την ιταλική γλώσσα.

Το 1808, ένα χρόνο μετά τον θάνατο του πατέρα του, ο μόλις δεκαετής Διονύσιος θα ακολουθήσει το δάσκαλο του στην Ίταλία για σπουδές. Αρχικά σπούδασε στο Λύκειο της Κρεμόνας και κατόπιν στο Πανεπιστήμιο της Παβίας. Εκεί σπούδασε νομική -για την οποία ωστόσο ποτέ δεν ενδιαφέρθηκε- αλλά έλαβε και αξιόλογες γνώσεις κλασικής και σύγχρονης φιλολογίας.

Στην Ίταλία ο Σολωμός σχετίστηκε με νέους σημαντικούς ποιητές της εποχής, όπως και με τον πρύτανη των Ίταλών κλασικιστών Vincenzo Monti. Δέχτηκε την επίδραση του νεοκλασικισμού και του ρομαντισμού, καθώς και του αναγεννητικού φιλελεύθερου πνεύματος που διακατείχε τότε τους Ίταλούς διανοούμενους. Οι πρώτες ποιητικές δημιουργίες του ανάγονται στην περίοδο αυτή της παραμονής στην Ίταλία και είναι γραμμένες στην ιταλική γλώσσα.

Δέκα χρόνια έμεινε ο ποιητής στη γειτονική χώρα, απ' την οποία έφυγε το 1818 για να επιστρέψει στη Ζάκυνθο, που βρισκόταν υπό βρετανική άρμοσεία. Εκεί, ο Σολωμός εντάχθηκε σε μία συντροφιά λογίων -ένδεικτικά αναφέρουμε το Διονύσιο Ταγιαπιέρα, τον Αντώνιο Μάτεση, τον Γεώργιο Τερτσέτη κ.ά.- οι οποίοι ασχολούνταν με τον αυτοσχεδιασμό ιταλικών σονέτων.

Κρίσιμη στάθηκε για τον Σολωμό η συνάντησή του με τον Σπυρίδωνα Τρικούπη στο τέλος του 1822. Ο τελευταίος επισήμανε στο Σολωμό που του διάβασε το ιταλικό έργο του *Ωδή για πρώτη λειτουργία* την ανάγκη της καλλιέργειας μιας γνήσιας ελληνικής ποίησης. Φαίνεται, ωστόσο, από τη μαρτυρία του φίλου και εκδότη του ποιητή Λουδοβίκου Στράνη, πως ο Σολωμός είχε αποφασίσει πριν από τη συνάντησή του με

τόν Τρικούπη να προσανατολιστεί προς την ελληνική γλώσσα.

Η αγάπη και η διαρκής φροντίδα του για την τελευταία διατρέχει όλα τα έργα του και αποκρυσταλλώνεται κατά τρόπο περισσότερο συστηματικό στο ένα από τα δύο μοναδικά πεζά του, το *Διάλογο* (1824). Εκεί εκθέτει τις γλωσσικές του απόψεις, τονίζοντας την αξία της γλώσσας του λαού.

Το Δεκέμβριο του 1828 αφήνει τη Ζάκυνθο και εγκαθίσταται στη γειτονική Κέρκυρα, επιζητώντας τη δημιουργική ατμόσφαιρα της απομόνωσης και της περιουλογής. Εδώ θα γνωρισθεί και θα δεθεί με μια βαθιά μακροχρόνια φιλία με το μεγάλο μουσουργό Νικόλαο Μάντζαρο.

Το 1833 αποτελεί σημαντικό όρόσημο για την προσωπική ζωή αλλά ευτυχώς και για την ποιητική πορεία του Σολωμού. Το γεγονός που άναστατάωσε την ήρεμη ζωή του ποιητή ήταν μια θλιβερή οικογενειακή περιπέτεια. Ο έτεροθαλής αδελφός του, από το δεύτερο γάμο της μητέρας του, Ιωάννης Λεονταράκης υποκίνησε μια δίκη διεκδικώντας μερίδιο από την πατρική κληρονομιά των Σολωμών. Το γεγονός ότι στη δίκη αυτή ο ποιητής αναγκάστηκε να έρθει αντιμέτωπος με τη μητέρα του -η οποία συντάχθηκε με την πλευρά της καινούργιας οικογένειας- αλλά και η μακρά δικαστική διαμάχη έτρωσαν βαθειά την ευαίσθητη ψυχή του ποιητή. Τελικά, έξι χρόνια αργότερα το Ανώτατο Συμβούλιο της Δικαιοσύνης δικαίωσε το Σολωμό και τον αυτόαδελφό του Δημήτριο. Ωστόσο, η δίκη αυτή σφράγισε ανεξίτηλα τη ζωή του ποιητή.

Ευτυχώς, όπως προέχθηκε, το 1833 σηματοδοτεί ταυτόχρονα την αρχή μιας περιόδου ποιητικής ωριμότητας και υψηλής εμπνευσης.

Το Φεβρουάριο του 1849 ο Σολωμός παρασημοφορήθηκε με το Χρυσό Σταυρό του Σωτήρος για την άπαράμιλλη αγάπη του προς την πατρίδα.

Ο θάνατος τον βρήκε στην Κέρκυρα στις 21 Φεβρουαρίου του 1857, σε ηλικία 59 ετών. Ο θάνατός του προκάλεσε ιδιαίτερη συγκίνηση.

Ὡστόσο, οἱ σύγχρονοὶ τοῦ γνώριζαν καὶ ἐκτιμοῦσαν ἓνα ἐλάχιστο τμῆμα τοῦ ἔργου τοῦ. Ὁ ποιητὴς ὑπερέβαινε τὶς ποιητικὲς νόρμες τῆς ἐποχῆς τοῦ. Εἶναι εὐτύχημα γιὰ μᾶς ἡ ἀνάδειξη καὶ ἀναγνώριση τοῦ ἔργου τοῦ ἀπὸ μεγάλες μορφές τῶν γραμμάτων. Ἔτσι, ἔχουμε τὴν τιμὴ καὶ τὴν εὐτυχία τῆς κοινωνίας μὲ τὸ ἔργο ἐνὸς ποιητῆ πού ἀποτελεῖ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ποίηση

ὅ,τι ὁ Δάντης γιὰ τὴν ἰταλική, γιὰ να θυμηθοῦμε τὴ ρήση τοῦ Τρικούπη τὸ 1822 πρὸς τὸν νεαρὸ τότε καὶ ἰταλομαθῆ Διονύσιο Σολωμό: «*Ἡ Ἑλλάδα περιμένει τὸ Δάντη της*». Τὸ κάλεσμα αὐτὸ πρὸς τὸ κυνήγι καὶ τὴ δημιουργικὴ πάλῃ μὲ τὴν ἑλληνικὴ ποιητικὴ γλῶσσα ὁ Σολωμὸς τὸ μετουσίωσε σὲ ἀληθινὴ προφητεία.

ΕΙΡ. ΚΑΛΤΣΑ-ΒΛΑΪΚΙΔΟΥ

«ΤΗ ΣΤΟΛΗ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ»

*Στὶς ὥρες τῆς ὀδύνης
καὶ τῆς «ξενιτειᾶς»,
ὁ Κύριος ἦταν κοντά του.
Κι ὅταν στ' Ἅγιο Μυστήριον,
κεῖ στό «φριχτό» ἐξομολογητήριο,
τὸν εἶδε, μὲ συντριβὴ νὰ βγάνει
καὶ τὸ στερνὸ ρυπαρὸ ἔνδυμά του,
-ἔνδυμα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς τύψης-
εἶπε λόγο, πού ἦτανε γι' αὐτόν,
λόγος «Δεσποτικῆς χαρᾶς» ἀξιωμένου¹:
«Τώρα, πού φύγανε τὰ σκότη,
θὰ ντυθεῖς ξανά, «τὴ στολὴ τὴν πρώτη»².
Κι ἄκουσε καὶ ἰδὲς στοὺς Οὐρανοὺς,
«χαρὰ πού γίνεται γιὰ σένα»³,
-χαρὰ πού δὲν τὴ βάνει ὁ νοῦς-
γιὰ τὴ μετάνοια σου,
τὸ γυρισμὸ σου ἀπὸ τὰ «ξένα»⁴.
Στ' ἄκουσμα τοῦτο, ξαφνικά,
τὸν πνίξανε στὰ στήθια τοῦ οἱ λυγμοί.
Μὰ ὁ Κύριος τοῦ εἶπε μὲ στοργή:
«Μὴν κλαῖς, κι ὀλόρθος στάσου.
Ὁ δρόμος εἶναι μπροστά σου...».*

Α. ΣΤΑΥΡΙΤΗΣ

1. Ἀπὸ τὴν ὑμνολογία τῆς Μ. Ἑβδομάδος.
- 2, 3, 4, Λουκ. ιε' 22, 7, 18.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

Ο Ρήγας πρώτ' απ' όλα ήταν λογοτέχνης. Μετέφρασε από τὰ γαλλικά, ιταλικά και γερμανικά έργα τῶν Ρετίφ ντε λὰ Μπρετόν, Μεταστάσιου, Μαρμοντέλ και Γκέσσονερ, ἀλλὰ στὴν οὐσία εἶναι δημιουργήματα δικὰ του. Τὰ ἔργα αὐτὰ ἐπιλέχθηκαν, ὅπως γράφει και ὁ ἴδιος, γιὰ νὰ δώσουν μιὰ ἀμυδρὴ ιδέα τῆς ψυχαγωγικῆς λογοτεχνίας τῆς Εὐρώπης, ἢ ὁποῖα προκαλεῖ τόσο διασκέδαση ὅσο και ἓνα εἶδος ἠθικῆς βελτίωσης. Ὁ συγγραφέας ἀποβλέπει ταυτόχρονα στὸ νὰ «εὐχαριστῆσει και νὰ ὠφελῆσει τὸν ἀναγνώστη».

Ἀφιερώνοντας ὁ Ρήγας αὐτὴ του τὴ λογοτεχνικὴ προσπάθεια σὲ ὅλες τὶς νέες και τοὺς νέους, στὰ ξένοιστα και ἀνήσυχτα δηλ. νιάτα τῆς φαναριώτικης κοινωνίας πού ζοῦν ἀπλωμένα στὰ Βαλκάνια, σκοπὸ ἔχει τὴ δημιουργία ἐνὸς κλίματος εὐφορίας. Γιατὶ μόνον μὲ κέφι και τραγούδι μποροῦσε νὰ ἔρθει ἢ ἀνάσταση τοῦ γένους. Γιατὶ ὁ Ρήγας πιστεύει ἀκράδαντα πῶς, ἀπευθυνόμενος σὶς εὐαισθητοὺς τῶν νέων, μπορεῖ νὰ τοὺς ἐμφυσήσει κάθε σοβαρὸ μῆνυμα.

Στὴ συνέχεια ἀκολουθεῖ τὸ ἐθνικοδιαφωτιστικὸ ἔργο τοῦ Ρήγα, ἀφοῦ βασικὴ πεποιθησή του ἦταν ὅτι ἡ ἐκπαίδευση ἀποτελοῦσε βασικὴ ἀνάγκη γιὰ τὸν ἑλληνικὸ λαό, ἐὰν ἐπρόκειτο ποτὲ νὰ ἀπελευθερωθεῖ. Στὰ μάτια του ἡ ἐκπαίδευση περιλάμβανε τὰ πάντα: Ἱστορία, Γλῶσσες, Μαθηματικά, Φυσικὲς ἐπιστῆμες. Ἐπιπλέον ἔπρεπε ταυτόχρονα νὰ εἶναι ἀκαδημαϊκὴ, ἠθικὴ και φιλοσοφικὴ.

Τὸ πρῶτο του βιβλίον «Φυσικῆς ἀπάνθισμα» τυπώθηκε στὴ Βιέννη τὸ 1790. Ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἐκλαϊκευμένη ἔκδοση Φυσικῆς στὴ ἐποχὴ τοῦ νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ. Γιὰ τὴ συγγραφή τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ὁ Ρήγας «ἐρανίζεται» τὰ θέματά του ἀπὸ διάφορα «βιβλία ἐκ τῆς γερμανικῆς και γαλλικῆς διαλέκτου» χωρὶς ὅμως νὰ τὰ μνημονεύει. Τεκμηριωμένα, πλέον, γνωρίζουμε γιὰ πρώτη φορὰ μιὰ «πηγή», ἓνα «πρότυπο» τὴ Γαλλικὴ «Encyclopedie» τῶν Diderot και

D' Alambert. Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶχε καθαρὰ διδακτικὸ σκοπὸ, ἐνῶ ταυτόχρονα τὰ φιλελληνικά του κίνητρα ἦταν ἀκόμη σαφέστερα. Σύμφωνα μὲ τὸν πρόλογο ἐπευθυνόταν σὲ «εὐφρεῖς Ἕλληνες οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν τὴν παιδείαν» και ἦταν γραμμένο σὲ «ἀπλὸ ὕψος» ὥστε νὰ εἶναι κατανοητὸ ἀπ' ὅλους. Ὁ πρόλογος τελειώνει μὲ τὰ λόγια: «*Ἄς συνεισφέρουν ὅλοι ὃ, τι μποροῦν, ὥστε, μὲ βοήθεια ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὰς, ἡ ξεπεσμένη ἑλληνικὴ φυλὴ νὰ ἀποκατασταθεῖ*». Μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς ἐπρόκειτο σχεδὸν γιὰ μιὰ πρόκληση γιὰ ἐπανάσταση.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶναι μιὰ ἀπλή, ἀπευθείας περιλήψη τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων οἱ ὁποῖες ἦταν διαθέσιμες ἐκείνη τὴν περίοδο σὲ γαλλικά και γερμανικά ἐγχειρίδια. Τὸ ἔργο εἶναι γραμμένο ὑπὸ μορφὴ διαλόγου μεταξὺ ἐνὸς μαθητῆ ὁποῖος θέτει ἐρωτήματα και ἐνὸς διδασκάλου ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ, μὲ ἀποτέλεσμα σχεδὸν ὅλο τὸ ἔργο νὰ εἶναι τυπωμένο σὲ εἰσαγωγικά. Ὑπάρχουν 24 κεφάλαια ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 18 ἀσχολοῦνται μὲ τὴν Ἀστρονομία, τὴ Μετεωρολογία και τὴν Ἐπιστῆμὴ τῆς γῆς. Τὰ τελευταῖα ἔξι κεφάλαια ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ὄρυκτά, τὰ φυτὰ, τὶς κατώτερες μορφὲς ζωῆς, τὰ ψάρια, τὰ πουλιὰ και τὰ ζῶα (συμπεριλαμβανομένου και τοῦ ἀνθρώπου).

Ἡ μετάφραση τοῦ ὀδοιπορικοῦ ἔργου τοῦ ἀρχαιολόγου ἀβὰ Μπαρτελεμῆ «*Τὸ ταξίδι τοῦ νέου Ἀνάχαρη στὴν Ἑλλάδα*» συνέβαλε μὲ τρόπο θεαματικὸ στὴν ἀφύπνιση τῆς ἐθνικῆς συνείδησης τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων, πού μαθαίνουν μὲ περηφάνεια -μὰ και νοσταλγία- τὰ ἔργα τῶν προγόνων τους. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἦταν μιὰ φανταστικὴ ἀλλὰ δόκιμη περιγραφή τῆς Ἑλλάδας τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνα, ὅπως τὴν ἔβλεπε ἓνας νεαρὸς Σκύθης πρίγκηπας. Μιλᾷ λοιπὸν γιὰ τὰ μνημεῖα τῆς, τὴν ἱστορία τῆς, τὴν πνευματικὴ και πολιτιστικὴ δόξα τῆς.

Τὸ ἐπίτευγμα, ὅμως, τοῦ Ρήγα, πού πραγματικά χάλασε κόσμο ὅταν κυκλοφόρησε καὶ θεωρεῖται καὶ σήμερα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐκδοτικά γεγονότα, εἶναι οἱ τρεῖς χάρτες πού τύπωσε.

Πρόκειται γιὰ τὴ Νέα Χάρτα τῆς Βλαχίας, τὴ γενικὴ χάρτα τῆς Μολδαβίας καί, κορυφαῖο ἔργο πού συγκεντρώνει καὶ σήμερα τὸ θαυμασμό μας, τὴν περίφημη Μεγάλη Χάρτα, τυπωμένη σὲ δώδεκα χωριστὰ φύλλα πού, ὅταν συναμολογοῦνταν, κάθε πλευρὰ τῆς Χάρτας ξεπερνοῦσε τὰ δύο μέτρα Ἡ Μεγάλη Χάρτα περιλαμβάνει ἐδάφη πού ξεκινοῦν ἀπὸ τὸ Δούναβη στὰ βόρεια καὶ φτάνουν ὡς τὴν Κρήτη, καὶ ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴ στὰ δυτικὰ ὡς τὸν Εὐξεινο Πόντο καὶ τὴ Βιθυνία τῆς Μ. Ἀσίας στὰ ἀνατολικά. Αὐτὰ ἔπρεπε, σύμφωνα μὲ τὸ Ρήγα, νὰ εἶναι τὰ ὅρια τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατικῆς Συνομοσπονδίας.

Ἡ σημασία τῆς Μεγάλης Χάρτας δὲν ἔγκειται τόσο στὴ πολιτικὴ ἀντίληψη πού ἀπηχεῖ, οὔτε στὸ μέγεθός της, οὔτε στὴν ἐξαιρετικὴ χαρακτηριστικὴ καὶ τυπογραφικὴ ἐργασία της, ἀλλὰ στὰ στοιχεῖα πού παρέχει. Στοιχεῖα γεωγραφικά, ἱστορικά καὶ πολιτιστικά. Στὴ Χάρτα ἀπεικονίζετα καθ' ὅλοκληρίαν ἡ δόξα τοῦ Ἑλληνισμοῦ: Μάχες, τὰ φημιόμενα κάστρα, οἱ μεγάλοι σοφοί. "Ὅλα τὰ μέρη καὶ οἱ πόλεις ἀναφέρονται μὲ τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ καινούργια τους ὀνόματα. Μὲ δυὸ λόγια ἡ Μεγάλη Χάρτα ἠθέλε νὰ θυμίζει στοὺς ὑπόδουλους Ἕλληνες ποιοὶ ἦταν, τὴν ταυτότητά τους καὶ τὴν κληρονομιά τους.

Ἀναντίρρητα τὰ 12 φύλλα ἀποτελοῦσαν πρόκληση ὡς προπαγάνδα, καθὼς παρουσίασαν τὴν Ἑλλάδα νὰ περιλαμβάνει περιοχὲς τῆς Ἀλβανίας, τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ χρῆση ἑλληνικῶν ὀνομάτων, ὅπου ἦταν δυνατὸ.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Ρήγας τυπώνει σὲ 1.200 ἀντίτυπα τὴν ἐπίσης περίφημη εἰκόνα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πλαισιωμένη ἀπὸ τὰ πορτραῖτα τεσσάρων ἀπὸ τοὺς διαδόχους του καὶ ἀπὸ σκηνὲς τῶν μαχῶν στοὺς πολέμους κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος

ἦταν ἡ πιὸ λαϊκὴ ἥρωικὴ φυσιογνωμία τῆς Ρωμοσύνης. Ὁ λαός, ταυτίζοντας τοὺς Πέρσες μὲ τοὺς Τούρκους, θεωροῦσε τὸ Μέγα Ἀλέξανδρο ὡς τὸν ἥρωα πού κατατρόπωσε τοὺς Ἀνατολίτες καὶ τοῦ προσέδωσε μυθικὴ χροιά. Καθὼς οἱ περισσότερες μάχες πού ἔδωσε διεξήχθησαν σὲ περιοχὲς οἱ ὁποῖες εἶχαν καταστειῖ ὀθωμανικὲς, ὑπῆρχε σαφῶς μία ὑπονοούμενη πρόκληση πρὸς τοὺς Ἕλληνες νὰ φανοῦν ἀντάξιοι τοῦ ἔνδοξου προγόνου τους.

Ἡ ἀνεξαρτησία ὅμως βρισκόταν πάντα στὴ σκέψη του. Ἀντιλαμβανόταν ὅτι σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει εἰρηνικά. Τὸ ἐνστικτὸ του τοῦ ἔλεγε ὅτι ἔπρεπε νὰ προχωρήσει καὶ στὴν ἐπαναστατικὴ δράση, ἡ ὁποία ξεκίνησε στὴ δεκαετία τοῦ 1790 καὶ κλιμακώθηκε τὸ 1796-97.

Ὁ Θούριος ἦταν τὸ πρῶτο ἐπαναστατικὸ του ἔργο. Δὲν εἶναι ποίημα ἢ ὕμνος, μὰ ἐπαναστατικὴ προκήρυξη καὶ κατήχηση γραμμμένη σὲ στίχους γιὰ νὰ μποροῦν νὰ τὴν ἀποστηθίσουν εὐκόλα καὶ οἱ πιὸ ἀμόρφωτοι καὶ ἀγράμματοι. Μὲ τοὺς στίχους του ὁ Ρήγας ἐκτὸς ἀπὸ ἐπαναστατικὸ κήρυγμα ἔκανε καὶ μάθημα δημοκρατίας καὶ σύγχρονης κρατικῆς οργάνωσης. Ὁ Θούριος ἦταν ἕνα κάλεσμα στὰ ὅπλα ὄχι μόνο τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν ὑπόλοιπων καταπιεζόμενων ἐθνοτήτων τῆς Αὐτοκρατορίας: Στὴν Εὐρώπη, τῶν Βουλγάρων, τῶν Ἀλβανῶν, τῶν Βοσνίων, τῶν Μαυροβουνίων, τῶν Ρουμάνων, καὶ *«τῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν ἀπὸ τὸ Σάβο καὶ τὸ Δούναβη»*, ἐνῶ στὴν Ἀσία τῶν Τούρκων, τῶν Ἀρμενίων, τῶν Γεωργιανῶν, τῶν Ἀράβων καὶ *«τῶν ἀνδρῶν τῆς Μαύρης Θάλασσας»* καὶ στὴν Ἀφρικὴ, τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν νέγρων.

Τὸ ἔργο αὐτὸ συνδύαζε τὶς δύο ἰσχυρότερες φιλοδοξίες τοῦ Ρήγα: Τὴ λογοτεχνικὴ, δεδομένου ὅτι τὸ ποίημα ἀποτελοῦσε τὸ καλύτερὸ του λογοτεχνικὸ ἔργο, καὶ τὴν ἐπαναστατικὴ, ἐπειδὴ εἶναι ἡ πληρέστερη καὶ περιεκτικότερη ἔκφραση τῆς πρόθεσής του.

Δύο ἀκόμα ἔργα του τυπώθηκαν. Δυστυχῶς δὲ διασώζονται τυπωμένα ἀντίγραφα κανενὸς ἀπὸ τὰ δύο. Τὸ παλαιότερο ἦταν

γνωστό ἐν συντομία ὡς «*Νέα Πολιτική Διοίκησης*», ἀλλὰ ἡ αὐστριακὴ ἀστυνομία τὸ ἀποκαλοῦσε συγκεχυμένα ἐπαναστατικὴ προκήρυξη, τίτλος πού ἀνταποκρινόταν μόνο ὡς πρὸς τὸ πρῶτο τμήμα του. Τὸ δεύτερο ἦταν εὐρύτερα γνωστό ὡς «*Ἐγκόλιον στρατιωτικόν*», ἂν καὶ πάλι αὐτὸς ἦταν ὁ τίτλος ἐνὸς μόνο τμήματός του.

Τὸ πρῶτο κείμενο εἶχε τέσσερα τμήματα. Κατ' ἀρχὴν ὑπῆρχε ἡ «*Ἐπαναστατικὴ προκήρυξη*», τὸ δεύτερο καὶ τρίτο μέρος ἀποτελοῦσαν «*Τὰ δίκαια τοῦ Ἄνθρώπου*» σὲ 35 ἄρθρα καὶ τὸ «*Σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας*» σὲ 124 ἄρθρα καὶ τὰ δύο μὲ βάση γαλλικὰ πρότυπα. Τὸ τέταρτο καὶ τελευταῖο τμήμα ἦταν ὁ Θούριος, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει ἐκδοθεῖ μέχρι τότε.

Τὸ «*Ἐγκόλιον στρατιωτικόν*» φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦνταν ἀπὸ δύο κύρια τμήματα καὶ δύο ποιήματα. Ἡ ἠθικὴ καὶ πολιτιστικὴ χειραφέτηση τῶν Ἑλλήνων ἔπρεπε νὰ περιμένει: εἶχε φθάσει ἡ ὥρα τῆς δράσης. Ὁ Ρήγας ὄραματιζόταν δράση σὲ τρία στάδια, τὰ ὁποῖα στὸ σύνολό τους ὑπονοοῦνται, ἂν δὲν ἐπεξηγοῦνται μὲ σαφήνεια στὴ «*Νέα Πολιτικὴ Διοίκηση*» καὶ στὸ «*Ἐγκόλιον στρατιωτικόν*». Τὸ πρῶτο στάδιο θὰ ἦταν μιὰ ἀντιοθωμανικὴ συνωμοσία, τὸ δεύτερο ἕνας ἐπαναστατικὸς πόλεμος καὶ τὸ τρίτο μιὰ δημοκρατικὴ ἀνάκτηση τῆς ἀνεξαρτησίας.

Τὸ ἐθνικοαπελευθερωτικὸ ἔργο του ἀπέβλεπε στὸν ξεσηκωμὸ ὄχι μόνο τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ὑπόδουλων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς πού καταπιέζονταν ἀπὸ τὸ δεσποτισμὸ τοῦ Σουλτάνου. Ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση κατὰ τοῦ Σουλτάνου δὲν ἐξαιροῦσε τοὺς Τούρκους. Ἐπιδίωκε νὰ προκαλέσει ζυμώσεις γιὰ τὴν προώθηση τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ κοινὴ συστράτευση τους γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ καὶ γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ τους ἀπελευθέρωση. Εἶναι ὁ πρῶτος πού σχεδίασε καὶ προπαγάνδισε τὴν ἰδέα τῆς Βαλκανικῆς Ὁμοσπονδίας. Δὲν μπορούῖ-

σε ὅμως νὰ ἀγνοήσει τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἕλληνες, ὡς πρὸ ἐξελιγμένοι καὶ μορφωμένοι, ἀναπόφευκτα θὰ ὑπερίσχυαν στὰ πλαίσια τῆς ἑλληνικῆς δημοκρατίας του ἐπὶ τῶν Τούρκων, τῶν ὑπόλοιπων Μουσουλμάνων ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Θούριο ὁ Ρήγας ἔγραψε καὶ πολλὰ ἄλλα ἐπαναστατικὰ τραγούδια. Ὅχι μόνο τοῦ ἀποδίδεται ἡ ἑλληνικὴ «*Μασσαλιώτιδα*», ἀλλὰ καὶ στὴν τρομερὴ «*Καρμανιόλα*» ἔβαλε ἑλληνικοὺς στίχους μὲ τὸν τίτλο «*Πατριωτικὸς Ὕμνος τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλης τῆς Γραικίας πρὸς ξαναπόκτηση τῆς αὐτῶν ἐλευθερίας*». Στὸ τραγούδι αὐτὸ ὁ Ρήγας μνημονεῖ ονομαστικὰ ὅλους τοὺς ἀρματολούς πού ζοῦσαν τότε, ἐπιβεβαιώνοντας πόσο ἦταν ἐνημερωμένος γιὰ τὴν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στὴ σκλαβωμένη πατρίδα καὶ τίς δυνάμεις στὶς ὁποῖες θὰ μπορούσε νὰ στηριχθεῖ.

Ὁ Ρήγας εἶναι ὁ πρόδρομος-σπορέας. Εἶναι αὐτὸς πού ἔριξε στὴν καρπερὴ γῆ τὸ σπόρο τῆς ἐλευθερίας καὶ ὁ σπόρος αὐτὸς βλάστησε φέρνοντας λίγα χρόνια ἀργότερα τὴν πολυπόθητη λευτεριά στὴν Ἑλλάδα.

ΕΛ. ΜΩΡΑΪΤΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) C.M. WOODHOUSE, «Ρήγας Βελεστινλής»
- 2) Γ. ΣΠΑΝΔΩΝΗΣ, «Ρήγας Βελεστινλής»
- 3) ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ, «Τὰ Ἐπαναστατικά»
- 4) Γ. ΕΞΑΡΧΟΣ, «Ρήγας Βελεστινλής»
- 5) Μ. ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΥ, «Ὁ Ρήγας στὰ θήματα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου»
- 6) Δ. ΚΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ, «Ὄνομα καὶ καταγωγή τοῦ Ρήγα»
- 7) Ν. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, «Μελετήματα γιὰ τὸν Ρήγα Βελεστινλή»
- 8) ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΛΕΓΡΑΝΔ, Ἐνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων»
- 9) Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, «Ἐνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή»
- 10) ΥΠΕΡΕΙΑ, ΠΡΑΚΤΙΚΑ Α' ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ, ΦΕΡΑΙ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ - ΡΗΓΑΣ
- 11) ΥΠΕΡΕΙΑ, ΠΡΑΚΤΙΚΑ Β' ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ, ΦΕΡΑΙ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ - ΡΗΓΑΣ

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

1823. Τρίτο έτος τής ελληνικής έπαναστάσεως. Ή δόξα τής έκπολιορκηθείσης Τριπολιταῶς, ή μάχη τής Κορίνθου, οί εϊδήσεις γιά τήν απόκρουση τών Τούρκων από τὸ Μεσολόγγι τήν παραμονή τών Χριστουγέννων, τὰ ναυτικά κατορθώματα, τὸ μαρτύριο τοῦ Πατριάρχη ἔχουν ἤδη δώσει συγκεκριμένο νόημα κι ἔκταση στήν ἑλληνική ἐπανάσταση. Ὁ Σολωμὸς βρῖσκεται στή Ζάκυνθο. Ἀπέναντί του τὸ Μεσολόγγι, κλεισμένο ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα. Ὁ ποιητὴς ζεῖ τήν ἀγωνία τής πρώτης του πολιορκίας ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐνα μεσημέρι, ἐνῶ ἦταν στρωμένο τὸ τραπέζι, στήν ἐπαυλὴ τοῦ Στράνη, ἄκουσε ἀπὸ ἀπέναντι τὸ κανονίδι. Σηκώθηκε, βγήκε ἀπὸ τὸ σπίτι, καὶ ἀτενίζοντας τὸ Μεσολόγγι, εἶπε τὴ φραση: «*Βάστα, καημένο Μεσολόγγι...*» καὶ δάκρυσε. Μὲ τέτοια ἀγωνιώδη αἰσθήματα καὶ μὲ σφιγμένη τήν καρδιά του, μέσα σ' ἓνα μῆνα, τὸ Μάιο τοῦ 1823, ἀπομονωμένος στήν ἐπαυλὴ του, κάτῳ ἀπὸ ἓνα γέρικο πουρνάρι, ἔγραψε τὸν «*Ὑμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν*», πού τὸν καταξίωσε ὡς ἐθνικὸ ποιητὴ.

Ὁ Ὑμνος ἀρχίζει μὲ τὸν Χαιρετισμὸ τής Ἐλευθερίας, τὴν ὁποία ὁ ποιητὴς ταυτίζει μὲ τὴν Ἑλλάδα:

*Ἀπ' τὰ κόκκαλα θγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε Ἐλευθεριά.*

Ἡ Πατρίδα μας πού περίμενε ἐπὶ αἰῶνες τὴν ἡμέρα τής ἀναστάσεώς της, παρηγορεῖτο μὲ τὴν ἀρχαία της ἔνδοξη πορεία:

*Περασμένα μεγαλεῖα,
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.*

Ἡ στιγμή τής ἐξέγερσης τῶν Ἑλλήνων ἔχει φθάσει καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα ὄχι ξένης βοήθειας, στήν ὁποία ταπεινωμένη προσέτρεχε (*Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα / ξέρω ὅτι ἔβγαίνεις κρυφά, νὰ γυρεύεις εἰς τὰ ξένα / ἄλλα χέρια δυνατά*), ἀλλὰ τής ὁρμῆς μὲ τὴν ὁποία ἀντιπαλαίουν τὰ τέκνα τής Ἑλλάδος, ἀναζητώντας τὴ νίκη ἢ τὸ θάνατο (*Ναί· ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει / κάθε τέκνο σου μὲ ὁρμή / πού ἀκατάπαυστα γυρεύει / ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή*).

Ἡ ἐντύπωση στὸν κόσμον ἀπὸ αὐτὴ τὴν αἰφνίδια ἐθνεγεραία δίνεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ ἀρχικὰ μὲ τὴν παράθεση τής συμμετοχῆς τῶν Ἰονίων νήσων: (*Ἐφωνάξανε ὡς τ' ἀστέρια / τοῦ Ἰονίου τὰ νησιά, καὶ ἐσηκώσανε τὰ χέρια, γιὰ νὰ δείξουνε χαρά*).

Συνεχίζει μὲ τὴν ἀπήχηση πού εἶχε ὁ ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων στή μακρινὴ Ἀμερικὴ (*Γκαρδιακά χαροποιήθη / καὶ τοῦ Βάσιγκτων ἢ γῆ*) καὶ στήν Ἰσπανία (*Ἀπ' τὸν πύργο του φωνάζει σὰ νὰ λέει σὲ χαιρετῶ... / τὸ λιοντάρι τὸ Ἰσπανό*).

Ἀντιθέτως, ἡ στάση τής Ἀγγλίας εἶναι δυσμενῆς (*ἐλαφιάσθη τής Ἀγγλίας τὸ*

θηρίο...), ἐνῶ σαφῶς ἐχθρική ἢ στάση τῶν Αὐστριακῶν τοῦ Μέττερχνιχ (Σὲ ξανοίγει ἀπὸ τὰ νέφη / καὶ τὸ μάτι τοῦ Ἄετοῦ... / ποὺ φτερά καὶ νύχια θρέφει / μὲ τὰ σπλάχνα τοῦ Ἰταλοῦ. / Καὶ σέ σέ καταγουρμένος / γιὰτὶ πάντα σέ μισεῖ / ἔκρωξ' ἔκρωξ' ὁ σκασμένος / νὰ σέ δλάψη, ἂν ἤμπορῃ).

Ἄλλ' ἡ Ἐλευθερία-Ἑλλὰς ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν ἔχθρα καὶ σκορπᾶ τὸ θάνατο, τὴν ἐρημιὰ καὶ τὴ φρίκη ἀπ' ὅπου περάσει:

*Ἐρμιὰ, θάνατος καὶ φρίκη,
ὅπου ἐπέρασες κι ἐσύ·*

Συνεχίζει ὁ Σολωμὸς μὲ τὴ φρικτὴ περιγραφή τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς. Εἶναι τὸ πρῶτο ἐνδοξο ἔργο ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένα. Ἀπὸ μέρους τῶν Ἑλλήνων πολεμοῦν ὅλοι οἱ ἀδικοσκοτωμένοι κι οἱ σφαγμένοι ἀπὸ τούρκικο μαχαίρι. Ὑστερ' ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες σκληροῦ ἀγῶνος δὲν ἀπομένει κανενας Τούρκος:

*Ἦταν τόσοι! πλέον τὸ βόλι
εἰς τ' αὐτιά δὲν τοὺς λαλεῖ...*

*Σὰν ποτάμι τὸ αἷμα ἐγίνη
καὶ κυλάει στὴ λαγκαδιά.*

*Τὸ ἀθῶον χόρτο πίνει
αἷμα ἀντὶς γιὰ τὴ δροσιά.*

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη στὴν Πελοπόννησο, ἐντοπισμένη στὴ μάχη τῆς Κορίνθου, δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ποιητὴ νὰ ἀνασκευάσει τὴν παλαιότερη γνώμη τοῦ Βυγον, ὁ ὁποῖος εἶχε θαυμάσει τὴν Ἑλλάδα ὡς φύση καὶ ὡς ἀνάμνηση, ἔκλαιγε, ὅμως, ἐπειδὴ ἡ πατρίδα μας ἔτρεφε τότε δούλους:

Τῆς Κορίνθου ἰδοὺ καὶ οἱ κάμποι...

*Τρέχουν ἄρματα χιλιάδες,
σὰν τὸ κύμα εἰς τὸν γιαιλό·*

*ἀλλὰ οἱ ἀνδρεῖοι παλληκαράδες
δὲν ψηφοῦν τὸν ἀριθμό.*

Ἀκολουθεῖ τὸ ἐπόμενο ἐπεισόδιο, τὸ σχετικὸ μὲ τὴν πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Ἐδῶ, σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότε-

ρα τμήματα τοῦ Ὑμνου ἢ Ἐλευθερία συναντᾶται μὲ τὴ Θρησκεία στὸ Μεσολόγγι τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Μὲ τὴ συνάντηση τῶν δύο αὐτῶν γυναικείων μορφῶν ὁ ποιητὴς παρουσιάζει τὴν ἀπόφαση τῶν Μεσολογγιτῶν νὰ ἐλευθερωθοῦν ὡς θεϊκὴ ἐπιταγή. Ἡ Ἐλευθερία ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἡ μαχόμενη Ἑλλάδα δέχεται τὸ φιλὶ τῆς Θρησκείας, τὸ ὁποῖο τὴν φωτίζει, τὴν ἐνδυναμώνει καὶ τὴν βοηθᾶ νὰ φέρει εἰς πέρας τὸν ἀγῶνα στὸ Μεσολόγγι:

*Πῆγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ
μέρα ποὺ ἄνθισαν οἱ λόγγοι
γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.*

*Σοῦ ἦλθε ἐμπρὸς λαμποκοπώντας
ἢ Θρησκεία μ' ἓναν σταυρό,
καὶ τὸ δάχτυλο κινώντας
ὅπου ἀνεῖ τὸν οὐρανό,*

*σ' αὐτὸ ἐφώνησε τὸ χῶμα
στάσου ὀλόρθη Ἐλευθεριά
καὶ φιλώντας σου τὸ στόμα
μπαίνει μέσ' στὴν Ἐκκλησιά.*

Μετὰ τὸν ἀγῶνα στὸ Μεσολόγγι δὲ θὰ μπορούσε ὁ ποιητὴς νὰ μὴν παραθέσει τὰ ναυτικὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἰδιαιτέρη τόλμη τῶν ἀγωνιστῶν ἐρμηνεύεται ὡς ἐκδίκηση στὶς σφαγὲς τόσων ἀθῶων θυμάτων ποὺ ἔγιναν ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐπαναστάσεως.

*Δὲν νικέσαι, εἶν' ἔξακουσμένο
στὴν ξηρὰ ἐσύ ποτὲ
ὅμως ὄχι δὲν εἶν' ἔξένο
καὶ πέλαγο γιὰ σέ.*

Ἰδιαιτέρα συγκινεῖ ἡ ἀναφορὰ στὸ θάνατο τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', ὁ ὁποῖος καταράσθηκε ἐκείνους ποὺ μπορούν νὰ πολεμήσουν καὶ δὲν πολεμοῦν.

*Κειές τες δάφνες πού έσκορπίστε,
τάρα πλέον δέν τες πατει
καί τò χέρι ὅπου ἐφιλήστε
πλέον ἄ! πλέον δέν εὐλογεῖ.*

*Ὅλοι κλαῦστε ἀποθαμένους
ὁ ἀρχηγός τῆς Ἐκκλησιᾶς
κλαῦστε, κλαῦστε κρεμασμένος
ὡσάν νά 'τανε φονιάς.*

*Ἐχει ὀλάνοιχτο τὸ στόμα
π' ὄρες πρῶτα εἶχε γευθῆ
τ' Ἄγιον Αἶμα, τ' Ἄγιον Σῶμα
λές πῶς θε' νά ξαναβῆ*

*ἡ κατάρα πού εἶχε ἀφήσει
λίγο πρὶν ἀδικηθῆ
εἰς ὅποιον δέν πολεμήσει
κι ἡμπορεῖ νά πολεμῆ.*

Ὁ Ὕμνος σὸ τελευταῖο τμῆμα παίρνει χαρακτήρα διδακτικοῦ λόγου. Μιλᾷ ἡ ἀνήσυχη Ἐλευθερία, ἡ ὁποία δλέπει τὴ διχόνοια τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν ἀντίκτυπο πού ἔχει στὴν Εὐρώπη.

*Ἡ Διχόνοια πού βαστάει
ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερῆ
καθενὸς χαμογελάει,
παρ' τὸ λέγοντας καὶ σύ.*

*Μὴν εἰποῦν στὸν στοχασμό τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινὰ
ἐὰν μισοῦνται ἀνάμεσὸ τους
δέν τοὺς πρέπει Ἐλευθεριά.*

Καλεῖ τοὺς ἀγωνιστὲς νά ὑψώσουν ἀπέναντι τῆς ἀντιδραστικῆς Ἱερῆς Συμμαχίας τὸ ἱερὸ σύμβολο τοῦ Σταυροῦ καὶ νά μὴν καταλύσουν τὴν ἔλευθερία, γιὰ τὴν ὁποία ἀγωνίζονται γιὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος. Ἐὰν τὸ κάνουν αὐτὸ οἱ Ἕλληνες, τότε, κατὰ τὸν ποιητῆ, εἶναι ἀνάξιοι νά πάρουν τὸ σύμβολο τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ νά ἀποκαλοῦνται Εἰκόνες

Θεοῦ:

*ὦ ἀκουσμένοι εἰς τὴν ἀνδρεία!
Καταστήστε ἓνα σταυρό.
Τί θὰ κάμετε; Θὰ ἀφήστε
νὰ ἀποκτήσωμεν ἐμεῖς
ἐλευθερίαν ἢ θὰ τὴν λῦστε
ἐξ αἰτίας πολιτικῆς;*

*Τοῦτο ἂν ἴσως μελετᾶτε
ἰδοὺ ἐμπρὸς σας τὸν Σταυρὸ
βασιλεῖς, ἐλάτε, ἐλάτε,
καὶ κτυπήσετε κι ἐδῶ.*

Ἐὰν στὸν Ὕμνο ὁ ποιητῆς ταυτίζει τὴν Ἐλευθερία μὲ τὴ ἀγωνιζόμενη Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ τὴ βοήθεια τῆς Θρησκείας προσπαθεῖ νά ἐπιτύχει τὴν ἀποτίναξη τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ, στοὺς Ἐλεύθερους Πολιορκημένους ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας πλαταίνει.

Ἡ Ἐλευθερία καὶ ἡ βάση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ποιήματος βρίσκεται στὴν ἡρωικὴ ἀντίσταση καὶ θυσία τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ εἶναι γραμμένο σὲ τρεῖς διαφορετικὲς μορφές, τρία σχεδιάσματα. Τὸ ποίημα τελικὰ γίνεται ἓνας ὕμνος στὸν ἄνθρωπο πού κρατάει ζωντανὴ τὴ θέλησή του γιὰ ἀγώνα. Ὅσο ὁ ἄνθρωπος, προσηλωμένος σὸ χρέος του, ἐξακολουθεῖ νά ἀντιστέκεται, νά ἀγωνίζεται καὶ νά εἶναι ἔτοιμος γιὰ θυσία, μένει ἐλεύθερος ἀκόμη κι ἂν εἶναι πολιορκημένος ἀπὸ χίλιους ἐχθρούς.

Ἀνάμεσα σὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ περὶ σχεδιάσματα τοῦ Σολωμοῦ, πού μετέφρασε ἀπὸ τὰ ἰταλικά ὁ Πολυλάς.

Ἐνα χρόνος ὀλόκληρο, ἀπὸ τὶς 15 Μαρτίου 1825 ὡς τὶς 10 Ἀπριλίου 1826, τὸ Μεσολόγγι πολιορκοῦνταν γιὰ δευτέρη φορὰ ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα. Ἀρχηγὸς τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ὁ Κιουταχῆς, ὁ ὁποῖος μετα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες ἀποτυχίες δέχεται τὴ βοήθεια τῶν

Αιγυπτίων του Ίμπραήμ. Οί αγωνιστές Μεσολογγίτες άντιστέκονται ήρωικά παρ' όλο πού ή θέση τους είναι άπελπιστική. Βασικός έχθρός, εκτός από τόν Τουρκο, είναι ή πείνα. Οί Τουρκοί προσπαθούν νά τούς πείσουν νά συμβιβασθούν. Οί Μεσολογγίτες όμως στις 10 'Απριλίου άποφασίζουν τήν ήρωική Έξοδο.

Τό πρώτο σχεδίασμα είναι ένα είδος προφητικού θρήνου για τήν πτώση του Μεσολογγίου. Μάς θυμίζει θρήνους του Ίερεμία και άποκαλύπτει τή στενή σχέση του άνθρώπου με τό Θεό. Ό ποιητής πιστεύει στη θεία δικαιοσύνη, τήν πηγή κάθε άρετής και τελειότητας. Με τήν πίστη αυτή παριστάνει τήν Ελλάδα ως μαυροφορεμένη γυναίκα, πού κρέμασε «*τή δίκαιη λύρα στον ώμο*» και ζητά πράξη δικαιοσύνης για τούς "Ηρωες και Μάρτυρες:

*Τό χάραμα έπήρα
του Ήλιου τό δρόμο
κρεμώντας τή λύρα
τή δίκαιη στον ώμο,
και άπ' όπου χαράζει,
και ως όπου θυθά.*

Τά μάτια μου δέν είδαν τόπον ένδοξότερον από τουτό τό άλωνάκι.

'Αδιάκοπη έγνοια πού άναστατώνει τό Σουλιώτη δέν είναι ούτε ή πείνα ούτε ή ιδέα του θανάτου. Τόν βασανίζει μόνο τό ντουφέκι, πού έγινε βαρύ από τήν εξάντληση τής πείνας:

*Παράμερα στέκει
ό Άνδρας και κλαίει
αργά τό ντουφέκι
σηκώνει και λέει:
«Σέ τουτό τό χέρι
τί κάνεις εσύ;
Ό έχθρός μου τό ξέρει
πως μου είσαι βαρύ».*

'Αλλα και τής Μεσολογγίτισσας μάνας

ή όδύνη είναι μεγάλη. Βλέπει και φθονεί τήν εύτυχία του μικρού πουλιού πού βρίσκει τήν τροφή του, ένω ή ίδια δέν μπορεί νά ταΐσει τά δικά της παιδιά, πού από τήν πολλή πείνα είναι σκελετωμένα και έχουν τά μάτια μαυρισμένα.

*Τής μάνας ω λύρα!
Τά τέκνα τριγύρω
φθαρμένα και μαύρα
σαν ίσκιους όνειρου
λαλει τό πουλάκι
στού πόνου τή γή
και βρίσκει σπυράκι
και μάνα φθονεί.*

Οί Μεσολογγίτες άκούν τόν αντίλαλο των άλλλαλαγμών και των έπιθέσεων του έχθρου, πού έμπνέουν τρώμο:

*Γροικούν νά χαράξη
του έχθρου τόν άέρα
μάν άλλη, πού μοιάζει
τ' αντίλαλου πέρα.*

Κι ή πείνα και ή φρίκη έχει μεταδοθεί και στα σκυλιά άκόμη:

*Και ω πείνα και φρίκη!
Δε σκούζει σκυλί.*

Στό δεύτερο σχεδίασμα εικονίζονται τά παθήματα των γενναίων αγωνιστών τις τελευταίες ήμέρες τής πολιορκίας.

Τό πρώτο άπόσπασμα έχει ως κεντρική ιδέα τήν πείνα, πού είναι ή πρώτη βαθμίδα δυσκολιών για τούς Πολιορκημένους:

*Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο
βασιλεύει*

*λαλει πουλί, παίρνει σπυρί, και ή μάνα
τό ζηλεύει*

*τά μάτια ή πείνα έμαύρισε· στα μάτια
ή μάνα μένει.*

Στή συνέχεια, όμως, ό ποιητής παρουσιάζει τήν άπριλιάτικη φύση του Μεσολογγίου: «*Τό Μεσολόγγι έπесе τήν άνοιξη*», γράφει ό Πολυλάς, «*ό ποιητής πα-*

ρασταίνει την φύση, εἰς τὴ στιγμή πού εἶ-
ναι ὠραιότερη, ὡς μία δύναμη, ἡ ὁποία
μέ ὅλα τ' ἄλλα καί ὑλικά καί ἠθικά ἐναν-
τια, προσπαθεῖ νά δειλιάση τοὺς πολιορ-
κημένους».

Ὁ Ἀπρίλης μέ τὸν Ἔρωτα χορεύουν
καί γελοῦνε,
καί ὅσ' ἄνθια θγαίνουν καί καρποὶ τόσ'
ἄρματα σέ κλειοῦνε.

Ὁ θάνατος, ὅμως, μέσα στή μαγεία τῆς
ἀνοιξης («Μάγεμα ἡ φύσις κι ὄνειρο στήν
ὁμορφιά καί χάρη») ἀξίζει χίλιους θανά-
τους. («Ὅποιος πεθάνει σήμερα χίλιες
φορές πεθαίνει»).

Ἡ γοητεία τῆς ἀνοιξης ἀποτελεῖ κίν-
δυνο γιὰ τὸ φρόνημα τῶν πολιορκημένων.
Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ὁ πολέμαρχος διέταξε
νά ἠχῆσει ἡ σάλπιγγα, γιὰ νά ἐπιστρατεύ-
σει τίς ψυχικὲς δυνάμεις τῶν πολεμιστῶν
καί νά τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἀγάπη
τῆς ζωῆς:

«Σάλπιγγα, κόψ' τοῦ τραγουδιοῦ τὰ
μάγια μέ δία,
γυναίκας, γέροντος, παιδιοῦ, μὴν κό-
ψουν τὴν ἀνδρεία».

Ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς, γίνεται ἀκόμη
ἀπελπιστικότερη ἡ θέση τῶν πολιορκημέ-
νων. Πρωί, μεσημέρι, βράδυ, φόβος καί
τρόμος ἀπλώνεται παντοῦ μέ τὴ σφοδρό-
τητα τῆς μάχης. Ὅλες οἱ δυνάμεις ἐναν-
τίον τους: Τὸ ἀράπικο ἱππικό. Οἱ Γάλλοι
ἀξιωματικοὶ ὡς ὄργανωτές, οἱ Τοῦρκοι
σκοπευτές.

Ἀραπιάς ἄτι, Γάλλον νοῦς, σπαθί
Τουρκιάς μολύδι

πέλαγο μέγα βράζ' ὁ ἐχθρὸς πρὸς τὸ
φτωχὸ καλύδι.

Ἰδιαίτερη γενναιότητα, καθ' ὅλη τὴ
διάρκεια τῆς πολιορκίας, δείχνουν... οἱ
γυναῖκες:

Θαυμάζω τὲς γυναῖκες μας καί σι'
ὄνομά τους μνέω.

Μέ θεόσταλη ὑπομονὴ ἀντικρίζουν τὴ
σκληρὴ μοίρα τους, ἐνεργοῦν καί γίνον-
ται ἀντρογυναίκες. Δὲν τίς ἐπηρεάζουν τὰ
ἀρώματα τῶν φαγητῶν οὔτε τὸ ἀεράκι.
Προκαλοῦν τοὺς πειρασμούς, γιὰ τὴ νική-
σαν τὸν ἑαυτό τους.

«Ἀπόψε, ἐνῶ εἶχαν τὰ παράθυρα
ἀνοιχτά γιὰ τὴ δροσιά, μία ἀπὸ αὐτές, ἡ
νεώτερη, ἐπῆγε νά τὰ κλείσει, ἀλλὰ μία
ἄλλη τῆς εἶπε: “Ὅχι παιδί μου ἄφησε νά
ῤῥη ἡ μυρωδιά ἀπὸ τὰ φαγητά· εἶναι
χρεία νά συνηθίσουμε”».

Ὁ ὀργισμένος Ἰμπραήμ θέλει νά ριχθεῖ
σὰν τὸ σκυλί καί νά καταλάβει τὴν γῆ τοῦ
Μεσολογγίου. Ἄν δὲν τὸ κατορθώσει, θὰ
εἶναι μέγανος ὁ πόνος του καί αἰώνια ἡ
ντροπὴ του.

Χύνεται ἀνάερα τὸ σκυλί τῆς δίψας
λυσσασμένο.

Φθάνει ἡ τελευταία νύκτα, ἡ νύκτα τῆς
ἐξόδου μέ τὴν πλούσια ἀστροφεγγιά της.

Ἐτούτη εἶναι ὑστερὴ νυχτιά· ὅλα τ'
ἀστέρια θγάνει·

Ὅλη τὴ νύχτα ἀναπέμπονται δεήσεις
σὸ Θεό:

Ὅλονυχτίς ἀνέβαινε ἡ δέηση, τὸ λιθά-
νι.

Ὅλοι οἱ πολιορκημένοι ψιθυρίζουν
λόγια γιὰ τὴν αἰωνιότητα πού τοὺς περι-
μένει:

Γιὰ τὴν αἰωνιότητα πού μόλις τὰ χω-
ράει

Στὰ μάτια καί σὸ πρόσωπο φαίνον-
ται οἱ στοχασμοὶ τους.

Στὴν ἐλεύθερη ψυχὴ τους δὲ μεμψιμοι-
ροῦν γιὰ τίς στερησεις. Ἀντίθετα, ὑψώ-
νουν μέ χαμόγελο τὴν ὄψη τῆ φθαρμένη.

Ἄλλη δυσχέρεια γιὰ τοὺς Πολιορκη-
μένους ἄνδρες εἶναι οἱ ἱκεσίες καί τὰ κλά-
ματα τῶν γυναικῶν. Καί αὐτὰ ὅμως θὰ
τὰ ξεπεράσουν, γιὰ τὴ εἶναι ἀληθινὰ ἐλεύ-
θεροι:

Οί γυναίκες, εις τες ὅποιες ὡς τότε εἶχε φανεῖ ὁμοια μεγαλοψυχία μὲ τοὺς ἄνδρες δέονται καὶ αὐτές, δειλιάζουν λιγάκι καὶ κλαῖνε: "Ὅλα τὰ φερσίματα τῶν γυναικῶν ἀντικτυποῦν εἰς τὴν καρδιά τῶν πολεμιστᾶδων καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ὑστερινὴ ἐξωτερικὴ δύναμη ποὺ τοὺς καταπολεμᾷ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν, ὡς ἀπ' ὅλες τις ἄλλες, αὐτοὶ βγαίνουν ἐλεύθεροι.

Τὸ δέος τοῦ θανάτου, καθὼς πλησιάζει ἡ Ἔξοδος, εἶναι μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες βαθμίδες δυσκολιῶν. Οἱ Πολιορκημένοι φαντάζονται ὅτι βλέπουν, μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια, νὰ περνᾷ μπροστὰ τοὺς ὁ ἱερέας, κρατώντας τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων καὶ μὲ κατάνυξη κοινοῦν τὰ Ἄχραντα Μυστήρια.

Μνήστητι Κύριε -Εἶναι κοντά μνήστητι Κύριε- ἐφάνη!

Ἡ ὀρητικὴ ἔξοδος συνοδεύεται ἀπὸ σεισμό:

Ἰδοὺ σεισμός καὶ θροντισμός...

Ὁ ποιητὴς καμαρώνει τὴν παλικάριὰ τῶν ἀγωνιστῶν, τὴν ὁμορφιά τῆς ψυχῆς τοὺς:

Τὸ μάτι μου ἔτρεχε κι ὀμπρός του δὲν ἐθώρα,

κι ἔχασα αὐτὸ τὸ θεϊκὸ πρόσωπο γιὰ πολλὴ ὥρα,

π' ἄστραψε γέλιο ἀθάνατο, παιγνίδι τῆς χαρᾶς του,

στο φῶς τῆς καλοσύνης του, στο φῶς τῆς ὁμορφιάς του.

Ὁ Πολιορκημένος ὁμως τὴ στιγμὴ τῆς Ἐξόδου μελαγχολεῖ, γιὰτὶ ἐγκαταλείπει τὴν οἰκογενειακὴ ἐστία:

Παράπονο χαμὸς καιροῦ σ' ὅ,τι κανεῖς κι ἄχάση.

Ἀντικρίζει ὁμως τὴ φοβερὴ στιγμὴ τῆς δοκιμασίας μὲ ψυχικὸ μεγαλεῖο. Βρίσκεται σὲ διαρκὴ πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἐγρήγορη:

Πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἀγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου.

Τὸ πολεμικὸ του μένος εἶναι καταστροφικὸ:

Κι ὅπου ἡ βουλὴ τους, συφορά, κι ὅπου τὸ πόδι χάρος.

Οἱ ἐχθροὶ ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρὰ εἶναι ἀμέτρητοι ὡς τ' ἀστέρια τ' οὐρανοῦ:

Τὸς ἄστρα δὲν ἐγνώρισεν ὁ τρισάριθος αἰθέρας.

Ἔτσι, ἡ Κόλαση μὲ τὸ μουγγρητὸ τῆς ἀπειλεῖ τοὺς Πολιορκημένους, ἐνῶ ὁ οὐρανὸς τὸν προσκαλεῖ γιὰ νὰ τὸν ἀποθεώσῃ γιὰ τὸν ἥρωισμό του.

Ὡ γῆ!

Ὁ οὐρανὸς σὲ προσκαλεῖ κι ἡ Κόλαση βροντίζει.

Τὸ τρίτο σχεδιάσμα ἀναφέρεται στὴν Ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ ποιητὴς μὲ εὐλάβεια καὶ θαυμασμὸ προσωποποιεῖ τὴν Ἐλευθερία, δηλαδὴ τὴν Ἑλλάδα καὶ ζητᾷ ἀπὸ τὴ θεά-Μοῦσα ἐμπνευση γιὰ νὰ συνεχίσει τὸ ἔργο του.

Μαζὶ μὲ τὸ ἀντίκρισμα τῆς θεᾶς ἀποκαλύπτεται μπροστὰ στὰ μάτια του ἕνα μαγευτικὸ ὄραμα. Βλέπει μέσα στοῦ ἐρημικώτατο δάσος τὴ δόξα τῆς Ἑλλάδος:

Μητέρα μεγαλόψυχη στὸν πόνο καὶ στὴ δόξα,

τὸ θεϊκὸ σου πάτημα δὲν ἄκουσα, δὲν εἶδα,

ἀλλὰ, θεά, δὲν ἠμπορῶ ν' ἀκούσω τὴ φωνὴ σου.

Κι εὐθύς ἐγὼ τ' Ἑλληνικοῦ κόσμου νὰ τὴ χαρίσω;

Δόξα χ' ἡ μαύρη πέτρα σου καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι.

Στὴ συνέχεια, ὁ ποιητὴς ἐπανερχεται στοῦ χώρου τοῦ ἀπελπισμένου Μεσολογγίου. Ἐκεῖ, κορασιῆς καὶ παιδιὰ ἔχουν ἐξοικειωθεῖ τόσο πολὺ μὲ τοὺς κρότους τῶν κανονιῶν, ποὺ ὁ πόλεμος τοὺς ἔχει

γίνει πανηγύρι:

*Δέν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἔγι-
νε πνοή τους,
κι ἐμπόδιμα δὲν εἶναι
στὲς κορασιῆς νὰ τραγουδοῦν καὶ στὰ
παιδιὰ νὰ παίζουν.*

*Τὰ παλικάρια, ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρά,
ζοῦν τὴν υπέρτατη στιγμή τῆς προσωπι-
κῆς ἀνδρείας, κάτω ἀπὸ τὴ Σημαία, τὸ
σύλλο τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας.*

*Ὁ σύλλογος φανερώνεται μὲ κάτου μα-
ζωμένα*

*τὰ παλληκάρια τὰ καλά, μ' ἀπάνω τὴ
σημαία*

*ποὺ μουρμουρίζει καὶ μιλεῖ καὶ τὸ
Σταυρὸ ἀπλώνει*

*παντόγυρα στὸν εὐμορφον ἀέρα τῆς
ἀνδρείας.*

*Ἀλλὰ ἡ ἥρωική στιγμή τῆς Ἐξόδου
ἔχει φθάσει. Ἡ τρομερὴ ἀπόφαση νὰ ζή-
σουν ἢ νὰ πεθάνουν καταναγάζει τὴν ὁμορ-
φιά τοῦ ιδανικοῦ τῆς προσωπικῆς ἐλευ-
θερίας.*

*Εἶν' ἔτοιμα στὴν ἀσπονδὴ πλημμύρα
τῶν ἀρμάτων*

*δρόμο νὰ σχίσουν τὰ σπαθιά, κι ἐλεύ-
θεροι νὰ μείνουν,*

*ἐκείθε μὲ τοὺς ἀδελφούς, ἐδώθε μὲ τὸ
Χάρο.*

*Κι ἡ ἔξοδος μοιάζει μὲ ἥλιο ποὺ δια-
λύει τὰ πυκνὰ σύννεφα καὶ φανερώνει τίς
κορυφὲς τῶν βουνῶν καὶ τὰ σπίτια, ποὺ
εἶναι μέσα στὴ χλόη.*

*Σὰν ἥλιος ὅπου ξάφνου σκεῖ πυκνὰ καὶ
μαῦρα νέφη,*

*τ' ὄρος βαρεῖ κατάρραχα καὶ σπίτια,
στὴ χλόη.*

*Ὁ Πολυλᾶς σχολιάζοντας τοὺς Ἐλευ-
θερους Πολιορκημένους γράφει:*

*«Ὅσο ἀνέβαινε εἰς τὸ φῶς τῆς Ἰδέας,
τόσο σοβαρότερα αἰσθανόταν τὴν ἀξιο-
πρέπεια τῆς τέχνης του... Τέτοια ἦταν ἡ
θέση, εἰς τὴν ὁποία ἔσταινε ὁ Σολωμὸς
τοὺς “Ἐλεύθερους Πολιορκημένους”
ποίημα εἰς τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ φανεῖ ἀκέ-
ραιο ὁ ἄνθρωπος· τὸ ὕψος τῆς ψυχῆς καὶ
ἐν ταύτῳ τὰ φυσικὰ αἰσθήματα εἰς ὅλη
τους τὴ σφοδρότητα».*

*Ἐὰν στὸν Ὕμνο ὁ Σολωμὸς παρουσιάζει
τὴν Ἐλευθερία ὡς γυναίκα ποὺ μὲ σάρ-
κα καὶ ὀστά στέκεται δίπλα στὸ ἀγωνιζό-
μενο ἔθνος, στοὺς Ἐλεύθερους Πολιορκη-
μένους ἡ Ἐλευθερία γίνεται ὁ στόχος, τὸ
ὕψηλότερο ιδανικὸ τοῦ Ἑλληνα, ποὺ γιὰ
να τὸ ἐπιτύχει νικᾷ ὅλα τὰ ἐναντία. Καὶ
στὰ δύο ὅμως ποιήματα ὁ Σολωμὸς, κατὰ
τὸν Πολυλᾶ, ἔβλεπε καθαρὰ κι ἀσάλευτα
πίστευε ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀληθινοῦ ποιήμα-
τος πρέπει νὰ πηγάζει εἰς τὸν ἄνθρωπο
ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ συναισθησι τῆς ἠθικῆς του
ἐλευθερίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐβγη
νικητὴς μὲς ἀπὸ τοὺς πλέον γλυκοὺς πει-
ρασμοὺς τῆς καρδίας, ἀπὸ τὸν πλέον τρο-
μερὸν ἀγῶνα μὲ τὴν τυφλὴν ὀργὴ τῶν
ἀνελεύθερων ἐχθρῶν τοῦ φωτός.*

ΣΟΦΙΑ ΜΟΥΡΟΥΤΗ-ΓΕΩΡΓΑΝΑ

Ο ΣΕΦΕΡΗΣ ΚΑΙ Ο ΕΛΥΤΗΣ ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΟΛΩΜΟ

Ο Σολωμός είναι ο ποιητής που συγκέντρωσε όλες τις εθνικές και ήθικες αξίες και είναι η χρυσή γέφυρα του παρελθόντος με το ιστορικό παρόν, βγαλμένο μέσα από τους αιώνες και το αίμα του Εικοσιένα (Γ. Παπανικολάου, 1986). Η μορφή του Σολωμού αποτελεί πηγή έμπνευσης για όλους τους Έλληνες και ιδιαίτερα για τους εξέχοντες ποιητές Σεφέρη και Έλυτη.

Η μορφή του Σολωμού έμπνέει το Σεφέρη και στίς «Δοκιμές» του το 1992 κάνει ιδιαίτερη αναφορά στη βιογραφία και τη γλώσσα του. Η γλώσσα του Σολωμού, ή δημοτική είναι η γλώσσα που χρησιμοποιήσε και ο ίδιος ο Σεφέρης. Παραθέτει τις απόψεις του Σολωμού για τη γλώσσα, που έχθρευόταν κάθε μορφή λογιотаκισμού και σέ ένα διάλογο με πρόσωπα τόν Ποιητή και τόν Σοφολογίωτατο έλεγε: «Μήγαρις έχω άλλο στο νού μου, πάρεξ έλευθερία και γλώσσα». «Υποτάξου στη γλώσα του λαού, και αν είσαι άρκετός, κυρίεψέ την». Ο Σολωμός αγάπησε τη ζωντανή γλώσσα και την ανύψωσε στο επίπεδο της ποίησης.

Ο Σολωμός έπηρεάσε το Σεφέρη και τις ιδέες του, και το ποίημα του Σολωμού για το Μεσολόγγι, ένας ύμνος στο Μεσολόγγι, σημαδεύει το Σεφέρη με την αυτοθυσία των αγωνιστών απέναντι στην πατρίδα. Ο Σεφέρης, έμπνευσμένος από το Σολωμό, μιλά για τις νίκες στην Άλβανία φτιαγμένες από ψυχή. Μέσα στο κρύο, χωρίς τροφή, χωρίς ξεκούραση, μέσα από την πείνα φαίνεται η ανδρεία του Έλληνα (Σεφέρης 1992). Αυτή η πίστη στην πατρίδα και στον αγώνα για την έλευθερία είναι κοινό χαρακτηριστικό του Σολωμού και του Σεφέρη. Γι' αυτό ο Σεφέρης και στα δικά του έργα, όπως τόν «Έρωτικό λόγο» του, έχει αποθησαυρίσει μνήμες από το Σολωμό δίνοντας βέβαια και την προσωπική του έκφραση με δεκαπεντασύλλαβους στίχους

(Πολίτης, Α., 1989).

Έκτος από τα ποιητικά και κάποια πεζά του Σολωμού, όπως «Η γυναίκα της Ζάκυνθος», βοήθησαν το Σεφέρη στην ποιητική του έκφραση. Εκεί διαφαίνεται παντού πίσω από τις πιο απλές λέξεις, το κυρίαρχο χέρι του «μάστορα». Υπάρχουν ορισμένες μορφές, που μās δείχνουν ότι η γλώσσα μας χωρίζει την αλήθεια από το ψέμα, σαν το λάδι από το ξύδι και ανάμεσα σ' αυτές είναι και ο Σολωμός (Σεφέρης, 1992).

Ο Sherrard, όπως και πολλοί μελετητές του Σολωμού και του Σεφέρη, στα πέντε κριτικά του δοκίμια αναφέρεται στο ποιητικό έργο του Σολωμού και του Σεφέρη, και προσδιορίζει ορισμένες κοινές κατευθύνσεις των παραπάνω ποιητών. Τονίζει τόν παραδοσιακό χαρακτήρα της τέχνης των ποιητών και ότι η ποίηση του Σολωμού και του Σεφέρη αξιοποιεί τόν έλληνικό παραδοσιακό τρόπο θεώρησης και έκφρασης του κόσμου (Μαστροδημήτρης, 1988). Και ο Σαχίνης, Α., στα τετράδιά του έπισημαίνει ότι ο Σεφέρης κάνει αναφορές στο Σολωμό και χρησιμοποιεί όλη την έλληνική πολιτισμική παράδοση (Μαστροδημήτρης, 1989).

Ο ίδιος ο Σεφέρης αναφέρει για τόν Δ. Σολωμό, στίς «Δοκιμές» του, κάποιο ανέκδοτο. Σέ ένα δρόμο της Ζακύνθου άκουσε ένα γέρο ζητιάνο, έξω από μια ταβέρνα, να λέει ένα τραγούδι για την Πυρκαγιά του Παναγίου Τάφου στα Έεροσόλυμα.

«Ο Άγιος Τάφος του Χριστού, εκείνος δέν έκάνη,

έκει που βγαίνει τ' Άγιο Φώς, άλλη φωτιά δέν πάει».

Ο Σολωμός τότε ένθουσιάστηκε τόσο που μπήκε μέσα στην ταβέρνα και πρόσταξε να τούς κεράσουν όλους. Αυτό είναι ένα ανέκδοτο για τόν Σολωμό, που θέλει να δείξει πως σ' έναν άρχοντα του πνεύματος, όπως ο Σολωμός, ο λαός έναπόθεσε τις έλ-

πίδες του και τις ανησυχίες του.

Ο Θεοτοκᾶς τὸ 1961 διαπιστώνει κάποια κοινὰ στοιχεῖα στὸ Σολωμό, Σεφέρη καὶ Ἐλύτη. Ὁ μελετητὴς Vitti, Mario (1989) μᾶς διασώζει τὶς ἀπόψεις του. Ὁ Θεοτοκᾶς λέει ὅτι μὴ ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῆς γενιᾶς τοῦ τριάντα εἶναι ὅτι κατάφερε νὰ χωρέσει τὸ Σολωμό καὶ τὴ νεώτερη ποίηση τοῦ Σεφέρη καὶ τοῦ Ἐλύτη. Εἶναι μὴ ἐλεύθερη σὺνθεση, πλούσια σὲ ἀποχρώσεις.

Ὁ Ἐλύτης ἐμπνεύστηκε ἀπὸ τὸ Σολωμό καὶ ἀναφερόμενος σὲ αὐτὸν εἶπε ὅτι ὅσο περνοῦν τὰ χρόνια τόσο περισσότερο ἀνακαλύπτει τὸ μεγαλεῖο του (Πολίτης, Λ., 1989). Ὁ Ἐλύτης κράτησε ζωντανὴ τὴν δημοτικὴ παράδοση τοῦ Σολωμοῦ, συνέχισε τὴν παράδοση τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἔδωσε τὸν θησαυρὸ τῆς ἀτομικῆς του ἰδιοφυΐας μὲ ἔνδυμα ἐθνικὸ. Ὁ Ἐλύτης εἶναι ἐθνικὸς ποιητὴς, πὺ παραλαμβάνοντας τὴν ἐθνικὴ συνείδηση ἀπὸ τοὺς προγενέστερους, τὴν μεταβιβάζει στοὺς νεώτερους ἐμπλουτισμένη μὲ τὰ δικά του στοιχεῖα (Μαστροδημήτρης, 1988).

Στὸ ἔργο του «Ἄξιόν Ἔστι» ὁ Ἐλύτης ἀξιοποίησε ὅλη τὴ μακρὰ παράδοση τῆς ἐλ-

ληνικῆς γλώσσας, ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς τὸ Σολωμό, ἀλλὰ ἐκμεταλλεύτηκε κυρίως τὴ γλώσσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνογραφίας, καὶ ἔτσι κατόρθωσε νὰ πλουτίσει καὶ νὰ δροσίσει καὶ τὴν δική του ποιητικὴ ἔκφραση (Πολίτης, Λ., 1989).

Εἶναι ἐμφανὴς ἡ ἐπίδραση τοῦ Σολωμοῦ στὸν Ἐλύτη στὴν «Ἀλβανιάδα» (1962). Ἐκεῖ ὁ Ἐλύτης διατύπωσε τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀγῶνα καὶ τὴν προσωπικὴ ἀγωνία τῶν μαχητῶν. Στὸ «Ἄσμα ἠρωικὸ καὶ πένθιμο γιὰ τὸ χαμένο ἀνθυπολοχαγὸ τῆς Ἀλβανίας» (1945) συνδέει τὴν προσφορὰ τοῦ ἀτόμου στὴν Πατρίδα μὲ τὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ στὴν Ἀνθρωπότητα. Ὁ θάνατος στὰ ἀλβανικὰ βουνὰ συμβολίζει τὴν αὐταπάρηση καὶ τὴν ἐκούσια ἀπόσβεση τοῦ ἐγὼ μέσα στὸ ἐμεῖς (Μαστροδημήτρης, 1988).

Ἔτσι διαπιστώνουμε ὅτι ὁ Σολωμὸς πάντοτε θὰ ἀποτελεῖ ἕνα φάρο πὺ θὰ ἐμπνέει τοὺς νεώτερους γιὰ τὸ ποιητικὸ του μεγαλεῖο, τὴν πίστη του στὸν ἀγῶνα τῆς Πατρίδας καὶ τὸν ἱερὸ ἀγῶνα γιὰ τὴν κατάρτηση τοῦ ἀναφαίρετου δικαίωματος τῆς ἐλευθερίας.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΔΟΓΑΝΗ

«Καὶ ἰδοὺ πλεῖον Ἰωνᾶ ὦδε» (Λουκ. 1α' 32)

*Μαζὶ μὲ μᾶς, στὴν τελικὴ Σου Κρίση,
καὶ Νινευῖτες 'κεῖ, μὲ παρηρησία,
πὺ πίστεψαν στοῦ Ἰωνᾶ τὴν κλήση,
καὶ θὰ μᾶς κατακρίνουν γι' ἀπιστία.*

*Ἄλλ' εἴμαστε χωρὶς δικαιολογία,
γιατὶ κωφεύσαμε στὸ μῆνυμά Σου,
στὸ δυνατό, Χριστέ μας, κάλεσμά Σου,
μὲ τὴ δική Σου, θεία παρουσία!*

Ε.Λ.Κ.

ΠΛΗΣΙΑΖΕΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ;

Μεγάλες διαφωνίες υπάρχουν σε σχέση με την συνείδηση του ανθρώπου.

Ο φιλόσοφος Nagel λέει ότι η φυσική δεν έχει την ικανότητα να εισδύει στο βασίλειο της υποκειμενικής εμπειρίας του ανθρώπου και να κατανοήσει και να εξηγήσει τα συναφή φαινόμενα. Ο Mc Ginn λέει ότι ίσως να διαμορφωθεί τελικά μια επιτυχής θεωρία για την συνείδηση που όμως δεν θα επιδέχεται πλήρη κατανόηση ή έρμηνεία.

Η κβαντομηχανική είναι μια τέτοια άποτελεσματική θεωρία, για την οποία όμως δεν υπάρχει ομογνωμία ως προς το φιλοσοφικό της περιεχόμενο.

Ο Dennett εξ άλλου, θεωρεί την συνείδηση ως μια αυταπάτη, προερχόμενη από την αλληλεπίδραση διαφόρων «υποπρογραμμάτων» που τρέχουν μέσα στο «λογισμικό σύστημα» του μυαλού μας. (Dennett: «Η συνείδηση εξηγημένη»). Ο Αυστραλός φιλόσοφος David Chalmers θεωρεί ότι το θέμα αυτό περιέχει μια ισχυρά δόση μυστηρίου λέγοντας:

Η μελέτη των νευρώνων δεν μάς εξηγεί το πώς ή πρόσκρουση των ήχητικών κυμάτων στα αυτιά μας, μάς δίνει την υποκειμενική εμπειρία που ό καθένας από μάς σηματοποιεί για την 5η συμφωνία του Beethoven. Οί φυσικές θεωρίες περιγράφουν μόνο λειτουργίες όπως ή μνήμη, ή προσοχή, ή αυτόπαρατήρηση κ.λ.π. που συσχετίζουν φυσικές διαδικασίες μέσα στον εγκέφαλο. Δεν μάς εξηγούν όμως γιατί και πώς αυτές οι διαδικασίες συνοδεύονται από υποκειμενικές εμπειρίες.

Μπορεί κανείς να φαντασθεί ένα κόσμο από ρομπότ που από κάθε άποψη να μοιάζει με τον κόσμο των ανθρώπων παρεκτός του ότι τα όντα αυτά δεν έχουν μιάν ενσυνείδητη εμπειρία του κόσμου.

“Όσα κι αν μάθουν οι νευροφυσιολόγοι για τον εγκέφαλο, δεν θα μπορέσουν ποτέ να γεφυρώσουν το ερμηνευτικό χάσμα ανάμεσα στον φυσικό και τον υποκειμενικό κόσμο, με μία θεωρία που θα ανήκει αυστηρά και μόνο στην φυσική. Ο Chalmers, νομίζει ότι η φιλοσοφία θα μπορούσε να προχωρήσει προς την λύση του προβλήματος, κάνοντας την παραδοχή ότι η έννοια της πληροφορίας είναι μια τόσο ουσιαστικής ιδιότητας της πραγματικότητας, όσο είναι ή ύλη και ή ενέργεια.

Ο Christof Koch, συνεργάτης του Francis Crick διαφωνεί, λέγοντας ότι οι φιλοσοφικές ιδέες είναι ανεξέλεγκτες και γι' αυτό άχρηστες. Τί μάς πείθει ότι ή υποκειμενική εμπειρία ενός ανθρώπου ταυτίζεται εξ ολοκλήρου με την υποκειμενική εμπειρία ενός άλλου ανθρώπου; Πώς εξηγείται το πρόβλημα του solipsismus όπου τό «εγώ» έχει επίγνωση μόνο του έαυτού του; Η έπιστήμη δεν μπορεί να κάμει τίποτε περισσότερο από τό να σχεδιάσει ένα «λεπτομερή χάρτη» των φυσικών διαδικασιών που σχετίζονται με τις διάφορες υποκειμενικές καταστάσεις. Άδυνατεί να λύσει τό πρόβλημα αλληλεπίδρασεως έγκεφάλου-σώματος. Καμία εμπειρική νευρολογική θεωρία δεν εξηγεί γιατί και πώς οι έγκεφαλικές λειτουργίες συνοδεύονται από υποκειμενικές εμπειρίες. Ο Crick συμφωνεί και αυτός ότι τά μυστήρια της διανοίας είναι πολύ πιό δύσκολα από τά προβλήματα της κληρονομικότητας, διότι ή διάνοια είναι κάτι πολύ πιό πολύπλοκο από τό «γονιδίωμα». Τό να θεωρήσουμε ότι ή διάνοια είναι τό έπιφαινόμενο αιτιοκρατικών διαδικασιών, δεν μάς έπαρκει για να προβλέψουμε τις μαιανδρόσχημες διαδρομές της, που μπορεί να είναι ακόμη και χαοτικές και γι' αυτό τελείως

ἀπρόβλεπτες. Ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ὄρια καὶ ἄλλες ἀκόμα περιοριστικὲς συνθήκες στὸν ἐγκέφαλο. Ποιὸς ξέρει! Ὁ Crick δὲν ἐπικροτεῖ τὶς ἀπόψεις τοῦ Penrose γιὰ τὸν κύριο ρόλο ποὺ μπορεῖ νὰ παίξουν τὰ κβαντικὰ φαινόμενα στὴν λειτουργία τῆς νοήσεως. Δὲν ἀποκλείει ὅμως τὸ ἐνδεχόμενο νὰ ὑπάρχει ἀπολοιο «νευρολογικὸ ἰσοδύναμο» τῆς ἀρχῆς τῆς ἀβεβαιότητος τοῦ Heisenberg ποὺ νὰ περιορίζει τὴν γνωστικὴ μας ἰκανότητα σχετικὰ μὲ τὴν ἀνίχνευση τῶν λεπτομερειῶν ποὺ συνιστοῦν τὸ ὑπόβαθρο τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Ἄν αὐτὸ συμβαίνει, τότε ἡ συνείδηση θὰ ἔναι γιὰ μᾶς κάτι τόσο παράδοξο καὶ δυσνόητο, ὅσο καὶ ἡ κβαντομηχανικὴ. Πέραν ἀπὸ τὶς ἀπόψεις τῶν βιολόγων καὶ τῶν φιλοσόφων ὁ Horgan παραθέτει καὶ τὴν ἄποψη τοῦ Martin Minsky ποὺ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὲς τῆς ἀποκαλουμένης «τεχνητῆς νοημοσύνης», τῆς Artificial Intelligence ποὺ συντομογραφικὰ συμβολίζεται ὡς A.I.

Ὁ Minsky εἶναι πολυμαθὴς καὶ πολυτάλαντος. Εἶναι φανατικὸς ἀναγωγιστῆς καὶ νομίζει ὅτι ἡ συνείδηση εἶναι ἕνα εἶδος βραχυχρονίου μνήμης, ἕνα χαμηλῆς βαθμίδος σύστημα ἀποταμιεύσεως στοιχείων (πληροφοριῶν). Στὸ βιβλίο του «*Ἡ Κοινωνία τῶν διανοιῶν*» ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ διάνοιες περιέχουν διάφορες πολὺ ἐξειδικευμένες δομὲς ποὺ ἀναπτύχθηκαν ἐξελικτικῶς γιὰ νὰ μπορέσουν ν' ἀντιμετωπίσουν διάφορα προβλήματα. Ἐχομε πολλὰ ἐπίπεδα ποὺ ἀπαρτίζονται ἀπὸ δίκτυα «μηχανῶν μαθήσεως» ποὺ τὸ καθένα τους ἐξελίχθηκε εἴτε γιὰ νὰ διορθῶνει λάθη εἴτε γιὰ νὰ προσαρμόξει ἄλλους μηχανισμοὺς σκέψεως πρὸς τὰ ἐκάστοτε προβλήματα. Εἶναι ἀπίθανο νὰ μπορέσει ἡ διάνοια νὰ ἀναχθεῖ σὲ ἕνα σύνολο ὀρισμένων ἀρχῶν καὶ ἀξιωμάτων, διότι αὐτὴ ἀντιμετωπίζει τὸν πραγματικὸ κόσμο καὶ ὄχι ἕνα μαθηματικὸ κόσμο ποὺ τὸν καθορίζουν ὀλιγάριθμα ἀξιώματα. Ὁ Minsky παραπονεῖται ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι στὸν χῶρο τῆς «τεχνητῆς νοημοσύνης» δὲν μπόρεσαν νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι ὁ ἀνθρώ-

πινος νοῦς ἔχει ποικίλες μεθόδους γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει ἀκόμα καὶ ἕνα ἀπλό πρόβλημα. Δὲν περιορίζεται μόνον στὶς δικές του δυνατότητες καὶ στὴν βοήθεια τῶν ἄλλων. Ἔτσι τὸ ἀτομικὸ πρόβλημα μετατρέπεται σὲ κοινωνικὸ. Κατόπιν ἰσχυρίζεται ὅτι θὰ κατασκευασθοῦν μελλοντικῶς τεχνητὲς διάνοιες ποὺ θὰ μποροῦν «νὰ μαθαίνουν» ὅπως καὶ ἕνα μωρὸ, προχωρώντας ἀπὸ τὰ ἀπλούστερα πρὸς τὰ δυσκολότερα ὅπως καὶ ἡ ἀνθρώπινη διάνοια.

Καθὼς ἡ τεχνολογία αὐτοῦ τοῦ κλάδου θὰ βελτιοῦται, οἱ ἐπιστήμονες θὰ μποροῦν νὰ διακρίνουν ἂν τὸ τεχνικὸ τους κατασκευάσμα ἀπομμεῖται ἐπακριδῶς τὶς διαδικασίες ποὺ ἐπιτελοῦνται μέσα στὰ πραγματικὰ νευρα.

Ἄν ποτὲ κατασκευασθεῖ ἕνας «σαρωτικὸς ἀνιχνευτὴς» διαχωριστικῆς ἰκανότητος ἐνὸς Angstrom (10^{-10} μέτρα) θὰ γίνεῖ ὄρατος ὁ κάθε νευρὸν τοῦ ἀνθρώπινου ἐγκεφάλου.

Ὁ Minsky εἰκάζει ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἀποκτηθεῖ πρῶτα ἡ ἐμπειρία μιᾶς χιλιετίας παρατηρήσεων καὶ ὅτι ἂν δὲν ὑπάρξουν διαψεύσεις τῶν ἐλλειζομένων, τότε θὰ γίνεῖ δυνατόν νὰ ἐρμηνευθεῖ τί συμβαίνει μέσα στοὺς νευρώνες τοῦ ἀνθρώπινου ἐγκεφάλου ὅταν ὁ ἀνθρώπος λέει μιὰ λέξη, π.χ. «ἄστρο». Τότε -κατὰ τὸν Minsky- θὰ ὑπάρξει μιὰ ὀριστικὴ θεωρία γιὰ τὸν ἐγκέφαλο.

Ὁραματίζεται ἀκόμη ὁ Minsky ὅτι αὐτὰ τὰ «διανοούμενα τεχνουργήματα» θὰ ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους ἀνταλλάσσοντας ἰδέες καὶ γνώσεις καὶ ἐπιπλέον, ὅτι θὰ γίνεῖ δυνατόν νὰ μετατραποῦν -ἢ μᾶλλον νὰ ἀντιστοιχηθοῦν- οἱ ἀνθρώπινες προσωπικότητες σὲ προγράμματα ὑπολογιστικῶν συστημάτων καὶ τὰ προγράμματα αὐτά, θὰ μποροῦν νὰ ἀποταμιευθοῦν στὶς ὑπολογιστικὲς μηχανές. Ὅμως ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, τὰ θεωρεῖ ὅλα αὐτὰ ἀπίθανα, ὅπως τὸ νὰ ἀπεικονισθεῖ μιὰ ἀνθρώπινη προσωπικότης μὲ ἕνα πρόγραμμα ποὺ θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ μηδενικὰ καὶ μονάδες. Τὸ πρόγραμμα αὐτό, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐγγραφεῖ σ' ἕνα δίσκο,

ό δίσκος αυτός να τοποθετηθεί σε μία υπολογιστική μηχανή, από αυτήν να μεταφερθεί σε μία άλλη, ή και να συνδυασθεί με ένα άλλο πρόγραμμα που αντιπροσωπεύει άλλο πρόσωπο. "Όμως το ερώτημα αν ένας άλλος άνθρωπος έχει συνείδηση των πραγμάτων και των γεγονότων ακριβώς ίδια με αυτήν που έχει τό «εγώ» μου, παραμένει αναπάντητο.

"Αν ποτέ οι άνθρωποι κατορθώσουν να κατασκευάσουν τέτοιες αυτόνομες «διανοούμενες μηχανές» αυτές θα 'χουν τόση ομοιότητα με τα ανθρώπινα όντα, όση έχει κι ένα αεροπλάνο Boeing 747 με ένα σπουργίτι.

Χάος και πολυπλοκότητα

Την αφετηρία για τόν νέο αυτό κλάδο της έπιστήμης άπετέλεσε ή παρατήρηση του μαθηματικού Henri Poincaré, ότι «*Μικρές, άδιόρατες διαφορές στις άρχικες συνθήκες από τις όποτες ξεκινάει και εξελίσσεται μέσα στο χρόνο ένα ευάισθητο σύστημα, μπορούν να οδηγήσουν σε τερατωδώς μεγάλες διαφορές σε προχωρημένα στάδια εξέλιξεως. Μικρό λάθος στην άρχή, συνεπάγεται τεράστιο λάθος στο τελικό στάδιο των παρατηρήσεών μας. Η πρόβλεψη τότε, γίνεται τελείως άνεφικτη*».

Τό «μή προβλέψιμο» είναι ή άρνητική πλευρά της έπιστήμης αυτής.

'Υπάρχει όμως και ή θετική: Η πρόοδος στην κατασκευή ήλεκτρονικών υπολογιστών σε συνδυασμό με τη ανάπτυξη μαθηματικών τεχνικών για την αντιμετώπιση μή γραμμικών συστημάτων, έπιτρέπουν σήμερα στους έπιστήμονες να κατανοούν φαινόμενα χασοτικά, πολύπλοκα και άιφνιδίως άνακύπτοντα που ήταν άπλησίαστα με τις άναγωγιστικές μεθόδους του παρελθόντος.

Αυτός ό συνδυασμός μεθόδων και υπολογιστικών μέσων, μάς έπιτρέπει σήμερα να «προσομοιώνουμε» την πραγματικότητα, να τεχνουργούμε υποδείγματα και άπομιμήσεις πολυπλόκων συστημάτων, όπως τά μεγαλομόρια, τά νευρωνικά δίκτυα, τό ανθρώ-

πινο σώμα, και ό έγκέφαλος, να εξετάζουμε διάφορα εξελικτικά σχήματα άτόμων και πληθυσμών. "Ένα μικρό σύνολο από άπλές μαθηματικές έντολες που τις εκτελεί ένας υπολογιστής, μπορεί να δώσει άφαντάστως πολύπλοκα και παράδοξα σχήματα και άποτελέσματα. "Ίσως ό von Neumann να είναι ό πρώτος που έκανε αυτή την διαπίστωση τό 1958. Ο ίδιος έφευρε επίσης τό λεγόμενο κυτταρικό αυτόματο (cellular automaton) που είναι στην άπλουτέρα του μορφή ένα δίκτυο από μικρά τετράγωνα που όνομάσθηκαν «κύτταρα». "Ένα σύνολο κανόνων ρυθμίζει τό χρώμα ή άλλίως την «κατάσταση» του κάθε κυτάρου σε σχέση με τό γειτονικό του. Μία άλλαγή στην κατάσταση ενός κυτάρου συνεπιφέρει μία «χιονοστιβάδα» άλλαγών για τό όλο σύστημα.

Τό 1970 ό Conway έπενόησε μία παραλλαγή αυτού του αυτόματου που όνομάσθηκε «ζωή».

Ο Έλβετος Mandelbrot έπενόησε τά «έπ' άπειρον» αυτό-όμοια γεωμετρικά μορφώματα, τά «φράκταλ» που ήδη άναφέρθηκαν.

Η διήκουσα γραμμή στην όλη φιλοσογία περι χάους είναι ότι:

1. Λίγες άπλές μαθηματικές έντολες διδόμενες σε έναν υπολογιστή μπορούν να οδηγήσουν σε εξαιρετικά πολύπλοκα σχήματα που ποτέ δέν έπαναλαμβάνουν έλακρϊβώς τόν έαυτό τους.

2. Ο φυσικός κόσμος περιέχει επίσης εξαιρετικά πολύπλοκα μορφώματα ούδέποτε αυτό-έπαναλαμβανόμενα.

Συμπέρασμα: Άπλοι κανόνες είναι αυτοί που υπάρχουν στην βάση των έξόχως πολυπλόκων φαινομένων του κόσμου.

Οί θιασώτες της έπιστήμης του χάους θεωρούν ότι με την δοθήθεια πολύ ισχυρών υπολογιστών, οι κανόνες αυτοί θα άποκρυπτογραφηθούν.

Ενώ όμως για τό «χάος» υπάρχουν άρκετά σαφείς άντιλήψεις που συνοψίζονται στο ότι κάποια συστήματα που υπόκεινται σε σαφώς καθορισμένους αίτιοκρατικούς

νόμους μπορεί να παρουσιάσουν τελείως απρόβλεπτη συμπεριφορά, λόγω ευαισθη- του εξαρτήσεως από κάποιες αρχικές συν- θήκες και κάποιες παραμέτρους, ή ασάφεια για την πολυπλοκότητα είναι ακόμα πιο πολλή. Ο Seth Lloyd, φυσικός του Μ.Ι.Τ. έχει καταγράψει σε μια λίστα 31 όρισμούς για την πολυπλοκότητα! Δεν φαίνεται δη- λαδή να υπάρχει όρισμός που να καλύπτει όλες τις δυνατές περιπτώσεις.

Ας αναφερθῆ ὡς παράδειγμα ὅτι ὁ Gregory Chaitin, μαθηματικὸς τῆς I.B.M., ἔχει προτείνει νὰ ὀρίζεται ὡς πολυπλοκότη- τος ἐνὸς συστήματος, τὸ βαχύτερο πρόγραμμα ὑπολογιστοῦ ποὺ περιγράφει τὸ σύστη- μα.

Μὲ αὐτὴ ὅμως τὴν παραδοχὴ, ἕνα «κεί- μενο» ἢ ἀκριβέστερα ἕνα σύνολο ἀπὸ γράμ- ματα ποὺ παρήγαγε μία ὁμάδα πιθήκων χτυπώντας τὰ πλήκτρα μιᾶς γραφομηχανῆς εἶναι πρὸ πολὺπλοκο ἀπὸ ἕνα διήγημα ἢ μυθιστόρημα ποὺ ἔγραψε ἕνας συγγραφέας.

Τὸ κείμενο τῶν πιθήκων δὲν μπορεῖ νὰ ἐκφρασθῆ μὲ ἕνα πρὸ σύντομο τρόπο, ἐνῶ ἕνα κείμενο μὲ νοήματα καὶ εἰρμό, εἶναι δυνατὸν νὰ συμπτυχθῆ καὶ νὰ ἐκφρασθῆ μὲ λιγότερα γράμματα.

Μετὰ τὸ ἐπίτευγμα τῆς «τεχνητῆς νοη- μοσύνης» ποὺ ἄνοιξε νέους ὀρίζοντες γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἀκολούθησε τὸ πεδίο τῆς «τεχνητῆς ζωῆς». Ὁ C. Langton τοῦ Ἰδρύματος Santa Fe προτείνει νὰ χα- ρακτηρισθοῦν οἱ διάφορες προσομοιώσεις τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς ὡς «τεχνητὴ ζωή».

Οἱ ἐρευνηταὶ τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης προσπαθοῦν μὲ προσομοιώσεις σὲ ἠλεκτρο- νικοὺς ὑπολογιστὲς νὰ κατανοήσουν καλ- λίτερα τὶς λειτουργίες τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἀντιστοίχως οἱ προωθητὲς τῆς ιδέας τῆς τεχνητῆς ζωῆς εὐελπιστοῦν ὅτι θὰ κερδίσουν πληρέστερες ἀντιλήψεις γιὰ τὴν μεγάλη ποι- κιλία τῶν βιολογικῶν φαινομένων μὲ τὴν βοήθεια προσομοιώσεων.

Οἱ μεγάλοι ἐρευνηταὶ τοῦ παρελθόντος ἐμελέτησαν συστήματα χαρακτηριζόμενα

ἀπὸ εὐστάθεια, περιοδικότητα καὶ ἰσορρο- πίες, ἐνῶ οἱ σύγχρονοι ἐρευνηταὶ προσπα-θοῦν νὰ κατανοήσουν φαινόμενα ποὺ ἀνή- κουν στὸν χῶρο τῶν «μεταβατικῶν κατα- στάσεων» ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ὑπόστρωμα πολλῶν βιολογικῶν φαινομένων.

Ὅμως καὶ στὸν νέο αὐτὸ τομέα ἐρευ- νῶν ποὺ μᾶς ἄνοιξαν τὰ ταχύτατα ὑπολο- γιστικὰ μηχανήματα καὶ οἱ νέες μαθηματι- κὲς τεχνικὲς, ὑπάρχουν περιορισμοί. Σὲ ἕνα ὑπόμνημά τους, τρεῖς ἐπιστήμονες, οἱ γεω- φυσικοὶ N. Oreskes καὶ K. Belitz καὶ ἡ καθηγήτρια τῆς φιλοσοφίας τοῦ πανεπιστη- μίου τῆς South Florida ἢ κ. Shrader Fre- chette, ἐπιστοῦν τὴν προσοχὴ σὲ ὅλους ὅσους ἐργάζονται μὲ μαθηματικὰ μοντέλα καὶ προσομοιώσεις. Τὰ μοντέλα ποὺ ἀντι- στοιχοῦν σὲ φυσικὰ συστήματα, εἶναι ἀδύ- νατον νὰ ἐπαληθευθοῦν καὶ νὰ κριθοῦν ἀπὸ πλευρᾶς ἀξιολογίας.

Τὰ μόνα μοντέλα ποὺ ἐπαληθεύονται, εἶναι αὐτὰ ποὺ ἔχουν νὰ κάνουν μόνον μὲ καθαρὴ λογικὴ καὶ μαθηματικά. Τέτοια συ- στήματα εἶναι **κλειστά**, ποὺ σημαίνει ὅτι ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ τὰ συνιστοῦν, βασιζονται σὲ **ἀξιώματα** ποὺ λαμβάνονται ἐξ ὀρισμοῦ ἀληθῆ. Ὅμως τὰ φυσικὰ συστήματα εἶναι «ἀνοιχτά» ὅπως τονίζουν οἱ συγγραφεῖς καὶ ἡ γνώση μας σχετικῶς μὲ αὐτὰ εἶναι ἀνε- παρκής, προσεγγιστικὴ καὶ ποτὲ δὲν εἶμα- στε σίγουροι ὅτι δὲν ἔχομε παραβλέψει με- ρικοὺς οὐσιώδεις παράγοντες ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὰ ἐπηρεάζουν.

Τὰ ὅσα ὀνομάζομε «δεδομένα» εἶναι κα- ποια συμπερασματικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν φυσικῶν φαινομένων, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔχομε πάντα ἀτελῆ πρόσβαση καὶ γνώση. Πολλὰ συμπεράσματα καὶ ὑποθέσεις ποὺ δεχόμα- στε, δὲν εἶναι ἐπιβεβαιωμένα ἀπὸ τὸ πείρα- μα καὶ δὲν ἰσχύουν «a priori».

Οἱ ἐνσωματωμένες στὸ μοντέλο μας ὑπο- θέσεις τὸ κάνουν πάντοτε «ἀνοιχτό». Ἐτσι ποτὲ δὲν ξέρομε ἂν οἱ ἀπαντήσεις ποὺ μᾶς δίνει ἕνα μοντέλο μας ὀφείλονται στὴν ἀξιο- πιστία του καὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς προϊόντα συμπύσεων.

Ὁ Per Bak πού ἔχει καί προηγουμένως ἀναφερθεῖ, εἶναι ὁ εἰσηγητής τῆς ιδέας πού ὀνομάστηκε «*αὐτο-οργανομένη κρισιμότης*». Θεωρεῖ ὅτι ὑπάρχουν πολλά φαινόμενα πού δὲν ἔχουν ἀκόμα ἐξιχνιασθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, ὅπως εἶναι ἡ ἐξέλιξις τῶν εἰδῶν, ἡ αὐτοσυνειδησία τοῦ ἀνθρώπου, τὰ οἰκονομικὰ θέματα. Ἡ «*αὐτο-οργανομένη κρισιμότης*», εἶναι μιὰ ἐνοποιητικὴ θεωρία γιὰ τὴν πολυπλοκότητα. Οἱ μικρὲς διαταραχὲς σ' ἓνα σύστημα εἶναι συχνότερες ἀπὸ ὅσο οἱ μεγάλες, πού συμβαίνουν σπαινωτέρω.

Ἔτσι συνάγεται ἀπὸ τὸν Per Bak ὁ «*Νόμος τῆς ἰσχύος*» κατὰ τὸν ὁποῖο τὸ μέγεθος μιᾶς διαταραχῆς εἶναι ἀντίστροφο τῆς συχνότητας μὲ τὴν ὁποία ἡ διαταραχὴ ἐμφανίζεται.

Δὲν ἐρμηνεύει τὸ βαθύτερο νόημα τῶν πραγμάτων, δίνει ὅμως μιὰ καλλίτερη περιγραφή. Ὡς ὑπόδειγμα γιὰ τὴν θεωρία τῆς «*αὐτο-οργανομένης κρισιμότητος*» χρησιμεύει ὁ σωρὸς τῆς ἄμμου, στὸν ὁποῖο μπορεῖ κανεὶς νὰ προσθέτει κόκκους ἐκ τῶν ἄνω, ὅμως κάποια στιγμή, ἕνας μόνος ἐπὶ πλέον κόκκος, εἶναι δυνατὸν νὰ χαλάσει τὴν ἰσορροπία τοῦ σωροῦ, νὰ ἐπακολουθήσει κάποια κατάρρευση καὶ νὰ ἰσορροπήσει ὁ σωρὸς σὲ κάποιαν ἄλλη κατάσταση. Ὁ Stuart Kauffman νομίζει ὅτι ὑπάρχει συγγένεια μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν τῆς αὐτο-οργανομένης κρισιμότητος, τῶν «*σινόρων τοῦ χάους*» (πού ὀριοθετοῦν δηλαδὴ τὴν μετάβαση ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς τάξεως -πού ἐπιτρέπει τὴν προβλεψιμότητα- στὴν κατάσταση τοῦ χάους -πού δὲν τὴν ἐπιτρέπει καὶ τάνάπαλιν) καὶ τῆς πολυπλοκότητος.

Ἐπὶ ὑπάρχουν πολλοὶ πού συμφωνοῦν μὲ τὸν Per Bak ἀλλὰ καὶ διαφωνοῦντες. Πειράματα ἐπιστημόνων τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Σικάγου ἐδείξαν ὅτι οἱ σωροὶ ἄμμου συμπεριφέρονται κατὰ πολλοὺς διαφορετικούς τρόπους, ἐξαρτωμένους ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα τῶν κόκκων.

Ὀλίγα μόνον εἶδη σωρῶν, ἐπιβεβαιώνουν τὸν «*νόμο τῆς ἰσχύος*» πού ὑποστηρί-

ζει ὁ Per Bak. Ἀκόμη καὶ ὁ ἴδιος, δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ «*αὐτο-οργανομένη κρισιμότης*» εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ περιγραφή καὶ συμφωνεῖ ὅτι δὲν συνεισφέρει στὴν διατύπωση συγκεκριμένων προβλέψεων οὔτε ἀποκαλύπτει βαθύτερες αἰτίες τῶν συμβαινόντων.

Ὁ Leibniz κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα ὁραματίστηκε ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἓνα λογικὸ σύστημα πού νὰ δίνει ἀπαντήσεις ὄχι μόνον στὰ μαθηματικὰ προβλήματα ἀλλὰ καὶ στὰ φιλοσοφικά, τὰ ἠθικά καὶ τὰ πολιτικά. Ὁ Horgan θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἐξακολούθησε νὰ διακατέχεται ἀπὸ τέτοιες ιδέες μέχρι τὴν ἐποχὴ μας. Θεωρεῖ ὅτι ἡ κυβερνητικὴ πού καλλιέργησε ὁ N. Wiener, ἡ θεωρία τῶν πληροφοριῶν τοῦ Claude Shannon καὶ ἡ θεωρία τῶν καταστροφῶν τοῦ René Thom εἶναι τέτοια δείγματα. Ἀκόμη καὶ ἡ «*ἐπιστήμη τοῦ χάους*» ἀντιμετωπίζεται μὲ κάποιο σκεπτικισμό ἀπὸ τὸν David Ruelle ἓνα ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς, πού ἐρεῦνησε καὶ διατύπωσε τὴν ἐννοια τῶν «*παραδόξων ἐλκυστῶν*» πού εἶναι μαθηματικὰ ἀκτικεῖμενα τύπου φράκταλ (αὐτο-ὅμοια σὲ πολλὲς κλίμακες) καὶ εἶναι κατάλληλα γιὰ τὴν περιγραφή συστημάτων πού δὲν καταλήγουν ποτὲ σὲ μιὰ περιοδικὴ εἰκόνα.

Ὁ νομπελίστας Philip Anderson εἶναι πολέμιος τῶν «*ἀναγωγιστικῶν*» ἀντιλήψεων, θεωρώντας ὅτι τέτοιες προσεγγίσεις ἔχουν πολὺ περιορισμένες δυνατότητες ἐξηγήσεως τῶν πραγμάτων. Γι' αὐτόν, ἡ πραγματικότητα ἔχει ἱεραρχικὴ δομὴ καὶ τὰ συμβαίνοντα σὲ κάθε βαθμίδα εἶναι σὲ κάποιο βαθμὸ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα στὶς ὑπερθεν καὶ στὶς κάτωθεν βαθμίδες. Ὁ Anderson δὲν πιστεύει ὅτι θὰ ὑπάρξει ποτὲ «*θεωρία τῶν πάντων*».

Ἐπὶ ὑπάρχουν μόνον μερικὲς ἀρχεῖς βασικὲς, μὲ πολὺ μεγάλη ἐκταση ἐφαρμογῆς ἢ καθεμιά, ὅπως ἡ κβαντομηχανικὴ, ἡ στατιστικὴ μηχανικὴ, ἡ θερμοδυναμικὴ καὶ ἡ διάσπαση τῶν συμμετριῶν.

Δὲν πρέπει ὅπως νὰ μᾶς δελεάζει ὁ πει-

ρασμός να νομίσουμε ότι έπειδή διαθέτουμε μιὰ θεωρία πού «δουλεύει καλά» σὲ μιὰ βαθμίδα, πρέπει νὰ δουλεύει καλά καὶ στὶς ἄλλες.

Ὁ Anderson δὲν περιμένει θαυμαστὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὶς προσομοιώσεις τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν. Ὁ ὑπολογιστὴς μπορεῖ νὰ προσομοιώσει τὴν ἀλλαγὴ τῆς φάσεως ἑνὸς ρευστοῦ σὲ γυαλί. Ὅμως τί περισσότερο μάθαμε ἀπὸ αὐτό; Καταλάβαμε μήπως καλλίτερα αὐτὴ τὴν διαδικασίᾶ ἀλλαγῆς φάσεως; Ὁ ὑπολογιστὴς ἀπομμεῖται, ἀλλὰ δὲν μᾶς λέει τί ἀκριβῶς κάνει τὸ ἴδιο τὸ σύστημα πού προσομοιώνει.

Ὁ Gell Mann ἓνας ἄλλος «νομπελίστας», θεωρεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι ἡ ἐπιστῆμη ἀποτελεῖ ἱεραρχία. Στὴν κορυφὴ τῆς εὐρίσκονται μερικὲς ἀρχές πού ἔχουν καθολικὴ ἐφαρμογὴ σὲ ὅλο τὸ γνωστὸ σύμπαν, ὅπως π.χ. εἶναι τὸ δεῦτερο θερμοδυναμικὸ ἀξίωμα καὶ ἡ «ὀκταδικὴ ταξινόμηση τῶν σωματιδίων» πού ὁ ἴδιος ἐπενόησε. Ἄλλοι νόμοι, ὅπως αὐτοὶ πού ρυθμίζουν τὴν μετάδοση γενετικῶν πληροφοριῶν, ἔχουν ἐφαρμογὴ μόνον ἐπάνω στὴν γῆ, καὶ τὰ φαινόμενα πού περιγράφουν, περιέχουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τυχαῖα περιστατικά καὶ συνθῆκες. Ὅλα αὐτὰ τὰ φαινόμενα θὰ μπορούσαν νὰ διαγράψουν κατὰ τὴν ἐξέλιξή τους διαφορετικὲς διαδρομὲς καὶ νὰ διαμορφώσουν ἐπάνω στὴν γῆ μορφὲς ζωῆς τελείως διαφορετικὲς ἀπὸ αὐτὲς πού γνωρίζουμε. Κατὰ τὸν Gell Mann ὁ ἄνθρωπος διαφέρει ἀπὸ τὰ ζῶα κατὰ τὸ ὅτι ἔχει σκέψη καὶ αὐτοσυνειδησία, ὅμως αὐτὰ τὰ ἀποδίδει στὸν μεγαλύτερο βαθμὸ πολυπλοκότητος πού ἔχει ὁ ἄνθρωπινος ἐγκέφαλος.

Ὁ Gell Mann εἶναι ἀναγωγιστὴς, εἶναι μονιστὴς διότι αὐτὲς εἶναι οἱ πεποιθήσεις του καὶ ὄχι διότι κάποιοι ἐπιστημονικοὶ λόγοι τὸν ὀδήγησαν σ' αὐτές.

Ὁ Ilya Prigogine (Nobel 1977) ἐργάσθηκε στὴν περιοχὴ τῶν «μὴ συντηρητικῶν» συστημάτων, ὅπως εἶναι διάφορα μίγματα ὑλικῶν πού δὲν καταλήγουν σὲ καταστάσεις

ἰσορροπίας ἀλλὰ διακυμαίνονται διαρκῶς μεταξὺ πολλαπλῶν καταστάσεων. Ὁ Prigogine ἔχει συγκεντρώσει μεγάλο πλῆθος ἰδεῶν σχετικῶν μὲ τὴν ὀργάνωση, τὴν μετάβαση ἀπὸ τὴν τάξη στὸ χάος καὶ τὸ ἀντίστροφο.

Ὁ Prigogine τονίζει ὅτι ἡ ἐπιστῆμη δὲν ἔδωσε τὴν πρέπουσα σημασία στὸ «μὴ ἀναστρέψιμο» πλείστων φαινομένων, πού εἰσηγούνται τὴν ἀντίληψη ὅτι ὁ χρόνος ἔχει μιὰ καὶ μόνον διεύθυνση. Δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ πορεία πρὸς τὸ παρελθὸν ἢ ἡ «στάθμευση» στὸ παρόν. Ἡ μόνη ἐπιτρεπτὴ ἀλλὰ συνάμα καὶ ὑποχρεωτικὴ, εἶναι ἡ πορεία πρὸς τὸ μέλλον. Ὁ Prigogine ἐπεσήμανε ὅτι παρὰ τὸ ἀρχικῶς πιστευόμενο ὅτι ἡ αὔξηση τῆς ἐντροπίας τῶν συστημάτων ὑποδηλοῖ γενικῶς αὔξηση τῆς ἀταξίας των, ὑπάρχουν καὶ συστήματα στὰ ὁποῖα μπορεῖ ἡ αὔξηση τῆς ἐντροπίας νὰ ὀδηγήσει σὲ ὀργάνωση καὶ τάξη.

Ὁ Prigogine ἀπορρίπτει τὴν ἰδέα μιᾶς καθολικῆς καὶ ἀδηρίτου αἰτιοκρατίας πού δὲν ἀφήνει καθόλου χῶρο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία καὶ ὑπευθυνότητα.

Δὲν μπορεῖτε νὰ πιστεῦτε -λέγει- ὅτι εἴσαστε ἓνα αὐτόματο καὶ ταυτοχρόνως ἓνας ἄνθρωπος πού ἀποδέχεται τὶς ἀνθρωπιστικὲς ἀρχές.

Ὁ Prigogine δέχεται μιὰ μέση θέση πού δὲν εἶναι οὔτε ἀπόλυτα αἰτιοκρατικοῦ οὔτε ἀπόλυτα στατιστικοῦ χαρακτῆρος καὶ θεωρεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ τοποθέτηση μπορεῖ νὰ γίνεи τὸ φιλοσοφικὸ βᾶθος γιὰ τὴν κατανόηση φαινομένων πολλῶν κατηγοριῶν, ἀκόμα καὶ κοινωνικῶν. Βεβαίως, ἡ ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ δὲν μπορεῖ νὰ ὀρισθεῖ ἀπὸ ἓνα ἐπιστημονικὸ μαθηματικὸ μοντέλο.

Ὁ Prigogine ἔχει κατηγορηθεῖ ὅτι ἔδωσε μὲ τὶς ἰδέες του μιὰν «ἀδιάφανῆ» εἰκόνα γιὰ τὸ σύμπαν, σὲ ἀντίθεση πρὸς ἄλλους ὅπως ὁ Newton καὶ ὁ Einstein, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν μιὰν εἰκόνα διαφανείας.

Ι. Γ. ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΝΑ ΤΑ ΞΑΝΑΘΥΜΗΘΟΥΜΕ

25 Μαρτίου 1821. Μιά λάμψη που φώτισε τη σκοτεινή νύχτα της έθνικης μας ζωής. Μιά φλόγα που ξεπήδησε μέσα από την αδούλωτη ελληνική ψυχή. Η αρχή του τέλους της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η αρχή της λευτεριάς μας. Και όχι μόνο της δικής μας. Κι άλλοι υπόδουλοι λαοί άναψαν τις λαμπάδες τους απ' το δικό μας φως. Κι άρχισαν να γράφουν την καινούργια ιστορία τους.

25 Μαρτίου 1821. Δέκα χρόνια σκληρών αγώνων. Δέκα χρόνια πόνου και θυσιών και αίματος για νάρθει στόν τόπο μας ή λευτεριά «*άπ' τὰ κόκκαλα βγαλμενη τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά*». Γνωστά όλα αυτά. Τώρα όμως τί γίνεται;

Τώρα, θα γιορτάσουμε πάλι τη μεγάλη ημέρα. Το όροσημο του ελεύθερου βίου μας. Άλλά, χρόνο με το χρόνο εξασθενίζουν μέσα μας οι αναμνήσεις. Υποχωρούν τα ιδανικά. Η λάμψη της ελευθερίας θαμπώνει. Ο αντίλαλος από τούς αγώνες τῶν προγόνων μας σβήνει. Οί μορφές τους ξεθωριάζουν. Τα πολύτιμα διδάγματα που μᾶς άφησαν ξεχνιούνται. Και παύουν να είναι για μᾶς οδηγοί. Σιγά-σιγά θα ξεχάσουμε και τὰ όνόματά τους. Είναι «ντεμοντέ» σήμερα ή αναφορά στους ήρωες της έθνικης μας παλιγγενεσίας. Γενικώς στους ήρωες. Άλλα είναι σήμερα τὰ πρότυπά μας.

Άλλωστε και στο σχολείο άραίωσαν τέτοια θέματα. Και τὰ σχολικά μας βιβλία άδειάζουν από τις μορφές τῶν ήρώων. Δεν άνήκουν στο σημερινό πολιτικό κλίμα. Τώρα πρέπει να ξεχάσουμε τούς ήρωές μας και τούς αγώνες μας για την ελευθερία. Την επιθετικότητα τῶν γειτόνων μας και τις

παράλογες απαιτήσεις τους. Τώρα πρέπει να καλλιεργήσουμε κλίμα «καλής γειτονίας» μαζί τους για να ζήσουμε καλά στη νέα τάξη πραγμάτων. Άν επιζήσουμε. Διότι θα γίνουμε ένας λαός άχρωμος, άσοςμος και άγευστος. Χωρίς ήρωες. Χωρίς ιστορία. Χωρίς ιδανικά. Δηλαδή, ένας λαός χωρίς παρελθόν και δίχως μέλλον. Διότι τὸ παρελθόν είναι ή ιστορία μας και τὸ μέλλον τὰ ιδανικά μας. Την ιστορία μας κάποιον βάλθηκαν να την σβήσουν και τὰ ιδανικά μας να τὰ νεκρώσουν. Και ένας λαός χωρίς παρελθόν και χωρίς μέλλον είναι νεκρός. Και άργά ή γρήγορα θα σβήση από τὸν χάρτη.

Τὸ παρελθόν όμως και τὸ μέλλον μας δέν είναι στα χέρια οὔτε τῶν φίλων μας οὔτε τῶν εχθρῶν μας. Είναι στα δικά μας χέρια. Συνεπώς, τὸ να ζήσουμε ή να πεθάνουμε ως λαός είναι δικό μας θέμα. Και δική μας άπόφαση. Και δική μας εϋθύνη. Άρκει να καταλάβουμε τί μοναδικό παρελθόν εϋχουμε. Άρκει να καταλάβουμε ότι, στηριγμένοι σ' ένα τέτοιο παρελθόν, μπορούμε να εϋχουμε ένα λαμπρό μέλλον. Άρκει να καταλάβουμε ότι πρέπει να αγωνιστοῦμε σκληρά, όσο και οί πρόγονοί μας, για να κερδίσουμε την ειρήνη, όπως εκείνοι κέρδισαν τὸν πόλεμο. Άν αυτό γίνη, τότε οὔτε οί εχθροί οὔτε οί «φίλοι» θα μπορέσουν να μᾶς βλάψουν. Τὸ 1821 και τὰ άλλα όροσημα της έθνικης μας ιστορίας θα είναι οί φάροι που θα φωτίζουν τὸν δρόμο μας για ένα μέλλον τὸ ίδιο λαμπρό, όπως και τὸ παρελθόν μας. Και είναι καιρός να τὰ ξαναθυμηθοῦμε και τὰ δυό.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Ἡ ἀρετὴ τοῦ ἐλεύθερου ἀνθρώπου δοκιμάζεται στοὺς κινδύνους τῆς Ἐλευθερίας. Αὐτὴ ἡ ἀρετὴ διέκρινε τὴν γενεὰ τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821, ἡ ὁποία ἐτόλμησε, παρὰ τὸ δυσμενὲς κλίμα ποὺ ἐπικρατοῦσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὰ ἀνακτοβούλια τῆς Εὐρώπης νὰ διεκδικήσῃ μὲ τρόπο μαχητικὸ ἐπαναστατικὸ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ γένους. Καὶ οἱ κίνδυνοι γιὰ τοὺς ἐπαναστατημένους ραγιαδες ἀπὸ τὸ τόλμημα αὐτὸ ἦταν συγκεκριμένοι καὶ γνωστοί. Δὲν εἶχε παρέλθει περίοδος δύο γενεῶν ἀπὸ τὸ 1770 ποὺ ἔνα παρόμοιο ἐγχείρημα, γνωστὸ ὡς Ὁρλωφικά, παρὰ τὶς μεγαλόστομες ὑποσχέσεις τῆς ρωσικῆς αὐλῆς, εἶχε στοιχίσει ἀκριβὰ στοὺς ἐξεγερθέντες Ἕλληνες. Καὶ ὁμως χωρὶς τὴν προσήκουσα προπαρασκευὴ καὶ μὲ ἀμφίβολους πόρους καὶ τὴν ὁποιαδήποτε ἐκ μέρους τῶν Δυνάμεων ἐνθάρρυνση οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸν Μάρτιο τοῦ 1821 ἐπῆραν τὴν μεγάλη ἀπόφαση.

Ὁ ἠρωισμὸς, ἡ ἐκζήτηση τοῦ κινδύνου, οἱ θυσίες μὲ κορυφαῖο γεγονός τὴν πολιορκία καὶ τὴν ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου συνετέλεσαν ὥστε νὰ μεταβάλουν βραδύτερον τὸ ἀρχικὰ δυσμενὲς κλίμα τῶν ἰσχυρῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν σὲ εὐμενῆ στάση ἀπέναντι στὸ ἑλληνικὸ ζήτημα καὶ νὰ ἀναλάβουν ἐνεργὸ δράση οἱ λεγόμενες προστάτιδες Δυνάμεις γιὰ τὸν τερματισμὸ τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὴν ἀναγνώριση τοῦ ἀνεξαρτήτου ἀλλὰ περιορισμένης ἐκτάσεως ἑλληνικοῦ κρατιδίου. Οἱ ἐξελίξεις αὐτὲς ἀσφαλῶς δὲν θὰ εἶχαν λάβει χώρα, ἐὰν δὲν εἶχε προηγηθεῖ στὴν Ἁγία Λαύρα ἡ ἐκρηξὴ τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὲς ἐκείνους, τοὺς ἐλεύθερους ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἀψηφοῦσαν τοὺς κινδύνους ποὺ συνεπάγετο ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν.

Ἐκτοτε καὶ ἐπὶ δεκαεπτὰ δεκαετίες οἱ σχέσεις τῶν δύο γειτονικῶν λαῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἔχουν διέλθει ἀπὸ πολλὰ φάσεις. Τοπικὲς ἐπαναστάσεις, ἀπελευθερωτικοὶ πόλεμοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μεγάλης τοῦ ἔθνους ἐξορήσεως τὴν δεκαετίαν τοῦ 1912-22, ποὺ ἀποσκοποῦσαν στὴν ἔνταξιν ὄλων τῶν περιοχῶν, ποὺ ἔκατοικοῦντο κατὰ πλειοψηφίαν ἀπὸ ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς καὶ ὑπήγοντο στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορίαν στὸ ἐλεύθερο ἑλληνικὸ κράτος, ἡ βιαία ἔξοδος τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσίαν καὶ τὸν Πόντο τὸ 1922. Γιὰ νὰ ἀκολουθήσῃ στὴν δεκαετίαν τοῦ 1930 ἡ ἀποπειρὰ ἐξομαλύνσεως τῶν σχέσεων τῶν δύο χωρῶν, καὶ ἡ ἐπίτευξιν τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας, ἡ πραγμάτωσιν τῆς ὁποίας προϋπέθετε ἀμοιβαῖότητα καὶ εἰλικρίνεια προθέσεων καὶ τῶν δύο πλευρῶν.

Ὅμως ἡ ὑπουλὴ καὶ ἐχθρικὴ στάση τῆς ἐπίσημης Τουρκίας καὶ ἑνὸς μέρους τοῦ λαοῦ τῆς ἐναντι τῶν ὁμογενῶν μας στὴν τουρκικὴ ἐπικράτεια, ἡ εἰσβολὴ καὶ ἡ παρατεινομένη παράνομη κατοχὴ στὸ βόρειο τμήμα τῆς Κύπρου, οἱ διεκδικήσεις τῶν στὸ Αἰγαῖο συνιστοῦν ἕνα πλέγμα ἐνεργειῶν ἀπὸ τὴν τουρκικὴν πλευρὰ, ποὺ δὲν καθιστᾷ καθόλου περιττὴ τὴν ἀρετὴ τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων, ἡ ὁποία ἠθέλε ἐνδεχομένως δοκιμασθεῖ καὶ πάλι ἐναντι τῶν κινδύνων ποὺ συνεπάγονται ἡ προάσπιση τῶν συνόρων τῆς πατρίδας μας ἀπὸ ὁποιαδήποτε τουρκικὴ ἐπιβουλὴ.

Ἐπὶ τὸ πρῶτον αὐτὸ ὁ ἐορτασμὸς τῆς ἐθνικῆς ἐπετείου τῆς Ἐθνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀποσκοπεῖ ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ στὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ στὶς νεώτερες γενιὲς καὶ τὴν ὑπόμνησιν τοῦ χρέους ἐναντι τῆς πατρίδας, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ὑπὸ τὶς παρούσας περιστάσεις.

Η ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ

Ἡ ἀναταραχὴ ποὺ διαρκεῖ γιὰ τρίτον τώρα μῆνα στὸν χώρο τῆς Μέσης Ἑκπαίδευσως δὲν ἐπισύρει ἀσφαλῶς τὸν ἔπαινον ὄλων ἐκείνων τῶν παραγόντων οἱ ὁποῖοι ἔχουν σχέση μετὰ τὸ ζήτημα αὐτό.

Ἡ σύνταξη καὶ ἡ ψήφισις ἐνὸς νόμου γιὰ τὰ θέματα τῆς Παιδείας, τὴν ὁποία ὅλοι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ τόπου τὴν θεωροῦν ὡς ἐθνικὸν θέμα θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε τύχει σοβαρότερης μελέτης καὶ κυρίως εὐρύτερης συζητήσεως στὴν Βουλὴ, ὅπου τὰ κόμματα θὰ εἶχαν ἐκφράσει τὶς ἀπόψεις των καὶ νὰ ἔχει ψηφισθεῖ ἀπὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ βουλευτῶν γιὰ νὰ ἔχουν ἔτσι ἓνα μέρος τῆς εὐθύνης καὶ νὰ μὴ θεωροῦνται ὅτι τὰ κόμματα κατὰ κάποιον τρόπο ὑποθάλπουν τὶς μαθητικὲς κινητοποιήσεις.

Ἐξ ἄλλου τὸ συνδικαλιστικὸ ὄργανο τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ συντονίσαι τὶς δικῆς του διεκδικήσεις μετὰ τὸ ἐν γένει κλίμα τοῦ ἀναβρασμοῦ, τὸ ὁποῖο ἐπικρατεῖ στὸν μαθητικὸ κόσμον.

Οἱ γονεῖς τῶν μαθητῶν πάλι ἐμφανίζονται διχασμένοι συμπλεκόμενοι συνήθως μετὰ τὰς πρὸ τῶν κλειστῶν θυρῶν τῶν ὑπὸ κατάληψη ἐκπαιδευτηρίων, ἄλλοι μὲν συντασσόμενοι μετὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐξεγέρσεως τῶν παιδιῶν των καὶ ἄλλοι, φοβούμενοι τὶς συνέπειες μιᾶς ἐνδεχομένης χαμένης χρονιάς γιὰ τὰ παιδιά τους, νὰ ἐπιχειροῦν τὴν ἄρση τῆς καταλήψεως καὶ τὴ λειτουργία τῶν σχολείων.

Τέλος οἱ μαθητὲς ἀντιγράφουν με πεισματικὸ θά λεγε κανεὶς τρόπο τῆς μεθόδους, τὶς ὁποῖες οἱ διάφορες κοινωνικὲς ὁμάδες μεταχειρίζονται προκειμένου νὰ ἐπιτύχουν μετὰ τρόπον δυναμικὸ τὴ ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων τους.

Καὶ οἱ ἐπαναλαμβανόμενες διαδηλώσεις καὶ πορείες ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναστάτωση τῆς ζωῆς στὴν πόλιν δίδουν τὴν εὐκαιρία σὲ ὁμάδες ὑπόπτων διαθέσεων νὰ γίνονιν δρᾶστες βανδαλισμῶν καὶ καταστροφῶν στὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες πόλεις, πρᾶγμα ἐκ τῶν προτέρων γνωστὸ ἀπὸ τὴν πείρα προηγουμένων διαδηλώσεων ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἀποφευχθεῖ μετὰ μόνην τὴν ἀποφυγὴ τῶσων συχνῶν καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος κινητοποιήσεων.

Ἡ ἐκτίμησις τῆς ὅλης αὐτῆς θλιβερῆς καταστάσεως ὀδηγεῖ σὲ μελαγχολικὰ συμπεράσματα καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν διάχυτη πλέον γνώμη γιὰ τὴν ἠθικὴ κρίση ποὺ διέρχεται ἡ σύγχρονη ἑλληνικὴ κοινωνία, ὃ δὲ ἔθισμός τῶν σημερινῶν παιδιῶν στὶς μεθόδους πιέσεως, τὶς ὁποῖες οἱ συνδικαλιστικοὶ φορεῖς ἔχουν ἀπὸ ἐτῶν ἐφαρμόσει, σημαίνει ὅτι τὸ σύστημα αὐτὸ εἶναι ἀναπαράγόμενο καὶ ἀποδεκτὸ σὲ εὐρέα κοινωνικὰ στρώματα καὶ δὲν θὰ ὑπάρξει τῶν κακῶν παῦλα ἐὰν ἓνα πνεῦμα ἀνακαινισμοῦ ἐκπορευόμενον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ θέλει συντελέσει στὴν ἠθικὴ ἀνύψωση τοῦ τόπου.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

Ἡ ἐγγραφὴ νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς « Ἀκτῖνας » εἶναι ἓνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μετὰ μικρὰν προσπάθειαν.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ;

«Υπερβολή, άλαζονεία, ύποτέλεια, κυνισμός, άνευθυνότητα». Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά του Έλληνα δημοσιογράφου, σύμφωνα με τους ίδιους τους επαγγελματίες του Τύπου!

Αυτά και άλλα έξ ίσου έκπληκτικά άποτελέσματα άνέδειξε ή έρευνα τής εταιρείας, πού διενεργήθηκε για λογαριασμό του περιοδικού «ΜΕΤΡΟ» στο διάστημα 25/10/10/12/98. Στις έρωτήσεις τής έρευνας άπάντησαν 240 δημοσιογράφοι του ήμερήσιου και περιοδικού Τύπου, τής Τηλεόρασης, του Ραδιοφώνου και των Είδησεογραφικών Πρακτορειών.

Τό κυριότερο συμπέρασμα είναι ότι **ούτε οί ίδιοι οί δημοσιογράφοι έμπιστεύονται τους έαυτούς τους** και τό «λειτούργημα» τους, όπως άρέσκονται νά λένε! Μόνό τό 4% των έρωτηθέντων έκτιμά ότι τους χαρακτηρίζει ή έντιμότητα, άντικειμενικότητα και ή σοβαρότητα!

Στά άλλα χαρακτηριστικά του Έλληνα δημοσιογράφου ξεχωρίζουμε τόν **νεαρό μέσο όρο ήλικίας** πού είναι τά 33 χρόνια, καθώς οί μισοί δημοσιογράφοι είναι νέοι κάτω των 30 έτών. Τό 60% έχει άνώτερη ή άνώτατη μόρφωση και τό 40% είναι άπόφοιτοι λυκείου.

Άκόμα μόνό τό 8% δηλώνει ότι άσκει άνεπληρέαστα τήν άποστολή του! Τό 66% δεδαιώνει ότι δέχεται **παρεμβάσεις** στην έργασία του άπό τους έπιχειρηματίες των Μέσων Ένημέρωσης και τό 24% ότι άυτόλογοκρίνεται.

Τελείως **άναξιόπιστη** θεωρούν τήν τηλεόραση οί δημοσιογράφοι, μόνό τό 1% τήν άποδέχεται, ένώ τό 99% τής άποδίδει έξάρτηση άπό οικονομικά και άλλα συμφέροντα, άνευθυνότητα, κυνισμό και σεξισμό! Για τήν ένημέρωσή τους προτιμούν τις έφημερί-

δες και τό ραδιόφωνο. Επίσης τό 60% δηλώνει ότι ή έπιρροή πού έχει άποκτήσει ή τηλεόραση στην κοινωνική ζωή του τόπου είναι **έπικίνδυνη**.

Μία τέτοια άυτοκριτική άπό τους Έλληνες δημοσιογράφους αίγουρα μάς δημιουργεί έντονες άνησυχίες για τήν άυθεντικότητα και τήν αλήθεια των πληροφοριών πού μάς κατακλύζουν καθημερινά. Έπιπλέον, φαίνεται ότι είναι έπιτακτική ή ανάγκη για ζωντανή παρουσία των Μέσων Ένημέρωσης πού στηρίζονται σε θεμελιώδεις κοινωνικές και πνευματικές **άρχές**. Έλπιδοφόρα επίσης θά ήταν ή είσοδος νέων δημοσιογράφων με έσωτερική καλλιέργεια, μόρφωση και ύγιεις ιδέες για τήν άποστολή τους. Ίσως μπορούμε νά **ένηθαργύνουμε** πρós τό έπάγγελμα του δημοσιογράφου νέους άνθρώπους πού αισθάνονται ικανοί νά άνταποκριθούν σε τέτοιες άπαιτήσεις!

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
Οικονομολόγος

ΤΑ ΝΕΑ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

Τήν Κυριακή των Βαΐων, 4 Άπριλίου, θά γίνει ή μηνιαία **Θεία Λειτουργία** για τά μέλη και τους φίλους τής Ένώσεώς μας στο παρεκκλήσιο «Άπόστολος Παύλος», Καρύτση 14, Άθήνα.

Τό **Σεμινάριο Θετικών και Βιολογικών Έπιστημών**, με συντονιστή τόν Άκαδημαϊκό κ. Γεώργιο Κοντόπουλο, θά γίνει τά Σάββατα 13 και 27 Μαρτίου, ώρα 18.30 στο κτήριο Καρύτση 14. Τό Σάββατο 13 Μαρτίου θά παρουσιασθή τό θέμα: «Η διαχρονικότητα των έλληνοβαλκανικών σχέσεων» με όμιλήτ ή τόν κ. Γεώργιο Παπαδημητρίου. Τό Σάββατο 27 Μαρτίου θά όμιλήσει ό καθηγητής τής Βιολογίας και Βιοφυσικής του Πανεπιστημίου Johns Hopkins των Η.Π.Α. κ. Ευάγγελος Μουδριανάκης με θέμα: «Τό γονιδίωμα στο χώρο και τό χρόνο: Νόμοι

φυσικής, θεμέλια τοῦ γλωσσικοῦ κώδικα τῆς ζωῆς».

Ὁ Κύκλος Νομικῶν θὰ συναντηθεῖ στίς 8 καὶ 22 Μαρτίου, ἡμέρα Δευτέρα καὶ ὥρα 19.30 μ.μ. στὸ γραφεῖο τοῦ κ. Δ. Λιαρομάτη, Βουλῆς 17, 4ος ὄροφος, πλατεία Συντάγματος.

Ὁ Κύκλος Ἱατρῶν, σὲ συνάντησή του στὸ γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε. τὴν Κυριακὴ 14 Μαρτίου, ὥρα 11.00 π.μ. θὰ συνεχίσει τὴ συζήτηση τοῦ θέματος «Βελτίωση τῆς νοσοκομειακῆς περιθάλψεως στὴν Ελλάδα».

Ὁ Κύκλος μελέτης Ἁγίας Γραφῆς ἀνδρῶν θὰ γίνεи τὶς Κυριακὲς 14 καὶ 28 Μαρτίου, ὥρα 11.00 π.μ. στὸ γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε., μὲ θέματα «Ἡ σύγχρονη χρῆση τῆς προσευχῆς» καὶ «Τὸ στήριγμα τῆς ἐνότητος» ἀντίστοιχα.

Ὁ Κύκλος μελέτης Ἁγίας Γραφῆς γυναικῶν θὰ γίνεи στίς 11 καὶ 18 Μαρτίου,

ἡμέρα Πέμπτη καὶ ὥρα 10.30 π.μ. στὸ γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε., συνεχίζοντας τὴ μελέτη θεμάτων ἀπὸ τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Πρόσφατα οἱ «φίλες τῆς βιβλιοθήκης τοῦ χωριοῦ» ἀπέστειλαν μὲ τὴν συνδρομὴν μελῶν τοῦ Κύκλου, δέμα μὲ βιβλία καὶ περιοδικὰ χριστιανικοῦ καὶ μορφωτικοῦ περιεχομένου στὸ χωριὸ Δρυόδουνο τῆς Δ. Μακεδονίας.

Τέλος, ὁ Κύκλος νέων ἐπιστημόνων θὰ συναντηθεῖ τὴν Κυριακὴ 14 Μαρτίου μὲ θέμα «Ὁ νέος καὶ ἡ πνευματικὴ ζωὴ» καὶ εἰσηγητὴ τὸν π. Βασίλειο Θερόμ, Δρ. θεολόγο-ψυχίατρο, καὶ τὴν Κυριακὴ 28 Μαρτίου μὲ θέμα «Τὸ ἰδεολογικὸ περιεχόμενον τοῦ '21» καὶ εἰσηγητὴ τὸν π. Ἰωάννη Ἀλεξίου. Οἱ συναντήσεις γίνονται στὴν αἴθουσα Βερίτη, Καρύτση 14, στίς 11.00 π.μ.

Ο ΤΟΜΕΑΣ

ΜΕΣΩΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ

*Μὲ ρωτοῦν:
Πῶς νοιώθεις
τώρα χωρὶς δουλειὰ
καθὼς τὸ φῶς λιγοστεύει
καὶ τὸ βῆμα κοντένει;
Κενό, μοναξιὰ
ἢ ἀνία;
Πῶς νὰ ἐξηγήσεις
πὼς αὐτὰ εἶναι χωρὶς σημασίαν
ἀφοῦ ἔμαθες
νὰ ὁδοιπορεῖς ἐν ἀκινησίαν
καὶ νὰ μετέχεις
αὐθυπόστατα
καὶ κυρίως ἐνυπόστατα
στοῦ κόσμου τὴν Λειτουργίαν
τὴν Συμφωνίαν
τὴν Δοξολογίαν;*

Ι.Α. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

ΤΑΠΕΙΝΩΣΗ ΚΑΙ ΜΗΝΥΜΑ ΝΙΚΗΣ

Διπλή γιορτή ή 25 Μαρτίου. 'Ο Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ ἑναρξὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Μήνυμα ταπεινώσεως τῆς Παρθένου μὲ τὸ «**γένενοίτο μοι κατὰ τὸ ῥῆμα σου**» στὸ μήνυμα τοῦ ἀγγέλου γιὰ τὴν ἄσπορο σύλληψη τοῦ Σωτήρα τοῦ κόσμου καὶ μήνυμα νίκης καὶ μεγαλείου τῆς «ἀγιασμένης» ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ποὺ ἀνέδειξε μορφὲς καὶ παραδείγματα ἀξιομίμητα σὲ καιροὺς πολέμου, ἀλλὰ καὶ εἰρήνης. Οἱ νεοἔλληνες τιμοῦν τοὺς ἥρωες καταθέτοντας στεφάνι σεβασμοῦ καὶ ἀναγνώρισης τῆς θυσίας τους, ὡς προσφορά στὶς ἐπόμενες γενιές. Καὶ σὲ σύγχρονους καιροὺς ἀναζητοῦν τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ νὰ φωτίζει καὶ κατευθύνει τὰ διαβήματα τῶν ἀνθρώπων, ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, γιὰ νὰ θεμελιωθεῖ γερὰ ὁ 21ος αἰώνας, ποὺ ἐλπίζουμε νὰ εἶναι ὁ αἰώνας τῆς Ὁρθοδοξίας. Αἰώνας ποὺ θὰ σημάνει τὴν ἐπανεύρεση τοῦ σκοποῦ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τὸ συντονισμὸ τῶν ἀνθρώπων σὲ ἔργα ἀγάπης.

ΚΑΤΑΛΗΨΕΩΝ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

Εἶχαμε τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ θέμα τῶν καταλήψεων τῶν σχολείων θὰ ἔπαιρνε τέλος. Ἡ κατάσταση ὁμως ἀκόμη, μέχρι τῆ στιγμῆ ποὺ γράφονται οἱ γραμμὲς αὐτές, βρισκεται σὲ χασοκὴ κατάσταση. Τὸ θαυμαστὸ δὲ εἶναι ὅτι οἱ χειριζόμενοι τὸ θέμα ἀρμόδιοι ἔχουν καταληφθεῖ ἀπὸ μιὰ φοβία μήπως καὶ θεωρήσουν ὅτι οἱ μαθητὲς νικῆθηκαν - τῶρα χρησιμοποιοῦν τὴ λέξη ἦττα- καὶ προσπα-

θοῦν μὲ περίεργες δικαιολογίες νὰ ἐπιβάλλουν μιὰ ἄποψη ποὺ προβληματίζει γιὰ τὸ τί των τῆ νοημοσύνη προσπαθοῦν νὰ υποβαθμίσουν. Ὁ κ. ὑπουργὸς μίλησε καὶ εἶπε ὅτι δὲν ὑπάρχουν νικητὲς καὶ ἠττημένοι. Οἱ μαθητὲς χωρὶς νὰ ἀποκομίζουν τίποτα οὐσιαστικά στὸ πρόβλημά τους μιλάνε γιὰ δικαίωση τοῦ ἀγῶνα τους. Τί πραγματικά συμβαίνει; Μερικὰ μόνο πράγματα εἶναι σαφῆ: Τὰ «σπασμένα», δηλαδὴ τὶς ζημιές, θὰ τις πληρώσει γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ὁ «κυρίαρχος λαός». Οἱ μαθητὲς θὰ θεωροῦν ὅτι μὲ ἀγῶνες καὶ βία καὶ καταστροφὲς καὶ ἀποκλεισμοὺς δρόμων πετυχαίνουν ὅ,τι θέλουν. Φυσικὰ καμιά συζήτηση γιὰ τὰ μαθήματα ποὺ χάθηκαν ἀνεπιστρεπτεῖ. Τὸ μήνυμα ἄλλωστε «τῆς ἡσόνος προσπαθείας» πέρασε. Καὶ τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας χαμογελαίει μὲ τὰ εὐρήματα τῆς ἀναπληρώσεως τῶν ὥρων διδασκαλίας ποὺ χάθηκαν(!) καὶ ὅλα θὰ τακτοποιηθοῦν. Μὰ συμπτωνῶνται ὁ χρόνος καὶ ἀφομοιώνεται ἡ ὕλη μὲ ἀληθιμότητες; Εἶναι σοβαρὰ αὐτὰ τὰ πράγματα;

ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ

Ἄν δὲν ὑπάρξει πραγματικὴ παιδεία ποὺ θὰ σωφρονίζει τὴ νεολαία τίποτα δὲν πρόκειται νὰ γίνει. Μιλᾶμε γιὰ ποιότητα ζωῆς καὶ ἐκτρέφουμε συνειδήσεις ἀνθρώπων ποὺ εἶναι ἔτοιμοι γιὰ ὅλα. Μιλᾶμε γιὰ ἐκπαίδευση καὶ ἐπικεντρώνουμε τὸ θέμα στὰ διοικητικὰ μέτρα, στὶς βαθμολογίες ἂν εἶναι καλύτερες ἢ χειρότερες καὶ δὲν ἀγγίζουμε τὸ πρόβλημα, γιὰ τὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν, γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς προσωπικό-

τητάς τους και για την εκπαίδευση του χαρακτήρα τους, για τις ήθικες αρχές και για τις αξίες του πολιτισμού που πρέπει να καλλιεργήσουν, παράλληλα με την παραδοσιακή και σύγχρονη γνώση που όλοι γνωρίζουμε πόσο στοιχίζει και πόσο υπολογίζεται σήμερα. Καλό όμως είναι να δούν οι αρμόδιοι και τὰ προβλήματα τῶν δασκάλων.

ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΜΕ Η/Υ

«Τὸ φημιμένο τηλεοπτικὸ δίκτυο CNN, σὲ συνεργασία μὲ τὴν πολυδύναμη Ἑταιρεία Ἡλεκτρονικῶν Ὑπολογιστῶν Apple - ποὺ καὶ αὐτὴ διαθέτει συστήματα πολυτονικῆς γραφῆς ικανοποιητικὰ - ἀποφάσισαν νὰ δημιουργήσουν σύστημα ἐκμάθησης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας γιὰ ἰσπανόφωνους καὶ ἀγγλόφωνους. Ὁ πρόεδρος μάλιστα τῆς «Apple» δήλωσε: «Ἀποφασίσαμε νὰ προωθήσουμε τὸ πρόγραμμα ἐκμάθησῶς τῆς ἐλληνικῆς, ἐπειδὴ ἡ κοινωνία μας χρειάζεται ἓνα ἐργαλεῖο ποὺ θὰ τῆς ἐπιτρέψει νὰ ἀναπτύξει τὴ δημιουργικότητά της, θὰ εἰσαγάγει νέες ἰδέες καὶ θὰ τῆς προσφέρει γνώσεις περισσότερες ἀπ' ὅσες ὁ ἄνθρωπος μπορούσε ὡς τώρα νὰ ἀνακαλύψει».

Οἱ Ἕλληνες φυσικὰ καταφρονοῦμε καὶ συρρικνώνουμε τὴ γλώσσα μας ὅσο μπορούμε περισσότερο. Ἀλλὰ ἂς ἀφήσουμε τουλάχιστον τοὺς ξένους νὰ διατυπώνουν εὐνοϊκὰ σχόλια γιὰ τὴ σπουδαιότητα καὶ τὴ χρησιμότητα τῆς γλώσσας καὶ τὸν πολιτισμὸ μας καὶ ἂς παρουσιάσουμε τὶς κρίσεις ὥστε νὰ τὰ μαθαίνουν οἱ Ἕλληνες.

ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΕΣ

Μία αὐτοκτονία καθε 40 λεπτὰ συμβαίνει στὴ Γαλλία. Μὲ τὸν ἀριθμὸ αὐτὸ ἡ Γαλλία καταλαμβάνει τὴν πρώτη θέση στὴν Εὐρώπη. Τὸ ἐντυπωσιακὸ εἶναι ὅτι οἱ 12.000 περυσινὸι αὐτόχειρες εἶναι περισσότεροι καὶ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τῶν τροχαίων ἀτυχημάτων, ἐνῶ ἡ αὐτοκτονία ἔχει καταστῆ πρώτη αἰτία θανάτου στὰ ἄτομα ἡλικίας 25 ἕως 34 ἐτῶν.

Εἶναι περιεργό. Σὲ μιὰ κοινωνία τῆς ἀφθονίας καὶ μάλιστα σὲ μιὰ χώρα ὅπως ἡ Γαλλία ἓνας τόσος μεγάλος ἀριθμὸς αὐτοκτονιῶν δὲν δικαιολογεῖται. Ἡ ἀφθονία δὲν φέρνει τὴν εὐημερία καὶ τὴν εὐτυχία. Ἴσως ἡ ἔλλειψη συγκεκριμένου στόχου ζωῆς φέρνει τὰ ἀποτελέσματα κενοῦ ποὺ δὲν ἀντέχει. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος καλὰ εἶναι νὰ ξαναβρεῖ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς ποὺ τοῦ ἔταξε ὁ Δημιουργὸς του γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὴ γαλήνη καὶ τὴν εἰρήνη ἀντιμετωπίζοντας μὲ πίστη τὴ ζωὴ.

Σ.Β.Π.

«AKTINES». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκότητης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθῆναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντής Συντάξας: Γεώργιος Δ. Γιατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθῆναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθῆναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτήσια συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διευθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνη κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλαιοκρίσιαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθῆναι, Μάρτιος 1999

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Έπανεξεδόθη σέ τέταρτη έκδοση

*

ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ

Γιά αγόρια από 16 έτων και άνω

Ύπό

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

ΨΥΧΙΑΤΡΟΥ

Έπιμελημένη έκδοσις
μέ 15 εικόνες έκτός κειμένου

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 23 560

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα.

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄	 1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	 1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για αγόρια από 16 ἐτῶν καί ἄνω)	 1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ	 100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	 1000
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ	 1000
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	 500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	 500
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	 800

Οί συνδρομηταί τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νά προμηθευθοῦν βιβλία ἀπό τόν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νά τηλεφωνήσουν στό τηλέφωνο 32 23 560.